

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของการแสดงละครเพลงในประเทศไทย

“ละครเพลง” เป็นศิลปะการแสดงแขนงหนึ่งของไทยที่ปรากฏขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง การแสดงละครเพลงของไทยเป็นศิลปะการแสดงที่ผสมผสานระหว่างศิลปะด้านการละครและการดนตรีมีรูปแบบในการดำเนินเรื่องด้วยการพูดเป็นหลัก มีบทร้องเพลงไทยสากลสลับในบางช่วงของการแสดง ซึ่งปัจจุบันการแสดงละครเพลงของไทยได้สูญหายไปจากเวทีละครไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทย พบว่าลักษณะการแสดงละครพูดสลับการขับร้องเพลงระหว่างการแสดงปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อวันอาทิตย์เดือน 5 แรม 7 ค่ำ พ.ศ. 2422 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกสมาคมรอยแยลมา ยิกัลโซไซเอตี (Royal Magical Society) ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการจัดการแสดงละครประจำปีทพระราชนิพนธ์เรื่อง นิทราชาคริตขึ้น โดยมี “ผู้แสดงนำได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กรมขุนพิทยาลภพฤทธิธาดา กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กรมหมื่นทิวากรวงษ์ประวัติ (โต บุนนาค)¹

การแสดงละครเพลงเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการพัฒนารูปแบบการแสดงในละครร้องของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ในปี พ.ศ. 2451 เมื่อกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรง “เปลี่ยนแปลงวิธีการแสดงใหม่โดยไม่มีการร่ายรำและให้ตัวละครใช้บทแสดงกิริยาท่าทางอย่างสามัญ ส่วนเพลงร้องก็ประดิษฐ์ขึ้นใหม่บ้างจากเพลงไทยที่มีแต่เดิมบ้าง ส่วนบทกลอนนี้เป็นบทกลอนสุภาพทุกเพลงสำหรับบทพูดจะมีสลับบ้างก็เพียงเพื่อทบทวนบทที่ร้องมาแล้วหรือพูดสอดแทรกให้ตลก

¹ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 223.

ขบขัน”² ลักษณะการแสดงละครร้องของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงใช้นักแสดงหญิงล้วน ในการแสดงยกเว้นตัวตลกเท่านั้นที่เป็นผู้ชาย และในการขับร้องประกอบท่วงทำนองเพลง พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ “ทรงนำเพลงไทยเดิมมาบรรเลง แต่ใช้เนื้อร้องเดิมเข้าไปแทนการเอื้อน คนตรีก็ใช้เพียงเล่นคู่ไปกับคนร้องที่เรียกว่า “คลอ” คนตรียังคงใช้วงปี่พาทย์ เช่นเดิม เพลงประเภทนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะยังมีท่วงทำนองเป็นไทยเดิม กลุ่มคนไทยอยู่มาก นับว่าเป็นแนวทางในการแต่งเพลงไทยสากลในระยะแรกๆ”³

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงตั้งชื่อคณะละครของพระองค์ว่าละครนฤมิตร เปิดการแสดงครั้งแรกในปี พ.ศ. 2451 ด้วยเรื่องอาหารบราตรี ภายในโรงละครที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นอยู่ใกล้ ๆ ภูเขาทอง วัดสระเกศ ละครนฤมิตรเปิดการแสดงเฉพาะช่วงกลางวันในตอนบ่าย ต่อมาละครนฤมิตรมีโอกาสเข้าไปแสดงถวายต่อหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายครั้ง พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเกียรติให้เป็น “ละครหลวงนฤมิตร ละครหลวงนฤมิตรแสดงเรื่องต่าง ๆ สลับกันไปเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งไม่นานนักก็ต้องหยุดการแสดงเพราะโรงละครถูกวางเพลิงไหม้เกือบทั้งหมดและก็จับตัวคนร้ายที่จุดไฟเผาโรงละครนั้นได้ชื่อนายปิ่น”⁴

ต่อมากรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงสร้างโรงละครขึ้นใหม่ภายในบริเวณวังของพระองค์ที่หลังตึกแถวแพรงนราใกล้ ๆ ถนนตะนาวให้ชื่อว่า “โรงละครปริดาไลย์” และย้ายเวลาการแสดงจากช่วงบ่ายวันธรรมดามาเป็นวันเสาร์กลางวันและวันอาทิตย์กลางคืน ละครคณะปริดาไลย์จึงได้รับความนิยมมากขึ้นกว่าเดิม

การแสดงละครร้องของคณะปริดาไลย์ ตัวละครทุกตัวจะต้องมีเสียงร้องดีและพูดเสียงดัง เนื่องจากในยุคนั้นยังไม่มีการใช้ไมโครโฟน การแสดงละครที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเรื่องหนึ่งของคณะปริดาไลย์คือเรื่อง สาวเครือฟ้า ซึ่งเป็นบทละครประเภทโศกนาฏกรรมของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ที่ทรงดัดแปลงมาจากมหาอุปรากรเรื่อง มาตามบัตเตอร์ไฟลาย ของพุชชินี คีตกวีชาวอิตาเลียน นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงนิพนธ์บทละครที่มีลักษณะคำกลอนสลับกับบทพูด

² กอบกุล อิงคทานนท์, ละครเวทีสมัยยุคแรกเริ่ม – รัชกาลที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : ธนบรรณ, 2540) หน้า 28.

³ วัชรภรณ์ อ่างหาญ, การศึกษาวิเคราะห์เพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์, (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535) หน้า 19.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

ที่มีลักษณะ “เป็นค่าง่าย ๆ ไม่มีคำศัพท์สูง ๆ จึงเหมาะที่จะเป็นเรื่องของชาวบ้านตามแบบละครร้อง เช่น เรื่อง ตึกดาบอครัก อีนาทพระโขนง เป็นต้น”⁵

พัฒนาการด้านเพลงสากลในการแสดงละครเพลงของไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่ละครยุคปริดาไลย์ ดังที่กาญจนาคพันธุ์ได้กล่าวไว้ว่า

“...เพลงที่ร้องเป็นเพลงทำนองฝรั่งเกิดจากละครสมัยปริดาไลย์ของเสด็จในกรมพระนราธิปฯ ซึ่งมีขึ้นในยุคนั้นเป็นเริ่มแรก เพลงทำนองฝรั่งเห็นจะมาจากแตรวงซึ่งเป็นของฝรั่ง และตั้งขึ้นสำหรับกองทหารหัดเล่นอยู่ก่อน หม่อมหลวงถ้วน จึงได้เอาทำนองฝรั่งมาปรับให้เข้ากับกลอนสุภาพของไทยสำหรับร้องเล่นละครร้อง... นับว่าเพลงภาษาไทยที่ร้องตามทำนองฝรั่งมาจากละครร้องปริดาไลย์เป็นต้นกำเนิด”⁶

ละครคณะปริดาไลย์ได้รับความนิยมเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2456 จึงได้หยุดกิจการลงแต่ก็มีคณะละครร้องอีกหลายคณะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง เช่น คณะวิไลกรุง มาโนชสมัย ราตรีสำราญ นาคบรรพตหรือละครแม่ขุนนาค ละครคณะเทพบันเทิงหรือละครคณะแม่ขมิ้น ละครแม่เสี้ยม และละครคณะแม่เดือน เป็นต้น การแสดงละครร้องจึงรุ่งเรืองนับแต่นั้นเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 จึงค่อยลดความนิยมลงตามลำดับ

ความเปลี่ยนแปลงด้านเพลงอย่างฝรั่งหรือภายหลังต่อมาเรียกว่าเพลงไทยสากลในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แต่มาปรากฏเพลงอย่างฝรั่งที่ประพันธ์ขึ้นโดยคนไทยครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2448 ในปลายแผ่นดินรัชกาลที่ 5 เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 และพระนางเจ้าสุกุมมาลมารศรี พระราชเทวีทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารกลับมาจากประเทศเยอรมันใหม่ ๆ “ทรงต้องเสด็จไปทรงงานราชการที่กองทัพเรือและที่กองแตรวงทหารเรือนั้นมีร้อยเอก Fusco มาเป็นครูแตรอยู่แล้ว แตรวงทหารเรือบรรเลงแต่เพลงฝรั่งไม่มีเพลงของไทย จึงทรงนิพนธ์ “เพลงอย่างฝรั่ง” ขึ้น”⁷ และคุณจำนง รังสิกุล เป็นคนไทยคนแรกที่เขียนหนังสือยกย่อง “เกิดพระเกียรติ

⁵ ปัญญา นิตยสุวรรณ. ละครสมัยรัชกาลที่ 5. วารสารไทย ปีที่ (ม.ป.ป.) : 52.

⁶ กอบกุล อิงคุทานนท์. ละครเวทีสมัยยุคแรกเริ่ม – รัชกาลที่ 9. หน้า 32.

⁷ พูนพิศ อมาตยกุล. ถิ่นแห่งสยาม (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง, 2540), หน้า 294.

สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจว่าทรงเป็นคนไทยคนแรกที่แต่ง “เพลงอย่างฝรั่ง” และเสนอว่าทรงเป็น “บิดาแห่งเพลงไทยสากล” จนเป็นที่ยอมรับกันมาทุกวันนี้ในวงการเพลงไทยสากล”⁸

ภาพที่ 1 : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ
ที่มา : ภาพจากหนังสือลำนํ้าสยาม โดยนายแพทย์ พูนพิศ อมาตกุล

เพลงร้องอย่างฝรั่งที่เกิดขึ้นในการแสดงละครร้องมีการใช้ไวโอลินสีบรรเลงคลอรัย แต่ยังคงคิดแนวไทยเดิมหรือใช้เครื่องดนตรีไทยคุมจังหวะ เช่น เพลงชื่อมาเคอริง เพลงชื่อสุดสาวท ของละครแม่ขุนนาค⁹ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2472 – 2476) ที่ถือได้ว่าเป็นยุคสุดท้ายและเป็นช่วงรอยต่อระหว่างความนิยมเพลงไทยเดิมกับความนิยมเพลงไทยสากลของคนไทย นอกจากนั้นยังถือเป็นยุคหักเหของจุดเริ่มต้นใหม่ของเพลงไทยสากล บทบาทที่สำคัญนี้จึงเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนารูปแบบละครเพลงของไทยในศิลปะการแสดงละครร้องในช่วงปลายรัชกาลที่ 7 เมื่อพรานบุรพ์หรือจวงจันทร์ จันทร์คณา หัวหน้าคณะละครจันทโรภาส ได้ปฏิวัติเพลงสากลประกอบการแสดงละครร้องโดยใช้วงสากลเจ็ดบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์แล้วใช้การขับร้องเพลงเนื้อเต็มแทนการเอื้อนแบบเดิมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 เป็นต้นมา ดังที่ผู้วิจัยจะได้ลำดับพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยตั้งแต่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงละครร้องสู่การแสดงละครเพลงและเกิดความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. 2490 – 2496 ก่อนที่การแสดงละครเพลงของไทยจะสูญหายไปในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง ตามลำดับพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยดังต่อไปนี้

⁸ เรื่องเดียวกัน

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 298.

2.1 ความหมายของการแสดงละครเพลง

คำว่า “ละครเพลง” เป็นคำที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อมีการพัฒนารูปแบบการแสดงละครร้องแบบใหม่ขึ้น ด้วยการนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงแทนวงปี่พาทย์ “และร้องแบบเนื้อเต็ม คือมีคำร้องตรงส่วนที่เป็น “เนื้อ” ในเพลงไทยเดิมนั้นด้วย ต่อมาจึงมีการแต่งเพลงแบบใหม่ ๆ บ้าง”¹⁰

ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบดนตรีสากลในละครร้องประชาชนทั่วไปยังคงนิยมเรียกการแสดงละครเพลงช่วงแรกว่าละครร้องอยู่เช่นเดิม แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 พัฒนาการการแสดงละครร้องที่ใช้เครื่องดนตรีสากลบรรเลงประกอบการแสดงและขับร้องเพลงเนื้อเต็มในระหว่างการแสดงจึงเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่โดยใช้ชื่อว่า ละครเพลง

นับตั้งแต่ที่มีการนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงประกอบการแสดงละครร้องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา การแสดงละครร้องในรูปแบบแบบเดิมที่ใช้เครื่องดนตรีไทยเดิมในการบรรเลงค่อย ๆ เปลี่ยนรูปแบบจนกลายเป็นละครเพลงและปรากฏเด่นชัดในผลงานการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขาของคณะจันทโรภาสในปี พ.ศ. 2474 จากการกำกับการแสดงของพรานบูรพ์ ดังที่ใหญ่ นภายน ผู้มีประสบการณ์ด้านเพลงไทยสากลได้กล่าวถึงความสำคัญของดนตรีไทยสากลและคำว่าละครเพลงไว้ดังนี้

“.... ผมอยากจะกล่าวถึงบุคคลท่านแรกที่ปฏิบัติที่นำดนตรีสากลมาแทนการร้องรับแบบมีลูกคอ ฉับเกาะ พร้อมทั้งทำนองเพลงไทยมาใส่เนื้อเต็มเช่น เพลงเขมรพวง ลาวล่องน่าน ดำเนินทราย ลาวดวงเดือน แพนเล็ก แพนใหญ่ จนได้ชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพลงไทยมาใส่เนื้อเต็มคือ คุณจวงจันทร์ จันคณา หรือนามปากกาว่า พรานบูรพ์ เจ้าของคณะละครร้องจันทโรภาส ซึ่งสามารถแต่งเพลงประกอบละครร้องเรื่อง จันทร์เจ้าขา ที่มีเพลงประกอบเรื่องถึง 39 เพลง หรือจะเรียกว่าละครเพลงก็ได้ ถ้าเป็นของฝรั่งก็คงจะเรียกว่า ละครโอเปร่าเรตต้าก็ได้”¹¹

¹⁰ สุรพล วิรุฬักษ์, วัฒนธรรมนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 315.

¹¹ ใหญ่ นภายน. “โครงสร้างทำนองของ “ครุเอื้อ”, “วารสารไทย 74 (เมษายน – มิถุนายน 2543) : 79.

การแสดงละครเพลงในสมัยรัชกาลที่ 7 มีรูปแบบการดำเนินเรื่องด้วยการพูดเป็นหลัก และมีบทร้องเพลงที่แสดงความคิดหรืออารมณ์ของตัวละครนำในบางช่วงของการแสดง ซึ่งการแสดงละครเรื่องหนึ่งจะมีเพลงเอกประกอบการแสดงอยู่ประมาณ 2 – 3 เพลง ซึ่งลักษณะรูปแบบการแสดงเช่นนี้ตรงกับรูปแบบการแสดงละครพูดสลับลำเรื่อง นิทราชากริต ที่เคยจัดการแสดงในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ในครั้งที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้

“...สมาชิกสมาคมรอยแยตมายักลโซไซเอตี (Royal Magical Society) ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการตั้งขึ้นเพื่อจัดแสดงกล และแสดงละครในงานประจำปี ได้จัดการแสดงละครเรื่องนิทราชากริต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทอดพระเนตรการแสดงอย่างใกล้ชิด เดิมคงตั้งพระทัยให้เป็นละครพูดล้วน ๆ ครั้งจัดฝึกซ้อมทรงเห็นว่าบางตอนควรมีบทร้องด้วยจึงจะดี ก็ทรงพระราชนิพนธ์บทร้องกลอนแปดเพิ่มเติมบ้างหรือดัดแปลงโคลงกลิตมาเป็นบทร้องบ้าง...”¹²

กาญจนาภรณ์¹³ได้กล่าวถึงรูปแบบการแสดงละครเพลงแบบใหม่ของไทยไว้ในหนังสือ 80 ปี ในชีวิตข้าพเจ้าไว้ว่าเป็น “การแสดงไม่ใช่ลักษณะละครร้องและออกจะเป็นละครพูดประกอบเพลงเป็นละครแบบใหม่ขึ้นอีกยุค”¹⁴

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ได้จัดให้การแสดงละครเพลงที่ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 มีความหมายเช่นเดียวกันกับการแสดงละครพูดสลับลำในสมัยรัชกาลที่ 5 จากรายงานวิจัยเรื่องนาฏศิลป์รัชกาลที่ 9 ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปี 2543 เนื่องจากมีลักษณะทางการแสดงคล้ายคลึงกัน

ดังนั้น ในการวิจัยฉบับนี้ ละครเพลง หมายถึง การแสดงละครร้องรูปแบบใหม่ที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูดเป็นหลักมีบทร้องในลักษณะเพลงเนื้อเต็มแทนการเอื้อนแบบเดิมเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละครนำฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงในช่วงใดช่วงหนึ่งของการแสดง โดยใช้ดนตรีสากลบรรเลงแทนวงปี่พาทย์และมีรูปแบบการแสดงเช่นเดียวกันกับการแสดงละครพูดสลับลำในสมัยรัชกาลที่ 5

¹² สุรพล วิรุฬห์รักษ์, วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 211.

¹³ กาญจนาภรณ์, 80 ปี ในชีวิตข้าพเจ้า (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตการพิมพ์, 2533) หน้า 521.

2.2 พัฒนาการของการแสดงละครเพลงในประเทศไทย

2.2.1 การแสดงละครเพลงในยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2474 – 2483)

ในปี พ.ศ. 2474 ได้เกิดการปฏิวัติรูปแบบการแสดงละครรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า ละครเพลงขึ้นโดยพรานบูรพ์หรือจวงจันทร์ จันทรังค์ ฉั่วหน้าคณะละครจันทโรภาส พรานบูรพ์ ได้พัฒนารูปแบบการแสดงละครรูปแบบปริศนาคัญมาสู่การแสดงละครเพลงแบบจันทโรภาสด้วยการ “นำเพลงไทยสากลทั้งที่มีทำนองสากลใส่เนื้อร้องภาษาไทยและเพลงไทยสากลที่พรานบูรพ์ แต่งขึ้นใหม่มาประกอบการแสดง”¹⁴

ในระยะแรกการแสดงละครในรูปแบบใหม่ของคณะจันทโรภาสยังคงใช้เพลงประกอบการแสดงเป็นเพลงไทยเดิมประเภทสองชั้นเช่นเดียวกับที่ละครปริศนาคัญใช้ในการแสดง “สังเกตได้จากบทละครเรื่องจับแพะชนแกะ ซึ่งปรากฏมีการใช้เพลงลักษณะดังกล่าวนี้เกือบทั้งหมด”¹⁵

การพัฒนาเพลงไทยสากลที่ใช้ประกอบการแสดงละครของคณะจันทโรภาสเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ เมื่อมีการบรรเลงเพลงไทยด้วยเครื่องดนตรีสากลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ต่อมาเมื่อพรานบูรพ์ ได้นำเครื่องดนตรีสากลวงแจ๊ส (Jazz) เข้ามาใช้ประกอบการแสดงละครเรื่องโรสิตา การแสดงละครที่ใช้เครื่องดนตรีสากลบรรเลงประกอบการแสดงในรูปแบบละครเพลงจึงมีความชัดเจนมากขึ้น การแสดงละครเรื่องโรสิตา เป็นการแสดงละครเพลงเรื่องแรกที่มีการนำเครื่องดนตรีที่ประกอบด้วย “กลองชุด แซกโซโฟน ไวโอลิน ทรัมเป็ต และเบส โดยจะใช้บรรเลงคลอไปขณะ ที่ละครร้องบทพร้อม ๆ กับการใช้กรับพวงตีให้จังหวะ แต่เนื่องจากมีเสียงดังเกินไปพรานบูรพ์จึงเปลี่ยนมาใช้ไวโอลินตีคลอไปกับกรับพวงเพียงชั้นเดียว”¹⁶ การบรรเลงไวโอลินประกอบการแสดง

¹⁴ อัจฉราพรรณ ภูศิริวิโรจน์, “พัฒนาการละครเพลงของรพีพร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 23.

¹⁵ กัลยรัตน์ หล่อมมณีนพรัตน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครของพรานบูรพ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 192.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน

ละครเรื่องโรสิตา พรานบุรีได้ให้ประยูร ชีรานนท์สีไวโอลินคลอเพลงร้องเพื่อช่วยสร้างอารมณ์ให้แก่ละคร แต่ “ถ้าเป็นบทต้นเต็นเราใจหรือบทต่อสูรับกันก็จะใช้เพลงมาร์ชบรรเลง”¹⁷

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ได้ยกถ้อยคำที่สุดใจ ศรีเบญจา ผู้มีประสบการณ์ในการละครเพลงเล่าเกี่ยวกับละครเพลงไว้ว่า

“ยุคแรกของเพลงไทย...เพลงไทยเกิดจากวงการละครก่อนในสมัยเปลี่ยนการปกครองราวปี พ.ศ. 2470 บรมครูผู้เปิดศักราชเพลงไทยในครั้งแรกเริ่มนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีอยู่เพียง 3 ท่านคือ “แม่แก้ว” (ประวดี โคจริก) แห่งละครแม่ขุนนาค คณะนครบรรเทิง “พรานบุรี” (จวงจันทร์ จันทรคณา) แห่งละครแม่เลื่อน คณะศิลป์สำเร็จ และ “เพชรรัตน์” (สมประสงค์ รัตนทัศนีย์) ซึ่งขณะนั้นท่านประจำอยู่ในโรงละครปราโมทย์นครของ “แม่เสงี่ยม” คือ เสงี่ยม กลิ่นหอมเป็นพระเอก เพลงไทยรุ่นแรก...มีท่วงทำนองไปในทางไทยเดิมอยู่มาก โดยดัดแปลงจากเพลงละครร้องทำนอง 2 ชั้น มาใส่เนื้อร้องแทนทำนองเอื้อนเรียกกันในสมัยนั้นว่า “เพลงเนื้อเต็ม” หรือ “เพลงเนื้อเฉพาะ” ทั้งเนื้อร้องและทำนองของแต่ละเพลงนั้นฟังแล้วรื่นมีอรรถรสในเชิงกวีอย่างสมบูรณ์ ทั้ง 3 ท่านต่างก็มุ่งมั่นที่จะปรับปรุงการละครให้เจริญรุดหน้าทันสมัย ทั้งในด้านเพลงและดนตรีซึ่งแต่เดิมใช้วิธีที่เรียกว่า “ตีกรับรับลูกคู่” และใช้ปี่พาทย์บรรเลงเมื่อเปลี่ยนมาเป็นเพลงเนื้อเต็ม หรือเนื้อเฉพาะดังกล่าว ดนตรีก็ใช้ไวโอลินคลอเพลงร้องต่อมาใน 2474 เมื่อ “แม่แก้ว” เขียนบทละครเรื่อง “เจ้าหัวใจ” ให้คณะละครแม่ขุนนาค คณะนครบรรเทิง แสดงที่โรงละครฉันทน์สำเร็จบางลำภู โดยใช้ “เครื่องสายมะลายู” วง “ดาวลอย” ของกมล ฐานุชศิษย์คนหนึ่งของ “แม่แก้ว” บรรเลงประกอบเพลงร้องและในระยะเดียวกันนั้น “พรานบุรี” ก็ได้้นำเอาดนตรีสากลวง “แจ๊ส” เข้าประกอบในเรื่อง “โรสิตา” ของท่าน โดยมีประยูร ชีรานนท์สีไวโอลินคลอเพลงร้อง โดยมอบให้ละครแม่เลื่อน คณะศิลป์สำเร็จ แสดงที่โรงละครบุษศยพรรณ ที่ได้รับความนิยมตลอดมา หลักสำคัญในการแต่งเพลงของปรมาจารย์ทั้งสามท่านดังกล่าวนี้ ที่ควรยกย่องนับถือก็คือท่านต่างก็มีความเคารพในศิลปะของเพลงไทยเดิมอยู่มาก หากบทเพลงใดที่ท่านได้แต่งขึ้นโดยใช้ทำนองของเพลงไทยเดิมแล้ว ท่านก็จะบ่งบอกให้รู้ทันทีว่า เพลงนั้นมี

¹⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 193

ท่วงทำนองมาจากเพลงอะไร หรือไม่ก็ตั้งชื่อเพลงตามทำนองของเพลงชั้นเดิม ที่นำมาแต่งเนื้อขึ้นใหม่นั้น เช่น เพลงกระแต แจกมอญ ลาวแพน นกขมิ้น นางครวญ และแขกสาหร่ายฯ ดังนี้ เป็นต้น หรือเพลงใดที่ได้แต่งขึ้นใหม่ทำนองและบทร้องก็จะตั้งชื่อเพลงโดยมีสัญลักษณ์ประจำตัวของแต่ละท่าน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในวงการเพลงสมัยนั้นคือ "พรานบุรุษ" มีสัญลักษณ์เป็นชื่อเพลงโดยใช้คำว่า "จันทร์" นำหน้า เช่น เพลงจันทร์เจ้าขา จันทร์จากฟ้า จันทร์แฝงหมอกฯ เป็นต้น ส่วน "แม่แก้ว" ใช้ "ดาว" นำหน้าเป็นชื่อเพลง เช่น เพลงดาวล้อมเดือน ดาวประดับฟ้า ดาวทองและดาวกระจายฯ ของ "เพชรรัตน์" ใช้คำว่า เพชร "นำหน้า เช่น เพลงเพชรเพทาย, เพชรส่องแสง" เพชรนิลาปฯ เป็นต้น โดยเฉพาะสถานีวิทยุในสมัยนั้นก็ยังมีเพียงแห่งเดียว คือ พี.เจ. ที่ศาลาแดง กรุงเทพฯ นับได้ว่าสถานีวิทยุแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่นักร้องและนักแต่งเพลงมิใช่น้อย ในสมัยเดียวกันนี้เพลงของ "พรานบุรุษ" ก็กำลังดังที่สุดเพราะเป็นยุคของละครจันทโรภาสและละครแม่เดือนกำลังอยู่ในความนิยมพร้อม ๆ กับภาพยนตร์ไทยในยุคนั้น....¹⁸

ภาพที่ 2 : นายจวงจันทร์ จันทรคณา หรือ พรานบุรุษ หัวหน้าคณะละครจันทโรภาส

ที่มา : ภาพจากหนังสือคีตกวีลูกทุ่งไพบูลย์ บุตรขัน โดยวัฒน์ วรรณยางกูร

¹⁸ สุรพล วิรุฬห์รักษ์. วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 134 - 135.

ภาพที่ 3 : “แม่แก้ว” หรือ ประวัติ โคจริก แห่งละครแม่บุญนาค

ที่มา : ภาพจากหนังสือคีตศิลป์ลูกทุ่งไพฑูรย์ บุตรขัน โค้ววัฒน์ วรรณยางกูร

มนัส จรรย์งค์ได้กล่าวถึงพัฒนาการการแสดงละครเพลงของพรานบุรี ไว้ในบทความเรื่อง “พรานบุรีเสื่อเก่าไม่ลอยแห่งโลกละคร” ในหนังสืออนุสรณ์พรานบุรี สรุปความได้ว่าพรานบุรีได้เริ่มนำเครื่องดนตรีวงแจ๊ส (Jazz) มาบรรเลงประกอบการแสดงละครเรื่องดาบโบราณ โดยใช้ไวโอลินสีคละเพลงไทยร้องเนื้อเต็มเป็นเรื่องแรก จนทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกประทับใจในแนวเพลงลักษณะใหม่ของเขา เขาเริ่มทำเพลงประกอบละครเรื่องต่อไปคือเรื่องทะเลแล้วสามเกลอ โดยยังใส่เนื้อร้องเต็มตามเดิมเข้าแทนที่การเอื้อน ทำให้ผู้ชมเกิดความคุ้นเคยกับเพลงไทยเนื้อเต็มแนวใหม่ของพรานบุรีมากขึ้น พรานบุรีได้ทำเพลงประกอบละครเรื่องที่สามคือเรื่อง แม่ศรีเวียงโดยแปลงทำนองเพลงไทยที่ใช้อยู่ให้มี “ลูกฝรั่ง” สอดแทรกเข้าไปเพื่อให้ฟังดูทันสมัย

แม้ว่าพรานบุรีจะนำเครื่องดนตรีวงแจ๊สมาบรรเลงประกอบละครโดยใส่คำร้องเนื้อเต็ม จนทำให้ผู้ชมเกิดความนิยมโดยทั่วไปแล้ว แต่ในอีกมุมหนึ่ง พรานบุรีก็เห็นความสำคัญของความเป็นไทย วิถีของวัฒนธรรมที่ยังคงมีบทบาทต่อคนไทย เขาจึงได้สร้างละครเรื่อง ขวัญใจจอมโจร ขึ้นโดยนำเพลงเก่าของเดิม เช่น เขมรพวง ที่หลวงประดิษฐไพเราะหรือจางวางสอนเป็นผู้ประพันธ์มาใช้เนื้อเต็มจนทำให้ผู้ชมพากันติดใจละครเรื่องนี้ “ผลจากการเปลี่ยนแปลงเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงของพรานบุรีได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวงการละครร้องในยุคนี้มาก

หลายคณะได้เริ่มลองหันมาใช้เพลงไทยสากลประกอบการแสดงคู่บ้าง เช่น คณะเพชรโรภาส ของ ประสงค์ รัตนทัศนีย์ คณะเพียงประสิทธิ์ของเพียงใจ เปรมประสิทธิ์ เป็นต้น¹⁹

“คณะจันทโรภาสที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพรานบูรพ์ถือเป็นคณะละครแรกที่มีความสำคัญในการปรับเปลี่ยนรูปแบบละครร้องมาสู่ละครเพลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 ด้วยการเปลี่ยนให้มีการขับร้องเนื้อเต็มกับแทนการเอื้อนในละครร้องรูปแบบเดิมและใช้เครื่องดนตรีวงสากลบรรเลงตลอดการแสดง ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้เกิดการแสดง “ละครเพลง” ขึ้นแต่ทว่าคนทั่วไปยังคงเรียก “ละครของพรานบูรพ์” ว่าละครร้องคณะจันทโรภาสหรือ “ละครร้องของพรานบูรพ์” ดังเดิม”²⁰

ในขณะที่พรานบูรพ์มีบทบาทต่อการพัฒนารูปแบบละครเพลงให้กับวงการละครร้องของไทย การแสดงละครร้องแบบเดิมก็ยังคงได้รับความนิยมจากประชาชนโดยทั่วไปอยู่เช่นเดิม ซึ่งคณะละครที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากที่สุดในยุคนั้นคือ คณะละครของแม่เลื่อน ที่ทำการแสดงประจำอยู่ที่โรงละครเวียงนครเขมม โดยมีแม่เลื่อน ไวนุนาวินเป็นนักแสดงเอกประจำคณะศิลป์สำเร็จของนายสิน สีนุญเรื่อง

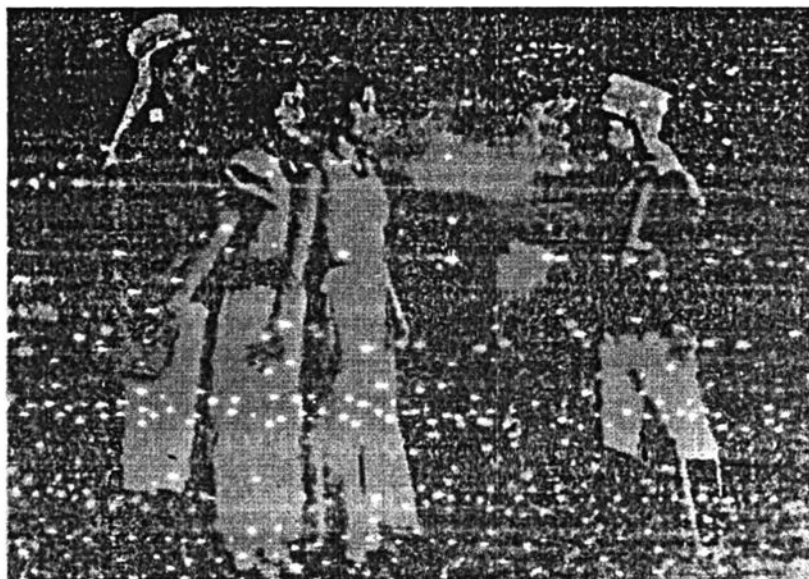
การแสดงละครร้องเรื่องหนึ่งที่ชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือละครร้องเรื่อง โรสิตา ของพรานบูรพ์ เกิดขึ้นภายหลังจากที่นายสิน สีนุญเรื่องได้ชมภาพยนตร์เรื่อง เสน่ห์นายร้อยโท หิมอรริช เซวาเลีย พระเอกชาวฝรั่งเศสเป็นผู้แสดงไว้และเกิดความประทับใจเป็นอย่างยิ่งจึงขอให้พรานบูรพ์ประพันธ์บทละครที่อาศัยเค้าโครงเรื่องเสนห์นายร้อยโทมาจัดเป็นการแสดงละครร้อง และเมื่อพรานบูรพ์เขียนละครเสร็จแล้ว จึงได้มอบให้แม่เลื่อนแสดงคู่กับแม่ประทุม ประทีปประเสน

¹⁹ กัลยรัตน์ หล่อมฉินพรัตน์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครร้องของพรานบูรพ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 193.

²⁰ อัจฉราพรรณ ภูศิริวิโรจน์, “พัฒนาการละครเพลงของรพีพร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 25.

ภาพที่ 4 : แม่เลื่อนพระเอกละครเรื่องทีโล่งดังในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา
ที่มี : ภาพจากวารสารไทย ปีที่ 21 ฉบับที่ 74 (เมษายน - มิถุนายน 2543)

ภาพที่ 5 : การแสดงละครเรื่อง โรสิตา แม่เลื้อน แสดงบทพระเอก
ที่มา : ภาพจากหนังสือ บางกอกสมัยเก่า โดย ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์

การแสดงละครเรื่องโรสิตา “เป็นเรื่องสเกล ตัวละครเป็นฝรั่งทั้งหมด เพลงที่ร้องก็ออกทำนองฝรั่ง”²¹ ละครเรื่องโรสิตาเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “พระเอกหนุ่มทหารเอกพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งชื่อ คามิโน คามิโนมาคิดพันนางเสิร์ฟสาวในเบียร์ฮอลชื่อ โรสิตา”²² พรานบุรพีได้ประพันธ์บทละครเรื่องโรสิตา ให้แม่เลื้อนแสดงเป็นพระเอกคู่กับแม่ประทุม ซึ่งการแสดงของท่านทั้งสองคนได้สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่เป็นที่ประทับใจของผู้ชมในยุคนั้นเมื่อ “แม่เลื้อน ซึ่งแสดงเป็นนายร้อยตรีคามิโน ถูกเจ้าหญิงมารีนา ซึ่งแม่ประทุมแสดงกริ้วเพราะบังอาจหลัดดา ความจริงพระเอกจะเล่นตากับโรสิตา ซึ่งแม่ละม้ายแสดงที่อยู่อีกฟากถนนตรงข้าม”²³

²¹จรี โอศิริ, ป้าจื้อยากเล่า (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2533), หน้า 119.

²²เรื่องเดียวกัน

²³ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, บางกอกสมัยเก่า (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ท จำกัด, 2540), หน้า 48.

เสียงเพลงร้องจากลูกผู้เริ่มขึ้นเจ้าหญิงกำลังจ้องมองแม่เลื่อนอย่างจะกินเลือดกินเนื้อ

กริ้วไม่หายป่วยเหมือนเหมือนจงเกลียด

ยังแค้นเคียดฝังในหทัยแน่น

ครุ่นแต่คิดจะลงโทษให้ทดแทน

สมความแค้นที่ถูกเหยียดเกียรติยศ

เจ้าหญิงมารีนารี่หน้านายร้อยตรีคามิโน

นายทหารเจ้าผู้คูหมื่นฉันทน์

เครื่องแบบนั้น ไม่สมควรเห็นควรปลด

จะได้เจียมเสี่ยวใจไซ้พยศ

ให้ปรากฏเป็นตัวอย่างวางแบบให้

คามิโนยิ้มอย่างขี้หยัน

ควรมีควรแล้วแต่องค์จะทรงโปรด

ทุกฐานโทษเห็นงามก็ทำได้

เพราะเป็นเจ้าเลือกทำตามพระทัย

ข้าเฝ้าไพร่ไม่อาจจะทูลทาน

เจ้าหญิงมารีนา พุดน้ำเสียงกระด้างอย่างจองทอง

คามิโน : มีคำพองแต่เป็นเสียงสำเนียงทหาร

เจ้าหญิงมารีนา : ยังขึ้นเสียงเถียงฉันทน์

คามิโน : เป็นสันดาน, ไม่อ่อนหวานสุดแต่จะกรุณา²⁴

ภายหลังการแสดงละครเรื่องโรสิตา ที่แม่เลื่อนแสดงคู่กับแม่ประทุมประสบ
ความสำเร็จเป็นที่ประทับใจของผู้ชมแล้ว การแสดงละครเรื่องโรสิตา ก็มีการผลัดเปลี่ยน
นักแสดงอีกหลายครั้งเนื่องจากตัวละครที่เคยแสดงร่วมกันต่างแยกย้ายกันออกจากคณะ ดังที่พราน
บุรพได้กล่าวไว้ว่า

“...บทละครเรื่องโรสิตา ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นเมื่อปี 2474 และฝึกให้ละครคณะแม่
เลื่อนครั้งยังมีนายศิลป์ สีบุญเรือง ยังเป็นผู้อำนวยการอยู่ นำออกแสดงหลายครั้งใน

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

พระนคร ก็ปรากฏว่ามีมหาชนต้อนรับนิยม แต่ต่อมาตัวละครสำคัญซึ่งข้าพเจ้าเคยจัดวางไว้สำหรับเรื่องโรสิตาของละครคณะนั้น ได้แบ่งแยกแตกกันออกไป เห็นว่าจะปะติดปะต่อการแสดงโรสิตาให้ดีเหมือนเดิมไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงนำโรสิตามาฝึกให้แก่ละครคณะศรีโภาส นำออกแสดงทุก ๆ จังหวัดตลอดภาคเหนือ ภาคใต้และทั่วไป ในพระนคร รู้สึกว่าแสดงได้เป็นที่นิยมเหนือเรื่องใด ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ทำมาก่อน...²⁵

ภายหลังละครคณะแม่เลื่อน (ศิลป์สำเร็จ) ยุคกิจการลง แม่เลื่อนได้กลับเข้ามาแสดงละครร่วมกับคณะเฉลิมนคร ซึ่งภายหลังต่อมา “ละครของแม่เลื่อนใช้ชื่อว่า คณะเฉลิมพระนคร มีเฉลิม บุญยเกียรติเป็นผู้เขียนบทและกำกับการแสดง”²⁶ โดยแม่เลื่อนแสดงคู่กับนางเอกประจำคณะคือ สุดใจ

การแสดงละครเรื่องโรสิตาของคณะเฉลิมพระนคร เปิดการแสดงหลายครั้งนับตั้งแต่ยุคที่แม่เลื่อนแสดงเป็นพระเอกจนถึงยุคของแม่ศรีนวล แก้วบัวสาย ดังข้อความของจूरี่ โอศิริ ที่กล่าวถึงละครเรื่องนี้ไว้ว่า

ภาพที่ 6 : เฉลิม บุญยเกียรติ

ที่มา : ภาพจากหนังสือ บางกอกสมัยเก่า โดย ซาลี เอี่ยมกระสินธุ์

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46 – 47

²⁶ ซาลี เอี่ยมกระสินธุ์, บางกอกสมัยเก่า, หน้า 52.

“ฉันทู “โรสิตา” ครั้งแรกแม่เลื่อนพระเอกขวัญใจคนไทยทั้งประเทศเป็นผู้แสดงนำ คุณมนัส บุญเกียรติ ซึ่งขณะนั้นมีอายุเพียง 14 ปี เป็นนางเอก ฉันทติดตามดู “โรสิตา” ครั้งที่ 2 ที่โรงหนังพัฒนากร แม่เลื่อนเป็นคามิโน- คุณฉอวบ ฟองกระสินธุ์ เป็น “โรสิตา” จนครั้งที่ 3 ฉันทูโรสิตาที่เว็งนาครเกษม คุณศรีนวล แก้วบัวสาย เป็นพระเอก คุณมนัส เป็นนางเอก... ฉันทูฉันทูร้องเพลงในเรื่องได้เกือบทุกเพลง

โอ บอย นายคาร์ลิ่ง คัมมิ่งทูนี

โอ เกอรี เดียร์ โรสิตา

โอ นายคาร์ลิ่ง คัมมิ่งทูนี

เดียร์ คามิโนเคียร์”

ติดติดตี ติดติดตี ติดตี ... ต้าต๋าต้าต้าต๋าต้า

ต้าต้า... แอ๊ดแตกแตก แอ๊ดแตกแตก แอ๊ดแตก...”²⁷

ต่อมาคณะเฉลิมพระนครภายใต้การนำของนายเฉลิม บุญเกียรติ ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจึงมีการเปลี่ยนผู้จัดการคณะคนใหม่โดยมอบให้นายประสาน ต้นสกุลเจ้าของโรงละครเว็งนาครเกษม เป็นผู้เข้ามาบริหารงานของคณะและเปลี่ยนชื่อคณะละครร้องเฉลิมพระนครใหม่เป็นชื่อคณะนิยมไทย โดยมีแม่เลื่อนแสดงเป็นพระเอกประจำคณะ

วงการละครร้องต้องซบเซาลงอีกครั้งเมื่อแม่เลื่อนเสียชีวิตด้วยอาการเส้นโลหิตในสมองแตก ในขณะที่เดินทางไปแสดง ณ จังหวัดภูเก็ต กับคณะนิยมไทยของประสาน ต้นสกุล จึงเป็นเหตุให้วงการละครร้องต้องซบเซาลงระยะหนึ่ง

ภายหลังที่แม่เลื่อนเสียชีวิต ผู้รับบทคามิโน... “นอกจากแม่เลื่อนแล้วยังมีแม่ยุพิน แม่เพ็ญแข แม่ส่งศรี จันทรประภา”²⁸

²⁷ จูรี โอศิริ, โลกของจูรี (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บี.เจ.เพรส จำกัด, 2534) หน้า 235.

²⁸ จูรี โอศิริ, ป้าจ้อยยากเล่า, หน้า 119.

ภาพที่ 7 : คู่พระนางแม่เดือนกับสุดใจ แห่งคณะเฉลิมพระนคร
ที่มา : ภาพจากหนังสือ บางกอกสมัยเก่า โดย ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์

ภาพที่ 8 : การแสดงละครเรื่องคณะเกียรติแก้วของแม่ศรีนวล แก้วบัวสาย
จากซำย สมจิตร ทรัพย์สำรวย, ศรีนวล แก้วบัวสาย และมนัส บุญยเกียรติ
ที่มา : ภาพหนังสือโลกของจู้รี โอศิริ โดย จู้รี โอศิริ

ภาพที่ ๑ : แม่ศรีนวล แก้วบัวสายเมื่ออายุ 18 ปี
ที่มา : ภาพจากหนังสือ บางกอกสมัยเก่าโดยชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์

ภาพที่ 10 : แม่ศรีนวล แก้วบัวสาย
ครั้งเมื่อแสดงละครคู่กับมณีส บุญยเกียรติ โดยคณะนิคมไทย
ที่มา : ภาพจากหนังสือ บางกอกสมัยเก่าโดยชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์

ต่อมาเมื่อการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น นายประสาน ดันสกุล เจ้าของโรงละครเวียงนครเขมมจึงค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงละคร ร้องของคณะนิมไทย จากการแสดงละครร้องที่ใช้นักแสดงหญิงล้วนในการแสดง เปลี่ยนมาเป็นการแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ ในช่วงปี พ.ศ. 2483 โดยยังใช้ชื่อคณะว่านิมไทย มี สมชาย ตัณฑ์กำเนิด สุรชาติ ไตรโกศ แสดงเป็นพระเอกประจำคณะ มีมนัส บุญเกียรติแสดงเป็น นางเอกประจำคณะและมีจอก ดอกจันทร์ สมควร กระจ่างศาสตร์ เป็นตลกตามพระนาง คณะ นิมไทยแสดงเป็นประจำอยู่ที่โรงละครเวียงนครเขมม

ตารางที่ 1 การแสดงละครเรื่องโรสิตา ของพรานบุรพ์

ลำดับ	คณะ	นักแสดง
1	คณะศิลป์สำเร็จของนายศิลป์ สีบุญเรือง (ทิดเขียว)	แม่เลื่อน / แม่ประทุม ประทีปประเสน
2	คณะศรีโอกาส ของพระวรพจน์เป็นนายทุน “พรานบุรพ์” เป็นหัวหน้าคณะ	
3	คณะเฉลิมพระนครของเฉลิม บุญเกียรติ (แจ้ว ดอกจิก)	แม่เลื่อน / สุดใจ แม่เลื่อน / มนัส บุญเกียรติ – โรสิตา แม่ศรีนวล / มนัส บุญเกียรติ แม่ชุกทิน แม่เพ็ญแข แม่ส่งศรี จันทระภา } - คามิโน

ละครเรื่องโรสิตาประสบความสำเร็จในการแสดงละครรูปแบบใหม่ที่ใช้เพลงไทยสากลเข้ามาประกอบการขับร้อง แต่การแสดงละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครไทยคือเรื่อง จันทรเจ้าขา ของพรานบุรพ์ ที่จัดการแสดงขึ้นในปี พ.ศ. 2474 เนื่องจากการแสดงละครเพลงเรื่องจันทรเจ้าขา ได้นำวงดนตรีสากลมาบรรเลงแทนวงปี่พาทย์โดยสมบูรณ์และมีการประพันธ์ทำนองแนวฝรั่งและคำร้องเนื้อเต็ม ในการแสดงตลอดทั้งเรื่องถึง 39 เพลง ดังที่สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าว ถึงละครเพลงเรื่อง จันทรเจ้าขา ในหนังสือวิวัฒนาการนาฏศิลป์ของไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ ว่าการแสดงละครเพลงเรื่องจันทรเจ้าขา ของพรานบุรพ์ ควรถือให้เป็นการแสดงละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์ละครไทย

ส่วนสำคัญหนึ่งที่ทำให้ละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา ของคณะละครจันทโรภาสได้รับความนิยมนักชมเป็นอย่างมากเนื่องจากความไพเราะของบทเพลงประกอบการแสดงละครเพลงเรื่องนี้ได้รับการบันทึกบนแผ่นเสียงตรากระดาษสีทองบนกระดาษลักษณะทรงกลมสีแดง หรือในวงการนักสะสมแผ่นเสียงมักนิยมเรียกกันว่า ตรากระดาษแดงของห้างสุชาดิลก ห้างทันสมัยแห่งหนึ่งของไทยในยุคก่อนสงครามโลกที่ตั้งอยู่บริเวณผ่านฟ้า (ขณะนี้เป็นกรมโยธาธิการ)

ห้างสุชาดิลก ได้รับลิขสิทธิ์ในการจัดจำหน่ายเครื่องเล่นแผ่นเสียงตราฟาโลโฟน (ตราสุนัขนั่งข้างตำโพง) จากต่างประเทศมาขาย และในเวลาเดียวกันบริษัทฟาโลโฟนก็รับบันทึกเสียงดนตรีภายในประเทศด้วย ดังนั้น เมื่อนาย ต. เง็กชวน ได้เข้ามาทำธุรกิจด้านแผ่นเสียงร่วมกับบริษัทฟาโลโฟน เขาจึง “ต้องการให้มีตราของตนเองเป็นตรากระดาษ แต่มีข้อขัดแย้งกับผู้ผลิตขอให้ปะหน้ากระดาษด้านเดียว และปะตราของบริษัทอีกด้านหนึ่ง ซึ่งกว่าจะตกลงกันได้ก็ใช้เวลาและเงินทองหมดไปมาก”²⁹ นาย ต. เง็กชวน ได้บันทึกเสียงละครเรื่องเป็นจำนวนมากในช่วงปี พ.ศ. 2473 จากคณะละครต่าง ๆ เช่น คณะศรีพัฒนา (คณะศรีโอภาส) โดยมีทิดเขียว (ศิลาปี ศรีบุญเรือง) เป็นผู้ผลิตพร้อมด้วยพรานบุรุษและเพชรรัตน์ (สมประสงค์ รัตนทัศนีย์) เป็นผู้ควบคุมวงดนตรีเครื่องสายฝรั่งแทนปีพาทย์

ภาพที่ 11 : นาย ต. เง็กชวน หรือ เตี้ย เง็กชวน

ผู้มีบทบาทในการบันทึกเสียงเพลงละครเรื่องและละครเพลง

ที่มา : ภาพจากหนังสือ ลำนำแห่งสยามโดยนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

²⁹พูนพิศ อมาตยกุล, ลำนำแห่งสยาม, หน้า 95.

ในปี พ.ศ. 2475 นาย ต. เจ็กชวน ได้นำบทเพลงจากละครเพลงเรื่อง จันทรเจ้าขา มาบันทึกเสียงลงแผ่นเสียงและจำหน่ายให้แก่ผู้ที่สนใจ ทำให้กระแสการชมละครเพลงเรื่อง จันทรเจ้าขา เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

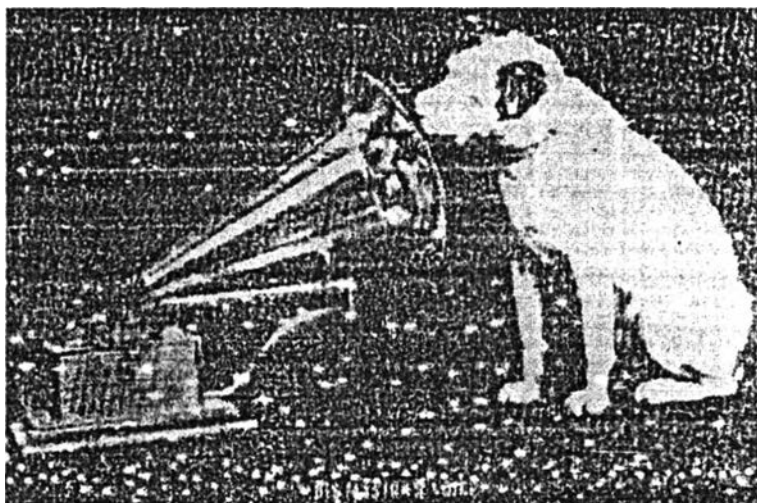
ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 นาย ต. เจ็กชวน ได้จัดให้มีการบันทึกเพลงจากละครเพลงเรื่องจันทรเจ้าขา ของพรานบุรุษ ลงแผ่นเสียงตรากระต่ายอีกครั้งโดยใช้วงดนตรีแจ๊สแบนด์ที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษบรรเลงประกอบการขับร้องเพลงในละครเรื่อง จันทรเจ้าขา การบันทึกเสียงในครั้งนั้นมีเพลงสำคัญหลายเพลงที่พรานบุรุษและสมประสงค์ รัตนทัศนีย์ หรือเพชรรัตน์ หัวหน้าคณะละครเพชรโอภาสขับร้องด้วยหลายเพลง เช่นเพลง “จันทรเจ้าขา, จันทรสวาท, จันทรแฝงแสง, จันทรลอย, จันทรรัศมี, กล้วยไม้, ทวยเต็ม, หวลให้ใจหาย, ห่วงสวาท, นัดพบ, หาดสมิหรา, เดือนดับฟ้า, ทำไร่ปลูกรัก, สำนักไก่แก้ว, แว่วเสียงไก่, ขวัญใจ, ชื่นใจ, ดอกไม้ริมทาง ใจแก้วใจลอยและรอยจากรอยจำ”³⁰

เมื่อมีการบันทึกเพลงจากการแสดงละครร้องลงบนแผ่นเสียง จึงมีการนำไปเปิดกระจายเสียงที่สถานีวิทยุ พี.เจ. ตำบลศาลาแดง ซึ่งเป็นสถานีวิทยุแห่งแรกของไทยที่เปิดดำเนินการเป็นครั้งแรกในเมืองไทยมาตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 จนทำให้ความนิยมในการชมการแสดงละครร้องและละครเพลงของไทยในหมู่ประชาชนทั่วไปเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

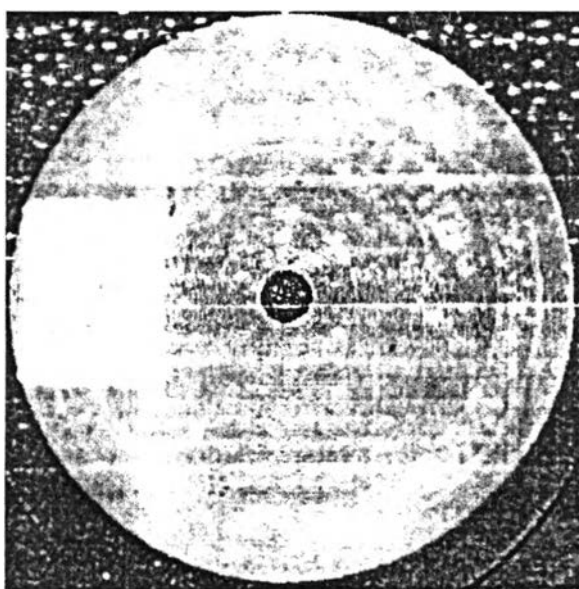
นาย ต. เจ็กชวน จึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่ทำให้วงการละครเพลงเกิดความคึกคักเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้น จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามด้วยการนำเพลงจากการแสดงละครร้องและละครเพลงมาบันทึกเสียงลงบนแผ่นเสียงตรากระต่าย

บุคคลอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทในการส่งเสริมความนิยมในการชมการแสดงละครร้องและละครเพลงของไทยในระยะแรกๆคือนายเตียง ไอศิริ บิดาของคุณจูรี ไอศิริ ผู้จัดการแผนกแผ่นเสียงของบริษัทสุชาติลิก ที่นำนักแสดงจากคณะละครร้องมาบันทึกเสียงลงแผ่นเสียงในลักษณะเช่นเดียวกันกับที่นาย ต. เจ็กชวน ได้เคยนำผลงานการแสดงละครร้องของคณะแม่เดือนบันทึกเสียงลงบนแผ่นเสียงจนทำให้วงการแสดงละครร้องและละครเพลงของไทยในช่วงแรกได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้นอีกทางหนึ่ง

³⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

ภาพที่ 12 : สัญลักษณ์แผ่นเสียงตราสุนัขนั่งหน้าลำโพงหรือฟาโลโฟนของบริษัท สุชาติกล
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ถิ่นแห่งสยามโดยนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ภาพที่ 13 : แผ่นเสียงตรากระต่ายของนาย ต. เง็กชวน
ที่บ้านทีกเสียงเพลงจากละครเพลงเรื่อง จันทรเจ้าขา ในปี พ.ศ. 2478
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ถิ่นแห่งสยามโดยนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ภาพที่ 14 : นายเคียง โอศิริ ผู้จัดการแผนกแผ่นเสียงบริษัทสุชาติกล

ที่มา : ภาพจากหนังสือ โลกของจูลี โอศิริ โดยจูลี โอศิริ

ตารางที่ 2 รายชื่อบทเพลงในการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขาของคณะจันทโรภาสจำนวน
39 เพลง ดังนี้

1. จันทร์สวาท	11. อมตึก	21. เขมรเขาดิง	31. เมามือ
2. ทวยเต็ม	12. สิบเขม็ด	22. ทะแค้น	32. แหกคาเสื่อ
3. จันทร์แจ่ม	13. จันทร์จากฟ้า	23. หนีเสื่อ	33. จากจันทร์เหมือนจันทร์จากฟ้า
4. ลาวเจริญศรี	14. กระจ่าว่าเหว	24. เหมือนเมื่อเราจากกัน	34. เจ้าชู
5. จันทร์เจ้าขา	15. ฉงน	25. ปีนตลิ่ง	35. นางนาค
6. ฉวนเกล้า	16. เร็ว	26. จันทร์จ้ออน	36. ซ้ำ ซ้ำ
7. นกเขา	17. แมลงวันทอง	27. ปลายมารชพระนาม	37. ขึ้นปลับปลา
8. สอดสร้อย	18. จันทร์โลม	28. สีนวล	38. จันทร์คนอง
9. ขวัญอ่อน	19. ต้นรักดอกโคก	29. จันทร์ลอย	39. ลาวครวญ
10. โบคลิ่งชั้นเดียว	20. เราเป็นไทย	30. มอญตึก	

ความโดดเด่นของละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขาได้รับการวิจารณ์โดย ศิวะ รมชิต เมื่อปี พ.ศ. 2519 ไว้ดังนี้

“จันทร์เจ้าขาเป็นละครร้อง (สมัยนี้ก็ต้องเรียกละครเพลง) แต่ละเพลงมีความไพเราะเพราะพริ้งประกอบกับเนื้อหาของเรื่องอยู่ข้างจะทันสมัยหรืออีกนัยหนึ่งทันกับเหตุการณ์ในยุคนั้นซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประชาชนกำลังตื่นตัวในสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค นางเอกของเรื่องใช้เสรีภาพหนีออกจากบ้านเพื่อให้พ้นจากการถูกบังคับให้แต่งงานด้วยวิธีคลุมถุงชน...”³¹

นอกจากนั้นอิทธิพลของเพลงไทยสากลจากละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา ยังส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการแสดงละครร้องของคณะละครต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาเพลงไทยสากลประกอบการแสดงละครร้อง ดังบทสัมภาษณ์ของใหญ่ นภายน ผู้มีประสบการณ์ด้านเพลงไทยสากลในยุคแรกได้กล่าวไว้ว่า

“จึงอาจกล่าวได้ว่า เขาเป็นผู้ริเริ่มเพลงไทยสากลเป็นคนแรก โดยการใส่เนื้อร้องและคิดทำนองด้วยตนเอง ทำให้เพลงไทยมีการพัฒนาก้าวไกลออกไปและทำให้นักแต่งเพลงอื่น ๆ ตลอดจนคณะละครร้องอื่น ๆ ได้เลียนแบบเขาทั้งสิ้นในเวลาต่อมา ดังเช่น คณะแม่เดือนได้เล่นละครเรื่องยอดดงต้องลมและให้เอื้อ สุนทรสนาน ซึ่งเป็นหัวหน้าวงดนตรีขณะนั้นของคณะแต่งเพลงยอดดงต้องลม เลียนแบบพรานบูรพ์เป็นต้น และใช้วงดนตรีสากลแทนปี่พาทย์ตามแบบที่พรานบูรพ์แผ้วทางไว้”³²

พรานบูรพ์ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทในการปฏิวัติศิลปะการแสดงละครร้องแบบเดิมมาสู่การแสดงละครเพลงนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 เรื่อยมา และค่อย ๆ ประสบความสำเร็จชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับของผู้ชมทั่วทั้งในเขตพระนครและต่างจังหวัด ภายหลังจากที่การแสดงละครร้องเรื่องโรสิตาปรากฏสู่สายตาประชาชน ในปี พ.ศ. 2474 ติดตามด้วยละครเพลงเรื่อง จันทร์เจ้าขาในปีเดียวกัน

³¹ กอบกุล อิงคุทานนท์, ละครเวทีสมัยใหม่ ยุคแรกเริ่ม - รัชกาลที่ 9 , หน้า 49.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

การแสดงละครเพลงในช่วง ปี พ.ศ. 2474 – 2483 คณะละครต่าง ๆ นิยมจัดการแสดง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร และเดินทางตระเวนแสดงตามต่างจังหวัด ซึ่งคณะละครที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในการแสดงละครเพลงขณะนั้น คือ คณะจันทโรภาสของพรานบุรุษ

ในขณะที่การแสดงละครร้องกำลังมีการเปลี่ยนแปลงด้านเพลงไทยสากลประกอบ การแสดงจนเกิดการปรับปรุงรูปแบบการแสดงละครร้องที่ใช้เพลงไทยสากลในการขับร้องแทน การเอื้อนแบบเดิมเป็นครั้งแรกอยู่นั้น พัฒนาการด้านเพลงไทยสากลก็เกิดขึ้นในวงการภาพยนตร์ ของไทยในเวลาเดียวกัน นับตั้งแต่ที่พี่น้องสกุลวสุวัตสามารถคิดค้นและดัดแปลงอุปกรณ์เพื่อสร้าง ภาพยนตร์เสียงในฟิล์มได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2471 ภายหลังจากที่ฮอลลีวูดประสบความสำเร็จในการ ประดิษฐ์ภาพยนตร์เสียงในฟิล์มหนึ่งปีก่อนหน้านั้น

พี่น้องสกุลวสุวัต มีบทบาทต่อวงการภาพยนตร์ไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2465 ในครั้งที่ก่อตั้งบริษัทผลิตภาพยนตร์ในนามบริษัท สยามนิรมัย แต่มาประสบความสำเร็จในการสร้างภาพยนตร์ เงียบเรื่องแรกโดยฝีมือคนไทยในเรื่อง โศกสองชั้น จำนวน 6 ม้วนจบ ในนามกรุงเทพฯ ภาพยนตร์ บริษัท โดยมีหลวงกลการเจนจิต (เถา วสุวัต) หัวหน้ากองเผยแพร่ภาพยนตร์ของกรมรถไฟหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นผู้ถ่ายทำ ภาพยนตร์เงียบเรื่องโศกสองชั้น ออกฉายเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2470

ต่อมาเมื่อพี่น้องสกุลวสุวัตสามารถประดิษฐ์เครื่องฉายภาพยนตร์เสียงในฟิล์มได้ สำเร็จในปี พ.ศ. 2471 จึงได้ “ผลิตภาพยนตร์เสียงในฟิล์มหรือภาพยนตร์ไทยชุดได้เรื่องแรกคือเรื่อง หลงทาง ออกฉายเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2475”³³

³³ โคม สุขวงศ์และสวัสดิ์ สุวรรณปักษ์, ร้อยปีหนังไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์, 2545), หน้า 35.

ภาพที่ 15 : พี่น้องสกุล “วสุวัต” แห่งกรุงเทพฯ ภาพยนตร์บริษัท หรือ ศรีกรุง
 แถวหน้า ชายสุด นายกระแส วสุวัต
 ขวาสุด นายกระเศียร วสุวัต
 แถวหลัง ที่สามจากซ้าย หลวงกลการเจนจิต (เกา วสุวัต)
 ที่สามจากขวา มานิต วสุวัต
 ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย
 ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 16 : นายมานิต วสุวัต ผู้อำนวยการบริษัทภาพยนตร์เสียงกรุงศรี
 ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติภาพยนตร์ไทย
 ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 17 : ภาพยนตร์เงียบเรื่องแรกโดยคนไทย เรื่องช็อคสองชั้น

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรณูลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 18 : ป้ายประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์เสียงเรื่องแรกของไทย เรื่องหลงทาง

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรณูลักษณ์ ธนะวังน้อย

ในช่วงแรกเริ่มเพลงสากลมีบทบาทในการผลิตภาพยนตร์ของไทย แต่ยังไม่มียุโรปแบบของภาพยนตร์เพลงอย่างชัดเจน จนกระทั่งในราวปี พ.ศ. 2479 ภาพยนตร์เพลงในฮอลลีวูดกำลังได้รับความนิยม ภายหลังจากต่อมาเมื่อมีการนำภาพยนตร์เพลงของฮอลลีวูดเข้ามาฉายในประเทศ

ไทย กระแสความนิยมในการชมภาพยนตร์เพลงจึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้ชมชาวไทย เป็นเหตุให้คณะกรรมการบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงมีแนวคิดในการผลิตภาพยนตร์เพลงของไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ดังข้อความที่อ้างถึงดังนี้

“ในระยะนี้ทางฮอลลีวูดนิยมสร้างภาพยนตร์เพลงกันมาก ภาพยนตร์เสียงศรีกรุงก็มีความพร้อมหลายประการ มีเจ้าหน้าที่มากมายหลายฝ่าย มีอุปกรณ์การถ่ายทำค่อนข้างทันสมัย แล้วก็ยังมีคาราคู่พระนางเสียงทอง เช่น จำรัส สุวคนธ์ และมานี สุนทรภู่อีก ภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจึงเตรียมการที่จะสร้างภาพยนตร์เพลงขึ้นให้เป็น “ภาพยนตร์เพลง” จริง ๆ กล่าวคือ ใช้เพลงเป็นส่วนสำคัญของเรื่องโดยตลอด ไม่ใช่เป็นภาพยนตร์ที่ทำเพลงร้อยมาใส่ประกอบอย่างที่เคยสร้างมา”³⁴

บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจึงเตรียมการสร้างภาพยนตร์เพลงขึ้นในปี พ.ศ. 2480 ในเรื่อง เพลงหวานใจ แต่งเรื่องโดยขุนวิจิตรมาตรา ประพันธ์ดนตรีโดย นารถ ถาวรบุตร ที่เข้ามาแทนตำแหน่งของเรือโทมานิต เสนะวิณินท์หัวหน้าวงดนตรีบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงที่ถึงแก่กรรมภาพยนตร์เพลงเรื่อง เพลงหวานใจ ถ่ายทำอยู่ 6 เดือน จึงแล้วเสร็จและนำออกฉายที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงระหว่างวันที่ 1 - 6 ตุลาคม 2480

ภาพที่ 19 : ป้ายประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์เพลงเรื่อง เพลงหวานใจ

ที่มา : สมาคมส่งเสริมและสร้างสรรค์งานวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. คอนเสิร์ตเด็วก็ลืม.

โดยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร

และวงจุลศูริยางค์ กองทัพอากาศ.

³⁴ จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย, ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยในสมัยแรกเริ่มจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 160.

ภาพที่ 20 : ขุนวิจิตรมาตราหรือสง่า กาญจนาคพันธุ์

ผู้แต่งภาพยนตร์เพลงเรื่อง เพลงหวานใจ

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 21 : จำรัส สุวคนธ์และมานี สุนนัญแห่งภาพยนตร์เสียงศรีกรุง

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 22 : นารด ฉาวรบุตร หัวหน้าวงดนตรีบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ครุเพลง โดย จ. สุรภาพประดิษฐ์

ขณะที่บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของพี่น้องสกุลสุวรรณดี กำลังเป็นบริษัทผลิตภาพยนตร์ขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศในขณะนั้น พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้ร่วมกับ ฯพณฯ พงษ์ สารสิน หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ และนายประสาธ สุกุม ได้ร่วมทุนก่อสร้างโรงถ่ายภาพยนตร์เสียงขึ้นที่ทุ่งมหาเมฆประมาณ 20 ไร่ ในปี พ.ศ.2481 และตั้งบริษัทผลิตภาพยนตร์ขึ้นในนามบริษัท ไทยฟิล์ม เปิดกิจการแข่งกับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของพี่น้องสกุลสุวรรณดี

บริษัทไทยฟิล์มได้ผลิตภาพยนตร์เพลงแข่งขันกับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงซึ่งเรื่องที่มีชื่อเสียงโด่งดังเรื่องหนึ่งของบริษัทไทยฟิล์มคือภาพยนตร์ เรื่องถ่านไฟเก่า “ภาพยนตร์เรื่องนี้ส่งผลให้เพลงดังไปทั่วเมืองไทย 2 เพลง นั่นคือ บัวขาวและในฝัน โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ทรงนิพนธ์เนื้อร้อง ม.ล. พวงร้อย อภัยวงศ์ ประพันธ์ทำนองทั้งสองเพลง แต่เพลงในฝันประพันธ์ร่วมกับ ม.ล.ประพันธ์ สนิทวงศ์ ผู้เป็นน้องชาย”³⁵

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

ภาพที่ 23 : หม่อมหลวงหวงร้อย สนิทวงศ์ ผู้ประพันธ์เพลงบริษัทภาพยนตร์เสียง ไทยฟิล์ม
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ครูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ภาพที่ 24 : หม่อมหลวงประพันธ์ สนิทวงศ์
ผู้ประพันธ์เพลงประจำบริษัทภาพยนตร์เสียงไทยฟิล์ม
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ครูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

บริษัทภาพยนตร์เสียงไทยฟิล์ม ดำเนินกิจการได้ 3 ปีก็ต้องยุติกิจการลงเมื่อประเทศไทยกำลังเข้าสู่ภาวะสงครามและเกิดการขาดแคลนฟิล์มในการผลิตภาพยนตร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลจึงได้ขายกิจการ โรงถ่ายและอุปกรณ์ในการผลิตภาพยนตร์ทั้งหมดให้กับ กองทัพอากาศในปี พ.ศ. 2483 ซึ่งต่อมากองทัพอากาศได้ก่อตั้งกองภาพยนตร์ทหารอากาศขึ้นในราวเดือนมิถุนายน และในปีเดียวกันนั้นเองทางกองทัพอากาศได้ “มอบหมายให้อยู่ในความควบคุมของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิมัมพร โดยมีอำนาจ กลัสนิมิหรือครูเนรมิต เป็นผู้กำกับภาพยนตร์ของโรงถ่ายทหารอากาศ และได้เชิญพระเจนดุริยางค์ย้ายจากกรมศิลปากรมารับราชการที่กองทัพอากาศตั้งวงดนตรีคลาสสิกและโรงเรียนสอนวิชาดนตรีให้ชื่อว่า “โรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศ”¹⁶ ในปี พ.ศ. 2483 โรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศและบุคลากรทางด้านดนตรีและภาพยนตร์ของกองทัพอากาศจะมีบทบาทต่อการพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพาภายหลังต่อไป

ในขณะที่วงการภาพยนตร์กำลังเป็นที่เฟื่องฟูในสังคมไทย การแสดงละครร้องและการแสดงละครเพลงต้องซบเซาลงเพราะอิทธิพลของภาพยนตร์ในประเทศและต่างประเทศที่ดึงดูดผู้ชมการแสดงละครร้องและละครเพลงไปจากเวทีละคร

ในปี พ.ศ. 2473 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างโรงมหรสพศาลาเฉลิมกรุงขึ้นเพื่อเป็นแหล่งสถานบันเทิงของประชาชน เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์และกรุงเทพมหานครครบรอบ 150 ปี โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงได้รับการออกแบบโดยหม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร ทำหน้าที่ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2473 และก่อสร้างเสร็จเปิดเป็นทางการในวันอาทิตย์ที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชทานนามของโรงมหรสพแห่งนี้ว่า “ศาลาเฉลิมกรุง” ศาลาเฉลิมกรุงจึงกลายเป็นโรงมหรสพขนาดใหญ่ และทันสมัยที่สุดในประเทศไทยและในเอเซียขณะนั้น โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุงเป็นโรงมหรสพที่ใช้เครื่องปรับอากาศเป็นโรงแรกพร้อมกับฉายภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเป็นโรงแรกเช่นเดียวกัน ภาพยนตร์เรื่องแรกที่จัดฉายในรอบปฐมฤกษ์ ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง คือภาพยนตร์เรื่อง “มหาภัยใต้ทะเล”

¹⁶ สมชาติ บางแจ้ง, “67 ปี ภาพยนตร์ไทย 2466 – 2533.” ในการประกวดภาพยนตร์แห่งชาติครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : ม. ป. ป.), หน้า 14.

ภาพที่ 25 : โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงในสมัยรัชกาลที่ 7
ที่มา : ภาพหนังสือร้อยปีหนังไทยโดย สุวงศ์และสวัสดิ์ สุวรรณปักษ์

โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงอยู่ภายใต้การดูแลของบริษัท สหคินีมา จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ดำเนินกิจการ โรงภาพยนตร์และค้าขายภาพยนตร์ที่ได้รับพระราชทานชื่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากที่ได้ควมกิจการกับบริษัทภาพยนตร์พัฒนากร ของ นายชองเชียวฮ้วนที่กำลังซบเซาอยู่ในขณะนั้น บริษัท สหคินีมาจำกัดจึงได้รับช่วงดูแลกิจการโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ภายในเครือของบริษัทภาพยนตร์พัฒนากรในเวลาต่อมา

ภายหลังจากต่อมาโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ของบริษัทภาพยนตร์พัฒนากรจึงได้เปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกับโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงโดยได้รับพระราชทานชื่อดังต่อไปนี้

1. โรงภาพยนตร์พัฒนารมณั	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมนคร
2. โรงภาพยนตร์ชวา	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมเวียง
3. โรงภาพยนตร์บางรัก	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมรัฐ
4. โรงภาพยนตร์สาทร	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมราษฎร์
5. โรงภาพยนตร์นางเลิ้ง	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมธานี
6. โรงภาพยนตร์สิงคโปร์	เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาเฉลิมบุรี

ภาพที่ 28 : ศาลาเฉลิมบุรี

ที่มา : ภาพจากหนังสือร้อยปีหนังไทย โดย โคม สุวงศ์และสวัสดิ์ สุวรรณปักษ์

โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงจึงกลายเป็นศูนย์รวมของเหล่าศิลปิน นักแสดง นักดนตรีและประชาชนทั่วไปในสมัยนั้น

จากพัฒนาการของเพลงไทยสากลที่เกิดขึ้นในวงการละครร้องและวงการภาพยนตร์ของไทยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2470 เรื่อยมาทำให้ผู้ชมเกิดความตื่นตัวในการเสาะแสวงหาความบันเทิงให้แก่ตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความนิยมในการชมภาพยนตร์ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศหรือภาพยนตร์เพลงภายในประเทศ มากกว่าการแสดงละครร้องและละครเพลงของไทย ความนิยมในการชมการแสดงละครร้องและละครเพลงของไทยจึงค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา

ในขณะที่ภาพยนตร์กลายเป็นคู่แข่งสำคัญของการแสดงละครเพลงในสมัยรัชกาลที่ 7 การแสดงละครร้องและละครเพลงก็ยังคงดำเนินต่อไป เมื่อปรากฏว่ามีการแสดงละครร้องคณะปริดา ลัยของพระนางเชลลิกษมีลาวัณ พระธิดาของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บิดาผู้ให้กำเนิดการ แสดงละครร้องของไทย ได้ก่อตั้งคณะละครปริดาลัยขึ้นใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2476 และเปิดการ แสดงอีกครั้งซึ่งการแสดงในครั้งนั้นทรงใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ในการแสดง โดยทรงร่วมกับ บริษัทสหศินีมา จำกัด จัดการแสดงละครร้องตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ในเครือ เช่น ศาลาเฉลิมกรุง ศาลาเฉลิมนคร เป็นต้น

การแสดงละครร้องที่ศาลาเฉลิมกรุงและศาลาเฉลิมนครของคณะปริดาลัย ได้นำเอา บทละครเรื่องพระอละลักษ์นัม บทพระนิพนธ์ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์มาจัดการแสดง ใหม่อีกครั้ง ซึ่งพระนางเชลลิกษมีลาวัณ ทรงมีพระวิริยะในการจัดการแสดงครั้งนั้นมากดังข้อความ ที่กล่าวถึงการแสดงในครั้งนั้นไว้ว่า

...ในการตั้งคณะละครนั้น ทรงหุ้มนุ่ตทั้งพระสติปัญญาและพระวรกาย เพื่อเปลี่ยน แปลงปรับปรุงวงการแสดงให้ทันสมัย ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปิดฉัตรราชละครสมัย ใหม่ คู่่มหาชนอย่างแท้จริง เพราะนอกจากจะใช้ผู้แสดงชายจริงหญิงแท้แล้ว ยัง ทรงนำคนตรีสากลวงใหญ่มีผู้เล่นถึง 40 คน มาประกอบการแสดงการแต่งท้งเนื้อ ร้องและทำนอง ตลอดจนคิดทำประดิษฐ์ ทำระบำพาชุดให้เหมาะสมกลมกลืนกับ คนตรีสากล³⁷

พระนางเชลลิกษมีลาวัณทรงนำคณะปริดาลัยเปิดการแสดงครั้งแรกที่ศาลาเฉลิมกรุง ในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 และในปีต่อมา คณะปริดาลัย ได้นำละครเรื่อง พระอละลักษ์นัม ไปเปิดการแสดงที่โรงละครเวียงนาครเขมม ในวันที่ 8-9 มิถุนายน พ.ศ. 2478

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55 – 56

ภาพที่ 29 : พระนางเชลลิกษมีลาวัณ ผู้ฟื้นฟูละครร้องแบบปรีด เล็บ

ที่มา : ภาพจากหนังสือพระประวัติพระนางเชลลิกษมีลาวัณ โดย ชัยมงคล อุดมทรัพย์

“ศิลปินในชุดปรีดาลัยครั้งนั้นมีมารุต ประวัตินิวเผือกหรือหัต เอกหัต จอก ดอก-
จันทร์ จูไร เกษมสุวรรณ ฯลฯ...”³⁸ หลังจากการแสดงของคณะปรีดาลัยประสบความสำเร็จอย่าง
ยิ่งจากการแสดงเรื่องแรกแล้ว พระนางเชลลิกษมีลาวัณ จึงเริ่มซ่อมละครเรื่องใหม่จากบทประพันธ์
ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เรื่อง ศรีธนญชัย การเตรียมงานละครเรื่องศรีธนญชัย มีคณะผู้รับผิดชอบ
ในส่วนต่าง ๆ ของการผลิตงานดังต่อไปนี้

1. บทประพันธ์ โดย กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
2. ทำนองเพลง โดย นารด ถาวรบุตร
 มิสเตอร์ เจ.เอ.เคเคน
 (อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย)
 มิสเตอร์ โจนส์ ริเลทคาร์แนก
 พระนางเชลลิกษมีลาวัณ
 หม่อมเจ้าทองต่อ ทองแถม

³⁸ ชัยมงคล อุดมทรัพย์, พระประวัติพระนางเชลลิกษมีลาวัณ (กรุงเทพมหานคร : พระนคร , 2509),
หน้า 66.

3. ฉาก โดย หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร
4. ฝึกหัดนาฏยศิลป์ - ยิปซีและมิวนูเอท โดย จิตรารักตะกนิษฐ์
ฝึกหัดนิโกร โดย เลียบรักตะกนิษฐ์
สุภัทร คณเจร
5. เครื่องแต่งกาย โดย พระนางเชอตัภย์มีลาวัณ
6. แผนกหนังสือพิมพ์ โดย กุหลาบ สายประดิษฐ์ และบุญชู เอี่ยมกระสินธุ์
7. แผนกโฆษณา โดย หม่อมเจ้าทองค่อ ทองแถม
เล็ก ทองชนะ
ประกับ สุพรรณไชย

ละครเรื่องศรีธนญชัย เปิดการแสดงที่โรงละครเวียงนาครเกษม ในวันที่ 5 - 7 ตุลาคม

พ.ศ. 2478

ภาพที่ 30 : ละครศรีธนญชัย แห่งปรีดาลัย
ที่มา : บางกอกสมัยเก่าโดยชาติ เอี่ยมกระสินธุ์

ในเวลาเดียวกันนั้นเองการแสดงละครเพลงของคณะจันทโรภาส ภายใต้การควบคุมของพรานบุรุษ ยังคงได้รับความนิยมอยู่เช่นเดิมแต่ละครคณะจันทโรภาสยังคงใช้นักแสดงหญิงล้วนในการแสดงบทพระเอกเช่นเดียวกันกับละครร้องคณะอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน สาเหตุที่พรานบุรุษไม่ใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ในการแสดงละครเพลงของเขาเนื่องจาก

“เวลานั้น พวกละครก็ล้วนแต่เป็นผู้ใหญ่ส่วนมาก หาผู้ชายทำยาก ถ้าเราขึ้นเอาเรื่องชายจริงหญิงแท้เข้า นอกจากตัวท่านจะไม่ดูแล้ว ท่านก็จะสั่งห้ามกุลธิดาของท่านไม่ยอมให้มาคู่ผู้หญิงสาวกับผู้ชายหนุ่มจูบกันเป็นอันขาด...ถึงกระนั้นผมก็ได้แต่งไว้สองเรื่องก่อนที่จะมาชื่อฮาละครชายจริงหญิงแท้ในตอนหลังเสียอีก ...”³⁹

แต่พรานบุรพก็ได้ประพันธ์บทละครสำหรับการแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้เล่นด้วยเช่นกัน พรานบุรพได้ประพันธ์เรื่องไว้สองเรื่องคือ “ชิงผัวชิงเมีย แสดงที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง และเมืองรักเมืองร้าง ซึ่งเรื่องนี้แต่งให้กับละครคณะบรมมสินธุ์ของเจ้าพระยาอนิรุทธเทวาเล่นที่โรงละครศรีอยุธยาในปี 2478”⁴⁰

ในส่วนของภาครัฐภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 สังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนหรือศิลปวัฒนธรรมการแสดง ในยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นปกครองประเทศ เหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญต่อวงการละครไทยเกิดขึ้นเมื่อ ๔พณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2477 และท่านได้นำข้าราชการ นักเรียนภายในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์จัดการแสดงละครในแนวพันธทางที่มีรูปแบบการแสดงในลักษณะดำเนินเรื่องด้วยการพูดสลับการขับร้องเพลงไทยเดิม เพลงไทยสากลประกอบในบางช่วงของการแสดง และมีการแสดงระบำประกอบของการแสดงเพื่อสร้างอรรถรส

การแสดงละครของ ๔พณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการมีเนื้อหาในแนวปลูกใจให้มีความรักชาติเป็นไปตามนโยบายของรัฐในขณะนั้น

³⁹ กอบกุล อิงคทานนท์, ละครเวทีสมัยใหม่ ยุคแรกเริ่ม – รัชกาลที่ 9, หน้า 53.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 31 : พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

ที่มา : ภาพจากหนังสือ ครูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ลักษณะเพลงไทยสากลที่ปรากฏในละครของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการในช่วงแรกมีจำนวนเพลงไม่มาก แต่ภายหลังต่อมาท่านได้ประพันธ์เรื่องและเพลงมากขึ้นตามลำดับ การแสดงละครเรื่องแรกของข้าราชการและนักเรียนโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ คือ การแสดงละครเรื่องเลือดสุพรรณ ในปี พ.ศ. 2477 ส่วนละครของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการที่มีเพลงไทยสากลมากที่สุดและเป็นเรื่องที่มีความนิยมมากที่สุดเรื่องหนึ่งคือละครเรื่อง เจ้าหญิงแสนหวี จัดการแสดง ณ โรงละครลีลากร (หลังเดิม) ในปี พ.ศ. 2481 ซึ่งนักแสดงที่รับบทนักแสดงนำให้กับละครของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการตลอดระยะเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2477-2483 มากที่สุดคนหนึ่ง คือ ครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน)

ภาพที่ 32 : ครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตนักแสดงนำในละครของ

ฯพณฯ หลวงวิจิตรวาทการ มีชื่อเสียงโด่งดังในบทเจ้าหญิงแสนหวี

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน)

ภาพที่ 33 : รูปพระเอก นางเอก จากละครเรื่องเลือดสุพรรณ พ.ศ. 2479

ประไพ กาญจนโกศล

สุวรรณ สุวรรณศรี

ที่มา : ภาพจากหนังสือ ลำนำแห่งสยาม โดยนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ตารางที่ 3 ลำดับการแสดงละครของหลวงวิจิตรวาทการ โดยกรมศิลปากร ในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

ลำดับที่	ปี พ.ศ. ที่แต่งและแสดง	ชื่อละคร	บทเพลงในการแสดงละคร
1	2479	เลือดสุพรรณ	1. เพลงขากเขิน 2. เพลงดวงจันทร์ 3. เพลงมั่งราย 4. เพลงเลือดสุพรรณ 5. เพลงนครราชสีมา
2	21 กุมภาพันธ์ 24479	ราชมนู	1. เพลงชาวอีสาน 2. เพลงเพ็ญแข 3. เพลงแดนอีสาน 4. เพลงในเจ้าเอ๋ย 5. เพลงรักเมืองไทย

ตารางที่ 3 ลำดับการแสดงละครของหลวงวิจิตรวาทการ โดยกรมศิลปากรในช่วงก่อนสงครามมหา
เอเชียบูรพา (ต่อ)

ลำดับที่	ปี พ.ศ. ที่แต่งและแสดง	ชื่อละคร	บทเพลงในการแสดงละคร
3	2480	พระเจ้ากรุงธนฯ	1. เพลงเมืองของเรา 2. เพลงอยุธยา 3. เพลงกรุงธนฯ 4. เพลงธนบุรี 5. เพลงจีนไทยสามัคคี
4	2480	ศึกถลาง	1. เพลงคลื่นถลาง 2. เพลงขวัญใจ 3. เพลงชาวไร่ 4. เพลงกราวถลาง 5. เพลงตื่นเถิดชาวไทย 6. เพลงศึกถลาง 7. เพลงแสงทินกร 8. เพลงแหลมทอง
5	2481	เจ้าหญิงแสนหวี	1. เพลงเชิญชมดอกไม้ 2. เพลงแสนหวี 3. เพลงเขมรรัฐ 4. เพลงเห็นแต่ไกล 5. เพลงราตรี 6. เพลงรักชาติ 7. เพลงไทยน้อยไทยใหญ่ 8. เพลงความฝัน 9. เพลงแสนระทม 10. เพลงวิญญูณแสนหวี

ตารางที่ 3 ลำดับการแสดงละครของหลวงวิจิตรวาทการ โดยกรมศิลปากร ในช่วงก่อนสงครามมหา
เอเชียบูรพา (ต่อ)

ลำดับที่	ปี พ.ศ. ที่แต่งและแสดง	ชื่อละคร	บทเพลงในการแสดงละคร
6	2481	มหาเทวี	1. เพลงเลือดไทย 2. เพลงถิ่นไทย 3. เพลงนครเชียงใหม่ 4. เพลงหอมหวล 5. เพลงโชคมนุษย์ 6. เพลงสิ้นวาสนา 7. เพลงสู่มิตร 8. เพลงมหาเทวี 9. เพลงแหล่งไทย
7	2481	เบญจเพส	1. เพลงใจโจร 2. เพลงอยู่ถ้ำ 3. เพลงน้ำค้าง 4. เพลงบุพดี 5. เพลงความดี
8	2482	น่านเจ้า	1. เพลงหน้าผา 2. เพลงรักไทย 3. เพลงเชิญขวัญ 4. เพลงไกลแสนไกล 5. เพลงเดินฯ 6. เพลงรวมไทย 7. เพลงกึ่งแก้ว
9	2483	อนุสาวรีย์ไทย	1. เพลงอวยชัย 2. เพลงเห็นแต่เงา 3. เพลงเกียรติกรรมกร 4. เพลงน้ำทะเล 5. เพลงอนุสาวรีย์ไทย
10	2483	พ่อขุนผาเมือง	1. เพลงศุภโชค 2. เพลงสร้างชาติ

การแสดงละครของ ๔พณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญของวงการละครเพลงของไทยที่เกิดขึ้นในภาครัฐควบคู่ไปกับการปฏิบัติรูปแบบการแสดงละครร้องและละครเพลงของภาคเอกชนที่นำโดยคณะจันทโรภาสของพรานบุรุษและคณะละครร้องของแม่เดือนก่อนที่การแสดงละครร้องและละครเพลงจะเริ่มซบเซาลงไปในช่วงปี พ.ศ. 2480 จากอิทธิพลของวงการภาพยนตร์ที่ทำให้กลุ่มผู้ชมละครหันมานิยมชมภาพยนตร์มากกว่าการแสดงละครร้องและละครเพลงในช่วงก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา

ตารางที่ 4 คณะละครเพลงที่มีชื่อเสียง⁴¹

ลำดับ	คณะ	เจ้าของคณะ
1	ราตรีพัฒนา	นายชองเชียวฮ้วน
2	ศิลป์สำเร็จ	นายสิน สีบุญเรือง (ทิศเชียว)
3	ศรีโสภาส	พระวรพจน์เป็นนายทุน พรานบุรุษ เป็นหัวหน้า
4	จันทโรภาส	พรานบุรุษ
5	เพชรรัตน์	นายสมประสงค์ รัตนะทัศนีย์
6	นาครินทร์	แม่บุญมาก
7	คณะแม่ช้อย	หลวงภูมินารถ
8	คณะเฉลิมบุญเกียรติ	นายเฉลิม บุญเกียรติ

⁴¹ สุรพล วิรุฬห์รักษ์. วรรณกรรมนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 318.

ตารางที่ 5 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับละครเพลงในยุคแรกเริ่ม

พ.ศ.	คณะละคร	เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
2470	-นาครบันเทิง -เพชรรัตน์ ปราโมทย์นคร	ช่วงแรกของการใช้เพลงไทยสากลโดยแม่แก้ว แห่งละครแม่บุญนาถ คณะนาครบรรเทิง “พรานบุรพ์” แห่งละครแม่เลื่อน คณะศิลป์สำเร็จ และเพชรรัตน์ (สมประสงค์ รัตนทัศนีย์) แห่งคณะปราโมทย์นครของแม่เสงี่ยมที่มีการดัดแปลงเพลงละครร้องทำนอง 2 ชั้น มาใส่เนื้อร้องแทนทำนองเดิม หรือเรียกว่า เพลงเนื้อเดิม
2474	นาครบันเทิง	“แม่แก้ว” เขียนบทละครเรื่อง เจ้าหัวใจ ให้คณะแม่บุญนาถ แสดงที่โรงละครฉัตรสำเร็จ บางลำพู โดยใช้เครื่องสายมะลาญ วงคาวลอยของกมล ชูวนุช ศิษย์คนหนึ่งของแม่แก้วบรรเลงประกอบเพลงร้อง
2474	คณะศิลป์สำเร็จ	พรานบุรพ์ ได้นำเอาดนตรีสากลวง “แจ๊ส” เข้าบรรเลงประกอบในการแสดงละครเรื่องโรสิตา โดยมีประยูร ชีรานนท์ สีโวโอลินคลอเพลงร้องโดยมอบให้ละครแม่เลื่อนคณะศิลป์สำเร็จแสดงที่โรงละครบุศยพรรณ
2474	จันทโรภาส	พรานบุรพ์ ได้ใช้ดนตรีเครื่องดนตรีสากลวงแจ๊สบรรเลงแทนวงปี่พาทย์ ประกอบการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา และทำให้การแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา เป็นละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครของไทย
2476 - 78	คณะละครปริดาลัยใหม่	พระนางเชลลิกษมีลาวัณ ทรงฟื้นฟูละครร้องของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง เปิดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง โดยใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ แสดงเรื่องพระอะลาถศี นัมและศรีธัญชัย

ตารางที่ 5 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับละครเพลงในยุคแรกเริ่ม (ต่อ)

พ.ศ.	คณะละคร	เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
2478	- ละครคณะบรรทมสินธุ์ ของเจ้าพระยาอนิรุทธเทวา - ละครคณะจันทโรภาส	- พรานบุญประพันธ์บทละครเรื่องเมืองรักเมืองร้าง ให้คณะบรรทมสินธุ์จัดการแสดงที่โรงละครศรี อยุธยาโดยใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ - พรานบุรีประพันธ์บทละครเรื่องยี่ผวยี่เมียจัด การแสดงที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง โดยใช้นัก แสดงชายจริงหญิงแท้
2479		บริษัทออร์เนอรับราเดอร์ ของฮอลลีวูด ได้นำภาพ ยนตร์เพลง เข้ามาฉายในเมืองไทยและส่งอิทธิพล ต่อการพัฒนาเพลงไทยสากลในละครเวทีของไทย
2482		การแสดงละครเรื่องเริ่มซบเซาลงแต่ก็ยังปรากฏการ แสดงบ้างประปรายโดยคณะละครเรื่องที่มีชื่อเสียง บางคณะเช่น คณะแม่เลื่อน คณะแม่บุญญาภ และ คณะจันทโรภาส เป็นต้น

สรุปพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2474 – 2483 ได้ว่า การพัฒนาเพลงไทยสากลในการแสดงละครเรื่องของคณะจันทโรภาสโดยพรานบุรีหรือจวงจันทร์ จันทรคณาในปี พ.ศ. 2470 ส่งผลให้เกิดการปฏิวัติรูปแบบการแสดงละครเรื่องแบบใหม่ของไทย ขึ้นด้วยการนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์และมีการขับร้องเพลง เนื้อเต็มแทนการเอื้อนแบบเดิม โดยพรานบุรีตัดลูกคู่ร้องรับออก จนทำให้การแสดงละครเรื่องใน รูปแบบเดิมกลายมาเป็นการแสดงละครเพลงที่ใช้วงดนตรีสากลบรรเลงแทนวงปี่พาทย์ และใช้การ ขับร้องเพลงไทยสากลในการแสดงแทนการเอื้อนแบบเดิม

พัฒนาการของการแสดงละครเพลงเกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อพรานบุรีจัดการแสดง ละครเรื่องโรสิตาให้กับแม่เลื่อน นักแสดงละครเรื่องที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในยุคนั้นแสดงคู่กับแม่ ประทุม ประทีปเสน เรื่องโรสิตาในปี พ.ศ. 2474 และจัดการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา ใน ปีเดียวกันซึ่งถือได้ว่าละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา เป็นละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การ

ละครของไทยเพราะใช้วงดนตรีสากลบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์โดยสมบูรณ์และมีเพลงไทยสากลขับร้องประกอบการแสดงตลอดทั้งเรื่องถึง 39 เพลง

ในช่วงเวลาที่ดนตรีสากลเข้ามามีบทบาทในการแสดงละครเพลงของไทยในยุคแรกๆ นาย ต. เส็กชวน เป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้การแสดงละครเพลงได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากเขาเป็นผู้ริเริ่มให้มีการบันทึกเสียงเพลงจากการแสดงละครร้องและละครเพลงลงบนแผ่นเสียงตรากระดาษของเขาและนายเตียง โอศิริ ผู้จัดการแผนกแผ่นเสียงบริษัทสุชาติล็กก็เป็นบุคคลอีกคนหนึ่งที่น่าผลงานการแสดงละครร้องที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นมาบันทึกเสียงลงแผ่นเสียงออกจำหน่ายและเผยแพร่กระจายเสียงออกอากาศที่สถานีวิทยุ พิ.เจ. ซึ่งเป็นสถานีวิทยุแห่งแรกของไทยที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2473 จนทำให้ผู้ชมเกิดความนิยมติดตามชมการแสดงละครร้องและละครเพลงมากยิ่งขึ้น

นอกจากที่พัฒนาการของดนตรีสากลที่เกิดขึ้นในวงการละครร้องแล้วยังเกิดขึ้นกับวงการภาพยนตร์ของไทยในช่วงเวลาเดียวกันเมื่อพี่น้องสกุลวสุวัตินี่ประกอบด้วยนายมานิต นายภา กระแสและนายกระเชียร วสุวัตินี่ สามารถประดิษฐ์อุปกรณ์ฉายภาพยนตร์เสียงในฟิล์มได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2471 ภายหลังจากที่ฮอลลีวูดสามารถผลิตภาพยนตร์เสียงได้ในปี พ.ศ. 2470 พี่น้องสกุลวสุวัตินี่จึงได้ก่อตั้งบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงขึ้น ผลิตภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเรื่องแรกคือเรื่องหลงทาง โดยใช้เพลงไทยเนื้อเดิม 6 เพลงประกอบการผลิตภาพยนตร์ ซึ่งบางเพลงมีการใช้ไวโอลินคลอร้องคล้ายกับลักษณะการบรรเลงที่เกิดขึ้นกับการแสดงละครเพลงในช่วงเวลาเดียวกัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 เกิดเพลงไทยสากลขึ้นเป็นครั้งแรกในภาพยนตร์เรื่อง ปูโสมเฝ้าทรัพย์ คือ เพลง “กล้วยไม้ โดยเอาเค้ามาจากเพลง Peanut Vender ของฝรั่ง แต่งทำนองโดยเรือโทมานิต เสนะวิวัฒน์ เนื้อร้องโดย กาญจนาคพันธ์”⁴²

ในปี พ.ศ.2480 ได้เกิดบริษัทภาพยนตร์เสียงขึ้นอีกแห่งหนึ่งในนามบริษัทไทยฟิล์ม โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เปิดกิจการผลิตภาพยนตร์เพลงแข่งกับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของพี่น้องสกุลวสุวัตินี่ ภาพยนตร์เพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บริษัทไทยฟิล์มคือเรื่อง ถ่านไฟเก่า มีเพลงเอกประจำเรื่องคือเพลง บัวขาว และในฝัน จากการประพันธ์โดย ม.ล. พวงร้อย อภัยวงศ์ และ ม.ล. ประพันธ์ สนิทวงศ์ นำแสดงโดยปริม บุนนาค

⁴² สุรพล วิรุฬห์รักษ์, วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 317.

ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้ขายกิจการ โรงถ่ายภาพยนตร์ให้ แก่กองทัพอากาศในปี พ.ศ. 2483 เนื่องจากในขณะนั้นประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา เกิดการขาดแคลนฟิล์มวัตถุดิบในการผลิตภาพยนตร์ กองทัพอากาศจึงก่อตั้งกองภาพยนตร์ทหารอากาศขึ้นเพื่อผลิตภาพยนตร์สนองนโยบายของรัฐบาล

ในช่วงก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในประเทศไทย สถานที่ๆเป็นจุดศูนย์รวมความบันเทิงของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครจะอยู่ตามโรงละครและโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ เช่น โรงละครเว็จนครเขมม โรงละครบุศยพรรณ โรงภาพยนตร์พัฒนาการ โรงภาพยนตร์ไอเดียน เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างโรงมหรสพขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมความบันเทิงให้แก่ประชาชนและเชิดหน้าชูตาประเทศเนื่องในโอกาสฉลองการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ครบ 150 ปี โดยทรงพระราชทานนามว่า ศาลาเฉลิมกรุง ภายใต้การดูแลบริษัท สหคินีมา จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งขึ้นเพื่อดูแลกิจการ โรงภาพยนตร์และการค้าภาพยนตร์ภายในประเทศ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงจึงกลายเป็นโรงมหรสพที่มีขนาดใหญ่และหรูหรา มากที่สุดในประเทศไทยและในเอเชียในขณะนั้น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ได้ปรากฏเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญต่อวงการละครของไทย เมื่อ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการได้จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2477 และจัดการแสดงละครในแนวพื้นที่มีเนื้อหาในแนวชาตินิยมสนองนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดการแสดงในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2477 – 2483 เป็นจำนวนทั้งหมด 10 เรื่อง การแสดงละครเรื่องแรกคือ เลือดสุพรรณ การแสดงละครของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพามีครุฑคดา ศิลปบรรเลง (สารดาขณ) เป็นนักแสดงนำในละครหลวงวิจิตรวาทการเป็นส่วนใหญ่ พัฒนาการด้านเพลงไทยสากลจึงเกิดขึ้นบนเวทีของกรมศิลปากรอีกแห่งหนึ่งควบคู่กันกับละครภาคเอกชนที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน

พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงแรกเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาใช้บรรเลงประกอบการแสดง มีการขับร้องเพลงเนื้อเต็มแทนการเอื้อนในการแสดง โดยยังคงมีการใช้นักแสดงหญิงล้วนในการแสดงอยู่เช่นเดิม

พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงแรกเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีสากลมา ใช้บรรเลงประกอบการแสดง มีการขับร้องเพลงเนื้อเต็มแทนการเอื้อนในการแสดงโดยยังคงมีการ ใช้นักแสดงหญิงล้วนในการแสดงอยู่เช่นเดิม

ในขณะที่เกี่ยวกับการแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ก็เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับเริ่มตั้งแต่ที่มีการจัดการแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ของคณะปรีดาภิเษกที่พระนางเชลลภกษมีลาวัณทรงฟื้นฟูขึ้นในช่วงระหว่างปี 2476 - 2578 และผลงานการแสดงละครของคณะบรรทมศิลป์ของเจ้าพระยาอนิรุทธเทวา ในปี พ.ศ. 2478 ก่อนที่การแสดงละครร้องและละครเพลงจะเริ่มซบเซาลงในปี พ.ศ. 2480 และละครร้องแบบหญิงล้วนหมดไปในปี พ.ศ. 2483 ภายหลังจากที่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของภาพยนตร์ต่างประเทศและในประเทศที่เข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มผู้ชมละครชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 เรื่อยมา จนทำให้ละครร้องและละครเพลงเสื่อมความนิยมในเวลาต่อมา

ตารางที่ 6 พัฒนาการการแสดงละครร้อง ละครเพลงและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2474 - 2483

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครร้อง / ละครเพลง	ภาพยนตร์เพลงของไทย
1	2474	<p>“แม่แก้ว” เขียนบทละครเรื่อง เจ้าหัวใจให้คณะนาครบรรเทิงแสดงที่โรงละครฉันทนสำเร็จโดยใช้วงเครื่องสายมลายู วงควาลอยของกมล ชูหนูช บรรเลงประกอบเพลงร้อง</p> <p>ในขณะที่พรานบุรีเจ้าของคณะจันทโรภาสนาวงดนตรีแจ๊สมาบรรเลงประกอบการแสดงละครและใช้เพลงเนื้อเต็มในการขับร้องแทนการเอื้อนแบบเดิมและตัดลูกคู่ร้องรับออก โดยใช้ในการแสดงละครร้องเรื่องโรสิตา มีประยูร ชีรานนท์สีไวโอลินคลอร้องการเป็นคนแรก แสดงนำโดยคณะแม่เลื่อน คณะศิลป์สำเร็จแสดงที่โรงละครนุศยพรรณ</p> <p>พรานบุรีได้นำวงดนตรีสากลบรรเลงประกอบละครเพลงจันทร์เจ้าขาแทนวงปี่พาทย์ในรูปแบบเดิมและมีเพลงไทยสากลขับร้องเนื้อเต็มแทนการเอื้อนรวม 39 เพลง จึงถือได้ว่าการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา เป็นละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครของไทย</p>	<p>พี่น้องสกุลวสุวัตประกอบด้วย หลวงกลการเงิน (เกา วสุวัต นายกระแส นายกระเศียร และ นายมานิต วสุวัต สามารถประดิษฐ์เครื่องมือถ่ายภาพยนตร์เสียงสำเร็จ (พ.ศ. 2471)</p>

ตารางที่ 6 พัฒนาการการแสดงละครร้อง ละครเพลงและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่าง
ปี พ.ศ. 2474 – 2483 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครร้อง / ละครเพลง	ภาพยนตร์เพลงของไทย
2	2476	ปรากฏการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้น โดย คณะละครปริดาลัยใหม่ของพระนางเธอลักษมีลาวัณที่ นำบทนิพนธ์ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์มาเปิด การแสดงใหม่อีกครั้ง	บริษัทภาพยนตร์ศรีกรุงของพี่น้อง สกุลสวัสดิ์ ผลิตภาพยนตร์เรื่องปู่ โสมเฝ้าทรัพย์โดยใช้เพลงไทยสากล ชื่อ กล้วยไม้ เป็นเพลงประกอบซึ่ง ถือได้ว่าเป็นการกำเนิดของเพลง ไทยสากลในภาพยนตร์ไทยครั้งแรก แต่งคำร้องโดยขุนวิจิตรมาตรา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า อยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรี พิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดีเป็นผู้ แทนพระองค์ประกอบพิธีเปิดศาลา เฉลิมกรุง
3	2477	หลวงวิจิตรวาทการจัดตั้งโรงเรียน นาฏดุริยางคศาสตร์ กรมศิลปากร	
4	2478	ปรากฏการแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ ขึ้น โดยคณะบรรทมสินธุ์ของเจ้าพระยานิรุทธเทวา แสดงเรื่องยี่งอผัวยี่งเมีย และเมืองรักเมืองร้าง บทประพันธ์ของพรานบุรุษ ณ. โรงละครฉันทน์สำเร็จ	พี่น้องสกุลสวัสดิ์ลงทุนก่อสร้าง โรงถ่ายภาพยนตร์เสียงขนาดใหญ่ ณ บริเวณทุ่งนาบางกะปิ
5	2479		ภาพยนตร์เพลงกำลังเป็นที่นิยม ในฮอลลีวู้ด ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง จึงเตรียมผลิตภาพยนตร์เพลงเรื่อง แรกให้คนไทยได้ชมในภาพยนตร์ เรื่องเพลงหวานใจ

ตารางที่ 6 พัฒนาการการแสดงละครร้อง ละครเพลงและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่าง
ปี พ.ศ. 2474 – 2483 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครร้อง / ละครเพลง	ภาพยนตร์เพลงของไทย
6	2480		บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงผลิต ภาพยนตร์เพลงเรื่องแรกของไทย เรื่อง เพลงหวานใจ แสดงนำโดย จรัส สุวคนธ์ และมานี ทุมนนท์
7	2481		สมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์ เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้ก่อตั้งบริษัท ไทยฟิล์มผลิตภาพยนตร์เพลงแข่ง กับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของ พี่น้องสกุลสุวัต
	2483	นายประสาน ดันสกุล เจ้าของโรงละครเวียงนครเขมม ก่อตั้งคณะละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้น โดยใช้ ชื่อว่า นิยมไทย แสดงประจำที่โรงละครเวียงนครเขมม	

2.2.2 การแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 -
2488)

เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเข้าสู่ภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพาด้วยความจำยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เพื่อโจมตีประเทศพม่าและสิงคโปร์ ซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของประเทศอเมริกาและอังกฤษ ประเทศไทยจึงกลายเป็นเป้าหมายของการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายสัมพันธมิตร ในทันที ภาวะสงครามที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนทุกด้านรวมถึงศิลปวัฒนธรรมและการแสดงก็ได้รับผลกระทบตามไปด้วย

ในช่วงก่อนที่สงครามมหาเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้น ภาพยนตร์จากต่างประเทศกลายเป็นสื่อบันเทิงชนิดใหม่ที่ผู้ชมชาวไทยให้ความสนใจมากที่สุด ในขณะที่การแสดงละครร้องเริ่มซบเซาลง แต่ในเวลาเดียวกันพรานบุรุษหัวหน้าคณะละครร้องจันทโรภาส ได้ปฏิวัติรูปแบบการ

แสดงละครรูปแบบใหม่ด้วยการใช้ดนตรีสากลบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์และใช้การขับร้องเพลงเนื้อเต็มในการแสดงทำให้เกิดรูปแบบการแสดงละครชนิดใหม่ที่เรียกว่าละครเพลงขึ้น การแสดงละครเพลงจึงค่อย ๆ ได้รับความนิยมควบคู่ไปกับการชมภาพยนตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อปรากฏการแสดงละครเพลงในรูปแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้น พัฒนาการของการแสดงละครเรื่องจึงซบเซาอย่างหนัก แต่ในทางตรงกันข้ามการแสดงละครเพลงในรูปแบบชายจริงหญิงแท้กลับได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากในขณะนั้นภาพยนตร์ซึ่งเป็นสื่อบันเทิงที่คนไทยให้ความนิยมมากที่สุดไม่สามารถนำออกมাজัดฉายตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ “เพราะขาดแคลนฟิล์มที่ใช้ในการถ่ายทำ การชนฟิล์มทางเรือที่นำมาทางเมืองไทยถูกขอม”⁴³

นอกจากการขาดแคลนฟิล์มวัตถุดิบในการผลิตภาพยนตร์แล้ว โรงภาพยนตร์ชั้นนำต่าง ๆ ในขณะนั้น เช่น โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง โอเดียนและพัฒนาการ ก็ไม่สามารถฉายภาพยนตร์ที่ส่วนมากนำเข้ามาจากประเทศกลุ่มสัมพันธมิตรได้เนื่องจากญี่ปุ่น

“สั่งห้ามฉายภาพยนตร์ที่มาจากฝั่งตะวันตก ให้ฉายเฉพาะภาพยนตร์ญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ปรากฏว่าภาพยนตร์ญี่ปุ่นไม่ได้รับความนิยมจากคนไทยเท่าที่ควร เนื่องมาจากคนไทยไม่พอใจที่ญี่ปุ่นก้าวเข้ามาแสดงอำนาจภายในไทย และพยายามและแทรกแซงอำนาจทางการเมืองของไทยเสมอ ก็เลยแสดงการต่อต้านโดยไม่ดูภาพยนตร์ที่มาจากญี่ปุ่น”⁴⁴

ดังนั้นโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ในขณะนั้นจึงนำภาพยนตร์เก่าที่นำเข้ามาจากฮอลลีวูดในช่วงก่อนเกิดสงครามออกฉายซ้ำในลักษณะภาพยนตร์พากย์ไทยโดยมีทิศเชียวหรือนายศิลป์สินบุญเรื่อง นักพากย์หนังที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากที่สุดในยุคนั้นเป็นผู้พากย์

เมื่อโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ต้องนำภาพยนตร์เก่าออกฉายซ้ำให้แก่ประชาชนชมหลายรอบผู้ชมจึงเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้นเพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มเติมในช่วงระหว่างสงคราม

⁴³ สมชาติ บางแจ้ง, “67 ปีภาพยนตร์ไทย 2466 – 2533,” ในการประจักษ์ภาพยนตร์แห่งชาติครั้งที่ 1, หน้า 14.

⁴⁴ กุลเชษฐ เล็กประยูร, “พัฒนาการการแสดงของ “ล้อต๊ोक” ศิลปินตลกไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 240), หน้า 50.

โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ จึงต้องหากลยุทธ์ในการเรียกคนดูเข้ามาชมภาพยนตร์ จึงจัดให้มีการแสดงดนตรีสลับการฉายภาพยนตร์บนเวทีซึ่งวงดนตรีที่มีชื่อเสียงในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ประกอบด้วยวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่ก่อตั้งขึ้นโดยพลตรี (ยศขณะนั้น) เผ่า ศรียานนท์ หัวหน้าวงคือ นารถ ถาวรบุตร วงดนตรีกรมโฆษณาการหรือวงสุนทราภรณ์ ควบคุมโดย เอื้อ สุนทรสนานและวงดุริยางค์โยธิน หรือวงดุริยางค์ทหารบก ภายใต้การควบคุมของจำปา เลี่ยมสำราญ

การแสดงดนตรีสลับการฉายภาพยนตร์ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นอีกจุดหนึ่งที่ให้กำเนิดนักร้อง นักแสดงที่มีชื่อเสียงในวงการละครเพลงต่อมาภายหลังอีกหลายคน เช่น สถาพร มุกดาประกร ปิติ เปลี่ยนสายสืบ ไพพรรณ บูรณะพิมพ์ สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ กัณท์รีย์ นาคประภา สุพรรณ บูรณะพิมพ์ มณฑนา โมรากุล และจรี โอศิริ เป็นต้น

นอกจากการแสดงดนตรีของวงดนตรีต่าง ๆ ตามโรงภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยมจากประชาชนในช่วงระหว่างสงครามแล้ว การแสดงละครย่อยหรือการแสดงจำพวกก็เป็นความบันเทิงประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นและให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในช่วงภาวะสงครามตามโรงภาพยนตร์ต่างๆในเวลาเดียวกัน คณะละครย่อยที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคณะหนึ่งในขณะนั้นเช่น คณะลูกไทยของจอก ดอกจันทร์ คณะเบญจศิลป์ของสมพงษ์ พงษ์มิตร ฯลฯ

ภาพที่ 34 : ทิดเขียวหรือนายสิน สีบุญเรือง

นักพากย์ภาพยนตร์คนแรกของไทยและเป็นนักพากย์ภาพยนตร์มากที่สุดในไทย

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ในช่วงสงครามการแสดงละครร้องและละครเพลง ยังคงจัดการแสดงตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ที่เว้นว่างจากการฉายภาพยนตร์ คณะละครที่ยังคงเปิดการแสดงอยู่ในขณะนั้นคือ คณะละครแม่เลื่อนและคณะจันทโรภาสของพรานบุรุษ ต่อมาเมื่อพัฒนาการด้านเพลงไทยสากลมีอิทธิพลต่อการพัฒนารูปแบบการแสดงละครร้องแบบเดิมด้วยการเปลี่ยนวิธีการขับร้องให้เป็นแบบเนื้อเต็มแทนการเอื้อน และใช้วงดนตรีสากลในการบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์ การแสดงละครร้องแบบเดิมที่ใช้นักแสดงหญิงล้วนในการแสดงจึงค่อยๆ หดความนิยมและหายไปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2483 การแสดงละครร้องในรูปแบบใหม่ที่มีการนำเพลงไทยสากลเข้ามาขับร้องในการแสดงจึงได้รับความนิยมจากผู้ชมมากขึ้นและกลายเป็นละครเพลงอย่างสมบูรณ์ในที่สุด

การแสดงละครเพลงได้รับความนิยมมากขึ้น เมื่อมีการจัดการแสดงละครเพลงในรูปแบบชายจริงหญิงแท้ตั้งแต่ยุคก่อนสงครามจากการนำของพรานบุรุษ พระนางเชลลักษ์มีลาวัน และเจ้าพระยาอนิรุทธเทวาแห่งโรงละครศรีอยุธยา

ต่อมาเมื่อการแสดงละครเพลงในรูปแบบชายจริงหญิงแท้เป็นที่ยอมรับของผู้ชมมากขึ้นในช่วงก่อนเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา นายบัณฑิต องค์วิสิษฐ์หรือเชียวก๊ก อดีตผู้สร้างโรงภาพยนตร์แกรนด์ คิงส์ และ คิวิน แถววังบูรพา จึงมีแนวคิดในการก่อตั้งคณะละครชายจริงหญิงแท้ขึ้นเมื่อพิจารณาเห็นว่าการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมเขาจึงคิดจัดตั้งคณะละครเพื่อหารายได้ในช่วงระหว่างสงคราม เขาจึงได้นำแนวคิดนี้ไปปรึกษากับ ม.ล. รุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา นักพากย์ภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในขณะนั้นเพื่อร่วมกันก่อตั้งคณะละคร วิจิตรเกษมขึ้น ดังบทสัมภาษณ์ของ ม.ล. รุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่กล่าวถึงการก่อตั้งคณะละคร วิจิตรเกษม ดังนี้

“การปฏิบัติให้เป็นชายจริงหญิงแท้้นั้นก็มีส่วนในการเสี่ยงอย่างมาก เมื่อเสี่ยงก็มาปรึกษาข้าพเจ้าก็เห็นด้วยและข้าพเจ้าก็เรียกแก้วฟ้ามาปรึกษาและตกลงจะเสี่ยงว่า จะมีคนนิยมดูละครชายจริงหญิงแท้ไหม ข้าพเจ้าตกลงเป็นฝ่ายรับอาสาเรียกบรรดาศิลปินในสมัยนั้นมารวมกันจนจับมือเซ็นสัญญาแสดงเรื่องแรกคือ นางบุญใจบาป ที่ศาลาเฉลิมกรุง โดยข้าพเจ้าตั้งชื่อคณะให้ว่า วิจิตรเกษม ทั้งสามคนทำงานเป็นทีมเรียกว่าทีมสามเสือ เสี่ยงก็ทำหน้าที่จัดหาโรงแสดง แก้วฟ้าเป็นคนแต่งเรื่องและเพลง ข้าพเจ้าเป็นผู้หาตัวมาแสดง การแสดงละครชายจริงหญิงแท้ตอนแรก มีข้าพเจ้ากับ

มารศรี วสันต์ สุนทรปักษิณ สนิธ เกษธนัง เสน่ห์ โกมารชุน การแสดงครั้งแรก
ปรากฏว่ามหาชนนิยมกันล้นหลามต้องแสดงถึงสองสามครั้ง ถึงแม้จะถูกถูกระเบิด
ระหว่างสงครามตอนนั้นคนก็ฝ่าอันตรายมาดู จากนั้นางบุญใจบาปแล้วก็สร้างเรื่อง
หญิงใจร้ายชายใจชั่ว คำสาบาน บาปพยาบาท ฯลฯ ต่อมาก็มีละครชายจริงหญิงแท้
แสดงตามมาทีหลัง เช่น คณะศิวารมณั์ เทพศิลป์ อัศวินการละคร เป็นต้น”⁴⁵

ภาพที่ 35 : แก้วฟ้า หรือ แก้ว อัจฉริยะกุล ผู้ร่วมก่อตั้งคณะละครวิจิตรเกษม

ที่มา : ภาพจากหนังสือ ทรูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

การก่อตั้งคณะละครวิจิตรเกษมของเชียวก็ก็เป็นเหตุการณ์สำคัญช่วงหนึ่งของ
พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทย เนื่องจากเขาเป็นผู้นำละครเวทีกลับมาสู่ความสนใจของ
ผู้ชมอีกครั้งโดยใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ในการแสดงทดแทนความบันเทิงจากการชมภาพยนตร์
ที่ขาดหายไปในช่วงระหว่างสงคราม

ขณะที่ละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ ศิลปิน
ตลกก็เป็นนักแสดงอีกกลุ่มหนึ่งที่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมเรื่อยมาตั้งแต่สมัยที่การแสดงละคร
ร้องเจริญรุ่งเรือง ศิลปินตลกมีบทบาทสำคัญในการแสดงละครร้องโดยรับบทเป็นตัวละครติดตาม
ตัวพระและนาง หรือในบางครั้งก็รวมกลุ่มกันขึ้นในรูปแบบคณะจำพวก เปิดการแสดงละครตลก
เรื่องสั้นสลับการฉายภาพยนตร์ตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ

⁴⁵ กอบกุล อิงคุทนนท์, ละครเวทีสมัยใหม่ยุคแรกเริ่ม - รัชกาลที่ 9, หน้า 57.

ศิลปินดอกไม้ที่มีชื่อเสียงประจำคณะละครร้องและละครเพลงในช่วงแรกของไทยที่มีชื่อเสียงสำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

1. คณะศิลป์สำเร็จ	มีตลกประจำคณะคือ	จิว ดอกจิก (ไสว ประเสริฐ)
2. คณะฉันทโรภาส	มีตลกประจำคณะคือ	สุคนธ์ ก้าวเหลี่ยม
3. คณะแม่หม้อย	มีตลกประจำคณะคือ	นายผล ขาตะเกียบ
4. คณะนิยมไทย	มีตลกประจำคณะคือ	สมควร กระจ่างศาสตร์,
จอก ดอกจันทร์
5. คณะศิวารมณ	มีตลกประจำคณะคือ	สมพงษ์ พงษ์มิตร
ล้อต๊อก
6. คณะแม่เลื่อน	มีตลกประจำคณะคือ	จอก ดอกจันทร์
7. คณะเทพศิลป์	มีตลกประจำคณะคือ	ล้อต๊อก
8. คณะอัศวินการละคร	มีตลกประจำคณะคือ	สมพงษ์ พงษ์มิตร, ล้อต๊อก
9. คณะผกาวัลี	มีตลกประจำคณะคือ	ชูศรี มีสมมนต์

คณะจำพวกที่มีชื่อเสียงปรากฏในช่วงสงคราม เช่น คณะเมฆคำ ของล้อต๊อกหรือนายสง ทรัพย์สำรวย ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2483 ภายหลังจากที่ล้อต๊อกกลับมาจากการรบในสงครามอินโดจีน และกลับมาประจำการที่กองทัพอากาศดอนเมืองจนปลดประจำการ ภายหลังจากที่ปลดประจำการแล้วล้อต๊อกจึงได้รวบรวมกลุ่มเพื่อน ๆ ทหารอากาศด้วยกันจัดตั้งคณะจำพวกขึ้น “ใช้ชื่อคณะว่า เมฆคำ ซึ่งตัวหลักของคณะนี้มีคือ ล้อต๊อก เสน่ห์ โกมารชุนและ สัมพันธ์ อุมานูถ แสดงตลกกันตามงานวัด”⁴⁶ และแสดงอยู่เป็นประจำแถวตลาดพลูฝั่งธนบุรี

⁴⁶ กุลเชษฐ เล็กประยูร, “พัฒนาการการแสดงของ “ล้อต๊อก” ศิลปินตลกไทย.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 48.

ภาพที่ 36 : ลี้ต็อกหรือนายสงว ทรัพย์สำรวย ผู้ก่อตั้งคณะจำลองเมฆดำ
ที่มา : ภาพจากหนังสือ รากเหง้าแห่งแผ่นดิน โดย ถวัลย์ มาศจรัส

ภาพที่ 37 : เสน่ห์ โกมารชุน
ที่มา : ภาพจากหนังสือครูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ภาพที่ 38 : จำรูญ หนองจิว
ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเรื่อง กลิ่นขี้เถ้าแดง พ.ศ. 2496 ของคณะศิวารมณ

ภาพที่ 39 : นายพล ขาตะเกียบ

ที่มา : ภาพจากหนังสือบางกอกสมัยเก่า โดย ชาลี เขียมกระสินธุ์

ภาพที่ 40 : นายสมพงษ์ พงษ์มิตรและนายสมควร กระจ่างศาสตร์

ที่มา : ภาพจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมพงษ์ พงษ์มิตร

ตลกหลวงของแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2544

ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 ลี้อด็อกได้รวมตัวกับศิลปินตลกคนอื่น ๆ จัดตั้งคณะจำอวดขึ้นใหม่โดยใช้ชื่อว่าคณะลูกไทย มีจอก ดอกจันทร์ เป็นหัวหน้าคณะ ดังบทสัมภาษณ์ของลี้อด็อกที่อ้างไว้ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเรื่องพัฒนาการการแสดงของลี้อด็อกศิลปินตลกไทย ของกุลเชษฐ์ เล็กประยูร ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2540 กล่าวไว้ว่า

“...ต่อมาก็รวมวงกับจอก ดอกจันทร์ เป็นคณะลูกไทยมีผม มีจอก ดอกจันทร์ มีสมพงษ์ พงษ์มิตร, ทองหล่อ จาครงค์กุล, ชุมพล ปัทมินทร์, สมบุญ แวนดาโต, เสน่ห์ โกมารชุน คุณเผ่าให้เล่นอยู่คณะเดียวที่โอเคียน แคปปิตอล เกลิมบุรี เล่นสลับหน้าม่าน หนังสือเล่มนั้นเป็นหนังสือญี่ปุ่น เขาไม่ให้หนังสือฝรั่งเข้ามา รายได้ก็พอเลี้ยงตัว ก็เป็นร้อยนะละครใหญ่ที่เล่นซุดนึ่งสับวันก็ได้สักสามร้อย แต่เล่นตลกได้น้อยกว่าเขา...”¹⁷

คณะจำอวดลูกไทย มีลักษณะการแสดงเป็นชุดสั้น ๆ คือ เล่นตลกในลักษณะที่เป็นละครเช่น ละครชาตรีเรื่องไกรทอง โจนเรื่องรามเกียรติ์ ลิเกเรื่องจันทร์โศภณ ลำตัด เป็นต้น

คณะจำอวดลูกไทยได้มีโอกาสร่วมการแสดงละครเพลงในช่วงระหว่างสงครามเมื่อจอก ดอกจันทร์ นำคณะลูกไทยเข้าร่วมแสดงละครกับคณะวิจิตรเกษมของเชียวก๊ก ในการแสดงละครเพลงเรื่อง นางบุญใจบาป หรือบู๊สูง ดังที่ลี้อด็อกศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นักแสดง - ตลก) ประจำปี พ.ศ. 2538 ได้บรรยายถึงการแสดงละครในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาไว้ดังนี้

“... ละครใหญ่เล่นตอนสงครามญี่ปุ่นขึ้นมาเล่นกับเชียวก๊กตั้งคณะวิจิตรเกษมขึ้นมา มีผม มี ม.ล. รุจิรา มารศรี อิศรากร ณ อยุธยา เล่นเรื่องแรกบู๊สูง เล่นเป็นตัวแม่สื่อแม่ซัก เล่นแล้วคนนิยมมาก ก็เลยเล่นเรื่อย ๆ มา ส่วนใหญ่ก็เล่นเป็นตัวแม่สื่อแม่ซัก ผมเล่นมาเยอะตอนหลังมาเล่นกับคณะเทพศิลป์ เล่นกันเรื่อยเลยมีพันคำเป็นพระเอก เล่นเป็นร้อยเรื่องที่ตั้ง ๆ ก็คือมีตั้งโต๊ะเล่นเป็นตัวสำคัญเลย เป็นตัวตั้งโต๊ะมันต้องวางมาดเป็นตัวกษัตริย์การพูดฉะฉาน แล้วก็ไปเล่นเป็นพระเจ้าแผ่นดินคน

¹⁷ เรื่องเดียวกัน

ชอบมาก ผมไม่ได้เล่นตลกอย่างเดียว เล่นเป็นละครแบบมีบทบาทคนก็ชอบมาก
ผมก็เล่นสลับกับตลกระหว่างที่เล่นละครใหญ่ก็เล่นตลกไปด้วย...⁴⁸

ในช่วงสงครามปรากฏคณะจำพวกขึ้นอีกคณะหนึ่งคือคณะเอกะสิงห์ของชูป
เอกะสิงห์ คณะเอกะสิงห์เคยเปิดการแสดงตลกเป็นประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์เฉลิมบุรี ในช่วงก่อน
เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งในขณะนั้นสมาชิกภายในคณะเอกะสิงห์ประกอบด้วยก๊กเฮง หรือ
เฉลิมศักดิ์ ทุกคณะสุด, นายสนั่น สโรพาด, นายช่วง เกสปีน, สมพงษ์ พงษ์มิตรและนายสน
มือหงิก ภายหลังต่อมาเมื่อญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทยทำให้บ้านเมืองขาดสิ่งบันเทิงใจ คณะเอกะสิงห์
จึงเป็นคณะจำพวกคณะหนึ่งที่เปิดการแสดงให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร เปิดการ
แสดงตามโรงภาพยนตร์แคปิตอล เฉลิมบุรี เฉลิมกรุง และมีศิลปินตลกประจำคณะในช่วงสงคราม
ประกอบด้วยสมพงษ์ พงษ์มิตร, ก๊กเฮง, นายสนั่น, นายชูป และ นายทองแถม เขียวแสงใส

ภาพที่ 41 : โรงภาพยนตร์แคปิตอล

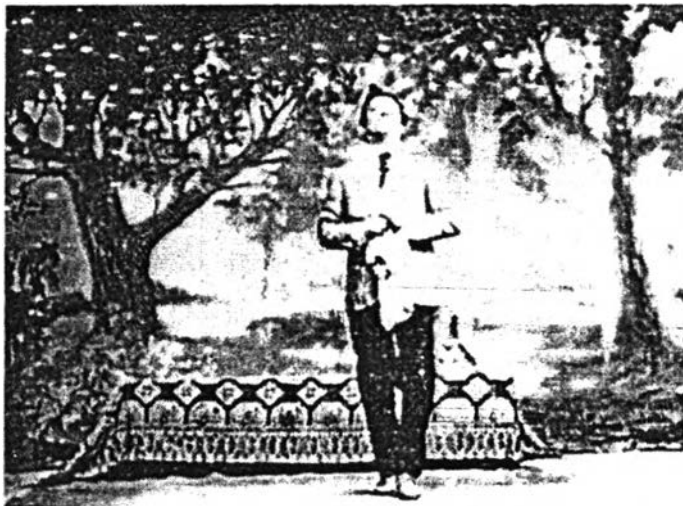
ที่มา : ร้อยปีหน้าไทย โดย โคม สุวงศ์และสวัสดิ์ สุวรรณปักษ์

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

ตารางที่ 7 คณะจำพวกที่มีชื่อเสียงในช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา

ลำดับที่	คณะจำพวก / หัวหน้าคณะ
1	เมฆคำ / สัมพันธ์ อุมากุล
2	ลูกไทย / จอก ดอกจันทร์
3	เบญจศิลป์ พงษ์มิตร / สมพงษ์ พงษ์มิตร
4	คณะของสุคนธ์ คิ้วเหลี่ยม
5	เสมาทอง / สาหัส บุญหลง
6	เอกะสิงห์ / ชูบ เอกะสิงห์
7	ไทยสนุก / เฉลิม บุญเกียรติ

คณะจำพวกเป็นกลุ่มศิลปินกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงสงคราม ประชาชนมีความชื่นชอบในบทละครของศิลปินตลกที่แสดงร่วมกับละครเวที และการแสดงตลกสลับหน้าม่านละครหรือภาพยนตร์จึงทำให้รูปแบบการแสดงละครเพลงนับตั้งแต่ยุคของละครร้อยเรื่องมาจนถึงยุคละครเพลง จำเป็นต้องมีศิลปินตลกเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงละครควบคู่กันไป

ภาพที่ 42 : การแสดงจำพวกหน้าม่านของสมพงษ์ พงษ์มิตร หัวหน้าคณะเบญจศิลป์

ที่มา : หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมพงษ์ พงษ์มิตร

ตลกหลวงของแผ่นดิน พ.ศ. 2544

ในขณะที่คณะจำลองเป็นกลุ่มศิลปินที่ได้ให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในช่วงภาวะสงครามนั้น ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีการรวมตัวกันของเหล่าศิลปินนักแสดง นักดนตรี นักประพันธ์ ภายใต้การนำของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพร และหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพรแห่งกองดุริยางค์ทหารอากาศ ก่อตั้งคณะละครสีวามณ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2487 ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำประเทศในขณะนั้นได้สั่งให้กองทัพอากาศผลิตมหาอุปรากรเพื่อนำเสนอต่อสายตาวางต่างชาติด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ชาวต่างชาติเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ (ชาติตะวันตก) ซึ่งในขณะนั้นกองทัพอากาศมีความพร้อมทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากรของกองดุริยางค์ทหารอากาศที่ดั่งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 ภายใต้อำนาจควบคุมของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนครสวรรค์ศักดีพินิต มีโรงเรียนนาฏยศิลป์สาครทหารอากาศที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2486 ภายใต้อำนาจการของมาดามสวัสดิ์ ธนบาล

ดังนั้นเมื่อพระเจ้าอาทิศยทิพอภา ผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงนิพนธ์มหาอุปรากรเรื่อง ดารณี ขึ้นและมอบให้กองทัพอากาศเป็นผู้รับผิดชอบในการผลิต การเตรียมงานแสดงมหาอุปรากรเรื่องดารณี จึงเริ่มขึ้นภายใต้การควบคุมของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพร โดยมอบให้นารถ ถาวรบุตร ทำดนตรีประกอบมหาอุปรากร ส่งอาร์มกิริ ใสคำร้อง มาดามสวัสดิ์ธนบาล ควบคุมการแสดงนาฏยศิลป์สาคร มีครูเนรมิตเป็นผู้กำกับการแสดง

การแสดงมหาอุปรากรเรื่องดารณี ต้องหยุดชะงักลงและไม่ได้เปิดการแสดง เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจในการบริหารประเทศ ภายหลังจากลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามแพ้คดีในสภาจากกฎหมาย 2 ฉบับคือ 1. พระราชกำหนดพุทธบุรี (พระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี) 2. พระราชกำหนดการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ (ย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปอยู่เพชรบูรณ์) ประกอบกับท่าทีของสงครามที่ญี่ปุ่นทำท่าจะแพ้สงคราม ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามผู้นำประเทศที่ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นรุกคืบผ่านดินแดน ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายใต้การกดดันจากสภาเป็นเหตุให้การแสดงมหาอุปรากรเรื่องดารณี ต้องยุติไปโดยปริยาย แต่ด้วยใจรักในศิลปะการแสดงของสมาชิกผู้ร่วมการฝึกซ้อมมหาอุปรากรเรื่องดารณี นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรและหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพร จึงได้ชักชวนนักแสดงและนักดนตรีจากกองดุริยางค์ทหารอากาศ โรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศและโรงเรียนนาฏยศิลป์สาครทหารอากาศออกมาก่อตั้งคณะละครเวทีขึ้น โดยใช้ชื่อว่า สีวามณ์ ที่แปลว่าวามณ์แห่งพระศิวะ จัดการแสดงละครเพลงเรื่องแรกขึ้นกลางปี

พ.ศ. 2487 ในเรื่อง นันทาทวี จากบทพระนิพนธ์ของเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ณ
โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง

นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ทิมมพร

ม.ล. ทรงสอางค์ ทิมมพร

ภาพที่ 43 : นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิมมพรและหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิมมพร
ผู้ก่อตั้งคณะละครศิวารมณ ในปี พ.ศ. 2487

ที่มา : ภาพจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสง่า อารัมภีร์ พ.ศ. 2542

ภาพที่ 44 : พระเจนดุริยางค์ ผู้ก่อตั้งโรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศ

ที่มา : ภาพจากหนังสือครุเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ภาพที่ 45 : นารต ดาวรบุตร หัวหน้าวงดนตรีกองดุริยางค์ทหารอากาศ
ที่มา : ภาพจากหนังสือครุเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ละครเพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่คณะศิварมณั้มมากที่สุดในช่วงแรกของการก่อตั้งคณะคือละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ จากบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล จัดการแสดงขึ้นในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2487 ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ความโด่งดังของละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์เกิดขึ้นพร้อมกับเพลงเอกประกอบการแสดงคือเพลง น้ำตาแสงได้ จากฝีมือการประพันธ์ทำนองโดย สง่า อารัมภีร บุตรบุญธรรมของนาวายาการเอกขุน สวัสดิ์ ทิฆัมพร และหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพร ผู้อำนวยการคณะ

ภาพที่ 46 : สง่า อารัมภีร ผู้ประพันธ์เพลงน้ำตาแสงได้
เพลงเอกประจำละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ คณะศิварมณั้ม
ที่มา : ภาพจากหนังสือเบื้องหลังเพลงรัก ของสง่า อารัมภีร โดย นูรพา อารัมภีร

การแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ กำกับการแสดงโดยครูเนรมิตหรืออำนวยการ
กฤษนิมิและครูมารุตหรือทวี ณ บางช้าง สองผู้กำกับการแสดงจากกองภาพยนตร์ทหารอากาศ
(ก่อนที่กองภาพยนตร์ทหารอากาศจะยุบในปี พ.ศ.2486) ประพันธ์ดนตรีโดยสง่า อารัมภีร์ รับบท
พระเอกโดยสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ รับบทพระเจ้าเสือโดยจอก ดอกจันทร์ รับบทนายอ่อน ทหาร
มหาดเล็กติดตามพระเจ้าเสือโดย สมพงษ์ พงษ์มิตร

สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์

สุพรรณ บูรณะพิมพ์

ภาพที่ 47 : สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ และสุพรรณ บูรณะพิมพ์

พระเอก นางเอกในละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ของคณะศิวารมณ

ในครั้งที่จัดการแสดง ณ โรงละครศิลปากร (หลังเดิม) ในปี พ.ศ. 2489

ที่มา : ภาพจากหนังสือเบื้องหลังเพลงรัก ของสง่า อารัมภีร์ โดย บурพา อารัมภีร์และสุจิตร์
ประชาสัมพันธ์การละครเรื่อง กุลปราโมทย์ ของคณะศิวารมณ

ภาพที่ 48 : สมพงษ์ พงษ์มิตร ในบทไอ้อ่อนมหาดเล็กติดตามพระเจ้าเสือ

ที่มา : ภาพจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายสมพงษ์ พงษ์มิตร

ตลกหลวงของแผ่นดิน พ.ศ. 2544

บทเพลงน้ำตาแสงใต้ เป็นบทเพลงที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ชมการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์เป็นอย่างมาก ในฉากที่สินพระเอกตามท้องเรื่อง ขับร้องเพลงน้ำตาแสงใต้ รำพันความรู้สึกถึงนวลนางในดวงใจ บทเพลงน้ำตาแสงใต้ได้รับการประพันธ์ขึ้นภายหลังจากที่คุณประภีท วาทยกรและครูโพธิ์ ชูประดิษฐ์ ผู้แต่งเพลงประจำคณะศิวารมณณ์ในช่วงแรกได้ประพันธ์ทำนองเพลงน้ำตาแสงใต้ส่งให้แก่ผู้ประพันธ์บทและผู้กำกับการแสดงประจำคณะศิวารมณณ์พิจารณา แต่ไม่เป็นที่ถูกใจของผู้กำกับการแสดงเนื่องจากผู้กำกับการแสดงต้องการอารมณ์เพลงประกอบละครที่มีสำเนียงไทยแท้ในอารมณ์ลักษณะ “หวานเย็นและเศร้า” ซึ่งการเตรียมงานแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ในด้านต่าง ๆ มีความพร้อมสรรพทุกด้านแล้ว ยกเว้นเพลงเอกของเรื่อง จึงทำให้ผู้บริหารละครคณะศิวารมณณ์ในขณะนั้นเกิดความอึดอัดใจกันทุกคน

วันหนึ่งเมื่อสง่า อารัมภีรได้พบกับเรืออากาศโททองอิน บุญยเสนาหรือนามปากกาที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ เวทวงศ์ เป็นผู้ให้คำแนะนำแก่สง่า อารัมภีร ภายหลังที่ทราบว่าคุณศิวารมณณ์ยังไม่ได้เพลงเอกประจำละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ เวทวงศ์จึงได้กล่าวแก่สง่า อารัมภีรว่า “เพลงไทยนั้นมิเยอะแต่ที่หวานเย็นและเศร้านั้นมีน้อย แต่ที่อัวชอขบมีอยู่สองเพลงคือ เขมรไพรโยคและลาวครวญ”⁴⁹ จากนั้นเวทวงศ์ก็ขับร้องเพลงเขมรไพรโยคสลับกับเพลงลาวครวญไปเรื่อย ๆ ให้สง่า อารัมภีรฟัง จากคำแนะนำของเวทวงศ์ทำให้สง่า อารัมภีรกลับไปที่ศาลาเฉลิมกรุงเพื่อประพันธ์เพลงประกอบละครต่อไป

เพลงน้ำตาแสงใต้เกิดขึ้นภายหลังจากที่สง่า อารัมภีรหลับและฝันถึงบุคคล 4 คน มาคิดเปียโนให้ฟัง ต่อมาในวันรุ่งขึ้นภายหลังการฝึกซ้อมละครประจำวันของคุณศิวารมณณ์เสร็จจึงลงไปเวลาประมาณ 15.30 น. ครูเนรมิต จึงได้บ่นถึงเรื่องทำนองเพลงน้ำตาแสงใต้ขึ้นว่าจะไม่ทันตามกำหนดการแสดงที่จะเริ่มขึ้นในอีก 4 – 5 วันข้างหน้า ขณะนั้นสง่า อารัมภีรจึงได้คิดทำนองเพลงหนึ่งขึ้นมา สร้างความประหลาดใจให้แก่ครูเนรมิต ครูมารุต และสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ ที่นั่งอยู่ด้วยกันที่นั่นครูเนรมิตและครูมารุต ได้พูดว่า “นี่แหละน้ำตาแสงใต้ สง่า อารัมภีรจึงรีบจดโน้ตและประพันธ์คำร้องกันเดี๋ยวนั้น ครูมารุตขึ้น นวลเจ้าพี่เอ๋ย ครูเนรมิตต่อว่า คำนี้เองเออถ้าคร่ำครวญ พอบบประโยคแรกสุรสิทธิ์ ก็ร้องกลาตันที”⁵⁰

⁴⁹ บวรพา อารัมภีร . เบื้องหลังเพลงรัก (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เพื่อนดี, 2545), หน้า 42.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 49 : ครูเนรมิต หรืออำนวย กลัสนิมิ ผู้กำกับการแสดงประจำคณะศิวารมณ
ที่มา : ภาพจากหนังสือเบื้องหลังเพลงรัก โดยนุรพา อารัมภีร

ภายในเวลาไม่นาน บทเพลงน้ำตาแสงได้ก็สำเร็จโดยบุคคลทั้ง 4 คน และเมื่อนำออกแสดงบนเวทีก็เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง “สามารถเรียกคะแนนนิยมมาจากประชาชนได้อย่างท่วมท้น เพราะใช้ร้องประกอบการแสดงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ ถึง 28 รอบด้วยกัน”⁵¹

ผู้วิจัยได้สอบถามความโด่งดังของละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ จากนายแพทย์ วราวุธ สุมาวงศ์ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการชมละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ของคณะศิวารมณ ได้ความว่า “ละครเรื่องนี้สร้างความประทับใจให้กับผู้ชมในยุคนั้นมาก โดยเฉพาะในฉากที่พระเอกขับร้องเพลงน้ำตาแสงได้ คนดูร้องให้กันทั้งโรงเลย นอกจากนั้นผมยังจำได้ว่าตอนที่เรือของพระเจ้าเสือจะเกิดอุบัติเหตุจนหัวเรือหักจะมีระบำนางไม้ที่เต้นแบบบัลเล่ต์ออกมาโดยมีมาดามสวัสดี ธนบาล เป็นผู้ควบคุมการแสดงเต้นใส่ชุดสีขาวออกมาจากต้นไม้”⁵²

⁵¹ บูร กมลเสวีรัตน์, “รำลึกถึงครูสง่า อารัมภีรครั้งหนึ่งที่ได้ใกล้ชิด” วารสารวัฒนธรรมไทย 10 (กรกฎาคม 2545) : 17

⁵² สัมภาษณ์, นายแพทย์วราวุธ สุมาวงศ์, ผู้มีประสบการณ์ในการชมการแสดงละครเพลง, 23 กุมภาพันธ์ 2546.

น้ำตาแสงใต้

ทำนอง สง่า อารัมภีร์

คำร้อง เนรมิต

มารุต

นวลเจ้าพี่เอ๋ย	ค่าน้องเอยล้ำคร่ำครวญ
ถ้อยคำเหมือนจะชวน	ใจที่หวนครวญคร่ำอาลัย
น้ำตาอาบแก้ม	เพียงแซมเพชรไสว
แวววับจับหัวใจ	เกล้าแสงได้งามจับตา
นวลแสงเพชร	เกล็ดแก้วอันล้ำค่า
คราเมื่อแสงไฟส่องมา	แวววาวชวนชื่นชม
น้ำตาแสงใต้	ดื่มใจพี่ราวระบม
ไม่ย่อท้อพรากขวัญภิรมย์	จำใจข่มใจไปจากนวล
นวลเจ้าพี่เอ๋ย...	นวลเจ้าพี่เอ๋ย

ในขณะที่คณะกวีวรมณ์ กำลังมีชื่อเสียงโด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ ณ ศาลาเฉลิมกรุง ในเวลาใกล้เคียงกันนั่นเอง “ละครคณะเทพศิลป์ ซึ่งเป็นคณะที่มีพันคำเป็นพระเอกประจำคณะก็เกิดขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง ในช่วงปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา”⁵³

คณะเทพศิลป์ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกโดยคุณอนันท์ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ ต่อมาจึงเปลี่ยนผู้อำนวยการมาเป็นคุณหลวงอรุณและคุณหญิงน้อมจิต อรุณไกรวัลย์ โดยมีพันคำหรือพร้อมสิน สัญญะเรื่องบุตรชายคนโตของทิดเขียว นักพากย์ภาพยนตร์ชื่อดังของเมืองไทยเป็นพระเอกประจำคณะ คุณขวดี จันทรเรือง มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นนางเอกประจำคณะ คณะเทพศิลป์มีเซาว์ แกล้วกล่อง เป็นหัวหน้าวงดนตรีและใช้วงดนตรีทหารบกบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละคร

⁵³ สัมภาษณ์, สุรพล โทณะวณิก, ผู้มีประสบการณ์ในยุคละครเพลงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา, 4 กุมภาพันธ์ 2546.

การแสดงละครของคณะเทพศิลป์ นิยมแสดงประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ซึ่งในขณะนั้นผลงานการแสดงละครเพลงของคณะได้นำมาจากบทประพันธ์ของนักเขียนที่มีชื่อเสียงในช่วงปลายสงครามมหาเอเชียบูรพาหลายท่าน เช่น อิงอร สุวัฒน์ วรดิลก และ อรวรรณ เป็นต้น

ละครเพลงที่สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับคณะเทพศิลป์มากที่สุดมีอยู่หลายเรื่อง เช่นเรื่อง อาณาจักรถล่มที่สามารถทำรายได้มากกว่า หนึ่งแสนสี่หมื่นบาท

ภาพที่ 50 : พันคำหรือพร้อมสิน สีบุญเรือง พระเอกละครประจำคณะเทพศิลป์.

ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเรื่อง กลิ่นยี่โถแดง คณะศิวารมณ

ละครเพลงเรื่องธนูทอง ของอิงอรเป็นละครเพลงอีกเรื่องหนึ่งของคณะเทพศิลป์ที่ทำรายได้สูงสุดในประวัติศาสตร์การแสดงละครเพลงของไทยถึงหนึ่งล้านบาทเมื่อจัดการแสดงละครเรื่องนี้ขึ้นที่ศาลาเฉลิมไทย

ในขณะที่ละครคณะศิวารมณและคณะเทพศิลป์เป็นคณะละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ที่กำลังได้รับความนิยมมากที่สุดในช่วงสงคราม การแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ก็ปรากฏขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ.2486 โดยคณะปรีดาลัยของพระนางเชลลักษ์มีลาวิน ร่วมกับบริษัทสหศินีมา จำกัด จัดการแสดงละครร้องตามโรงภาพยนตร์ต่างๆในเครือของบริษัทสหศินีมาคือโรง

ภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงและโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ภายหลังจากที่เคยยุติกิจการของคณะละครปริดาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2478⁵⁴

การแสดงละครเรื่องของพระนางเชลลิกษมีลาวันในปี พ.ศ. 2486 ปรากฏขึ้นเมื่อโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงไม่สามารถจัดฉายภาพยนตร์ได้เนื่องจากภาวะสงคราม นาวาอากาศเอก ชุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรผู้จัดการโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงจึงเชิญคณะละครและดนตรีมาเปิดการแสดงเพื่อบำรุงขวัญของประชาชนภายในประเทศในช่วงสงคราม คณะละครปริดาลัยของพระนางเชลลิกษมีลาวันก็เป็นคณะละครคณะหนึ่งที่ได้รับเชิญให้มาเปิดการแสดงด้วยเช่นกัน

การแสดงละครของคณะปริดาลัย ณ ศาลาเฉลิมกรุงในปี พ.ศ. 2486 จัดการแสดงละครเรื่อง ศรีอนงค์ จากบทประพันธ์ของแก้วฟ้า นำแสดงโดย ทัด เอกทัต วสันต์ สุนทรปักษิณ เดิม โมรากุล และจอก ดอกจันทร์

การแสดงละครเรื่อง ศรีอนงค์ ของคณะปริดาลัยในปี พ.ศ. 2486 ได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก นาวาอากาศเอกชุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรโดยส่งให้ทวี ณ บางช้าง หรือครูมารุตไปช่วยสอนละครให้แก่นักแสดงคณะปริดาลัยระยะหนึ่ง ในขณะที่นาวาอากาศเอกชุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรได้ส่งให้ครูเนรมิตไปช่วยมาดามสวัสดิ์ ธนบาลผลิการแสดงนาฏศิลป์สากลของกองภาพยนตร์ทหารอากาศเพื่อเปิดการแสดงที่ศาลาเฉลิมกรุงในเวลาเดียวกัน การแสดงนาฏศิลป์สากลของกองภาพยนตร์ทหารอากาศในขณะนั้นเป็นการแสดงในลักษณะรีวิวลับการแสดงจำพวกดั่งรายการการแสดงของโรงเรียนนาฏศิลป์สากลทหารอากาศ ดังต่อไปนี้

1. ทหารตะกั่ว เป็นนาฏศิลป์หมู่
2. จำอวดชุด กลซ่อนกล โดยจอก ดอกจันทร์และอบ บุญติด
3. หนุ่มสาวสเปน นาฏศิลป์หมู่
4. จำอวดชุด “ไกล่เกลื่อกินด่าง” โดยจอก-อบ-ลือต็อก
5. นาฏศิลป์ชุดอาคูลกาเซ็ม⁵⁵

⁵⁴ ละครปริดาลัยยุคกรมพระนาธิบดีประพันธ์พงศอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2451-2456

ละครคณะปริดาลัยยุคพระนางเชลลิกษมีลาวันแบ่งออก 2 ช่วง คือ พ.ศ. 2476-2478 และ 2486-?

⁵⁵ สว่าง อารัมภีร์, ความเอย ความหลัง (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2531), หน้า 34.

พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงสงครามได้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งและถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของวงการละครไทยอีกวาระหนึ่งภายหลังจากที่อิทธิพลของภาพยนตร์จากต่างประเทศและในประเทศส่งผลกระทบต่อวงการละครเพลงและกลุ่มผู้ชมละครในช่วงต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา

แม้ว่าภาวะสงครามจะทำให้ภาพยนตร์จากต่างประเทศไม่สามารถนำเข้ามาจัดฉายภายในประเทศไทยได้ แต่วงการภาพยนตร์ภายในประเทศก็ยังไม่ถึงจุดสิ้นสุด รัฐบาลยังคงใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือสื่อกลางในการแสดงภาพลักษณ์ของประเทศต่อสายตานานาชาติและใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือสื่อสารแนวคิดของรัฐบาลกับประชาชนภายในประเทศ ดังที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำประเทศในขณะนั้น สั่งให้กองภาพยนตร์ทหารอากาศผลิตภาพยนตร์เพลงเรื่อง บ้านไร่นาเรา ตามความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ต้องการ “จะยกฐานะของชาวนาให้สูงขึ้นตามแบบอย่างต่างประเทศที่ชาวนามีฐานะดีเท่าเทียมอาชีพอื่น ๆ”⁵⁶

ภาพที่ 51 : จอมพล ป. (แปลก) พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

ที่มา : ภาพจากวารสารไทย ปีที่ 19 ฉบับที่ 69 (มกราคม – มีนาคม 2542)

⁵⁶ จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย, ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยในสมัยแรกเริ่มจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2.
หน้า 219.

การถ่ายทำภาพยนตร์เพลงเรื่อง บ้านไร่ของเรา ถือเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องแรกของ กองภาพยนตร์ทหารอากาศภายหลังจากที่กองทัพอากาศได้ซื้อกิจการโรงถ่ายภาพยนตร์เสียงพร้อม อุปกรณ์การสร้างภาพยนตร์จากบริษัทไทยฟิล์ม ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลที่ได้ขายกิจการต่อให้กับกองทัพอากาศ ในปี พ.ศ. 2483 การสร้างภาพยนตร์เพลงเรื่อง บ้านไร่ของเรา อำนวยการสร้างโดย พลอากาศตรีหลวงอิทธิเทพเดช ขุนวิจิตรมาตราเป็นผู้แต่งเรื่อง กำกับการแสดงโดยหลวงเทพลักษณะเลขา กำกับดนตรีโดยพระเจนดุริยางค์โดยใช้วงดนตรีของกองทัพอากาศ บรรเลงประกอบ นักแสดงนำฝ่ายชายคือ เรืออากาศเอกทวี จุลทรัพย์และนักแสดงนำฝ่ายหญิงคือนางสาวอารี ปิ่นแสง(หรือคุณหญิงอารี จุลทรัพย์ในปัจจุบัน)

ภาพยนตร์เพลงเรื่อง บ้านไร่ของเรา มีเพลงเอกในเรื่องคือ เพลงบ้าน ไร่ของเรา ซึ่งมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้แต่งทำนองเพลง และเขียนคำร้องโดยขุนวิจิตรมาตรา

เพลง บ้านไร่ของเรา

เรื่องแสงทอง	กระดิ่งก้องกริ่งมา
เป็นสัญญา	ออกทุ่งนาจับทำงาน
ฟังเสียงกระดิ่ง	คู่ฝั่งบินคลุกกลาน
กินน้ำหวาน	เก็บไปสร้างรังถาวร
แสงทองงามตา	เรียกนาป่าคอน
ตะวันเช้าทำงาน	ตะวันรอนเราก็นอน
สายแล้วเรามา	ลวพฟ้าหาบคอน
ทรัพย์ฝั่งดิน	สินฝั่งคอนซ้อนขุดเอา

สมบูรณ์ไหนดปาน – บ้านไร่ของเรา

เสรีสำราญ บ้านไร่ - ของเรา

การผลิตภาพยนตร์เพลงในช่วงสงคราม เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากแก่ผู้ผลิตที่เป็นเอกชน นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลเนื่องจากผู้ผลิตภาพยนตร์เอกชนยังต้องอาศัยเครื่องมือในการถ่ายทำที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งมักจะมีราคาแพง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การผลิตภาพยนตร์ภายในประเทศเกิดการชะงักงัน ภาพยนตร์ที่ผลิตออกมาในช่วงสงครามได้มักเป็น

ภาพยนตร์ที่ทางรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้การสนับสนุนดังที่ภาพยนตร์เพลงเรื่องบ้านไร่นาเรา ของกองภาพยนตร์ทหารอากาศ เป็นต้น

เมื่อภาพยนตร์เพลงเริ่มมีบทบาทต่อผู้ชมในช่วงสงคราม นายมานิต วสุวัต ผู้อำนวยการของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ที่ผลิตภาพยนตร์เพลงเป็นหลักในขณะนั้น ได้ชักชวนให้พรานบูรพ์เข้าร่วมทำงานกับบริษัทด้วยการประพันธ์เรื่องและเขียนบทให้กับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ผู้วิเศษสามารถรวบรวมผลงานของพรานบูรพ์ที่ปรากฏในวงกรภาพยนตร์เพลงของไทยได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 ตารางผลงานบทประพันธ์เรื่อง การประพันธ์เพลงและทำนองของพรานบูรพ์
ในภาพยนตร์ช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

ลำดับที่	เรื่อง	วัน เดือนปี ที่ออกฉาย	บริษัทภาพยนตร์	เพลงเอกของเรื่อง	สถานที่ฉาย
1	ในสวนรัก	12-16 ก.พ. 2481	ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง	ในสวนรัก บ้านข้างเรือนเคียง น้ำใจรัก ฝันไปว่า เข้าใจกันใหม่	เฉลิมกรุง
2	อ้ายค่อม	9 พ.ย. 2481	ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง	เข็นเพียงฉัน คำหวาน โสกหนักรักร่วง สิ้นวาสนา	เฉลิมกรุง
3	ค่ายบางระจัน	2482	ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง	บางระจัน ไทยสามัคคี หนาวอารมณ์ รักซ้อนซ้อนรัก สยามานุสติ มาร์ช ประชาธิปไตย มาร์ชรัฐธรรมนูญ	

ตารางที่ 8 ตารางผลงานบทประพันธ์เรื่อง การประพันธ์เพลงและทำนองของพรานบุรพ์
ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา (ต่อ)

ลำดับที่	เรื่อง	วัน เดือนปี ที่ออกฉาย	บริษัทภาพยนตร์	เพลงเอกของเรื่อง	สถานที่ฉาย
4	สามหัวใจ	2482	บูรพาศิลป์ภาพยนตร์		
5	ใครผิดใครถูก	30 พ.ย.-5 ธ.ค.2482	ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง		เฉลิมกรุง
6	ไม่เคยรัก	31 พ.ค.-5 มิ.ย.2483	ภาพยนตร์เสียงศรีกรุง		
7	แดนคนแดน	3-8 กันยายน 2484	บูรพาศิลป์ภาพยนตร์	เนื้อรักแท้ คิดไปใจหาย	เฉลิมกรุง
8	แม่ศรีเมือง	4-5 เม.ย. 2485	ภาพยนตร์ของนายเสียง ไชยกาล สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรจังหวัด อุบลราชธานี		เฉลิมกรุง
9	ซ้อนกแห้ว	18 ต.ค. 2489	บูรพาศิลป์ภาพยนตร์		เฉลิมบุรี
10	สนิมในใจ			สนิมในใจ	
11	แผลเก่า		บูรพาศิลป์ภาพยนตร์	ขวัญเรียม เคียงเรียม	
12	คืน-ดาว- เดือน			คืนดาวเดือน	
13	เหยื่อกามเทพ			เหยื่อกามเทพ	
14	วังหลวง-วัง หลัง				
15	สูงสุดลอย				
16	สามหัวใจ				

ภาพที่ 52 : ป้ายประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์เพลงเรื่อง ในสวนรัก
แต่งเรื่องและกำกับการแสดงโดย พรานบูรพ์
ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย
ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพที่ 53 : จำรัส สุวคนธ์และเบ็ญจา รัตกุลใน “ไม่เคยรัก”
จากการเขียนบทและเพลงโดย พรานบูรพ์
ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย
ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย

ภาพยนตร์เพลงที่ปรากฏในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาโดยส่วนมากได้รับการผลิตโดยบริษัทภาพยนตร์เสียงกรุงของพี่น้องสกุลวสุวัต ซึ่งภาพยนตร์เป็นสื่อบันเทิงที่แย่งกลุ่มผู้ชมละครของไทยนับตั้งแต่มีการจัดฉายภาพยนตร์จากคณะภาพยนตร์เร่ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา กิจกรรมภาพยนตร์ในประเทศไทยจึงเริ่มต้นตัวและส่งผลกระทบต่อวงการแสดงละครเวทีของไทยทันที

ต่อมาเมื่อพี่น้องสกุลวสุวัตสามารถประดิษฐ์เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทำภาพยนตร์เสียงในฟิล์มได้สำเร็จในปีพ.ศ. 2471 บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจึงได้กำเนิดขึ้นและผลิตภาพยนตร์ชุดและภาพยนตร์เพลงออกสู่สายตาประชาชนตามลำดับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2471 เรื่อยมาจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สั่งการให้บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงผลิตภาพยนตร์เพลงเรื่อง น้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง เพื่อปลอบขวัญประชาชนที่ทุกข์ยากลำบากจากภัยน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ในปีนั้น บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจึงผลิตภาพยนตร์เพลงเรื่องน้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง นำแสดงโดย จำรัส สุวคนธ์ พระเอกนักร้องนำของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง และภาพยนตร์เพลงเรื่องนี้ถือเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้ายของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงก่อนที่จะปิดกิจการของบริษัทในเวลาต่อมา

ภาพยนตร์เพลงเรื่อง น้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง เป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้าย ของจำรัส สุวคนธ์ก่อนที่จะมีข่าวมา “ว่าจำรัส สุวคนธ์ พระเอกเสียงทองถึงแก่กรรมเสียด้วยโรคหัวใจรั่ว เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2487 ณ โรงพยาบาลศิริราช รวมอายุ 36 ปี”⁵⁷

การผลิตภาพยนตร์เพลงของวงการภาพยนตร์ไทยเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการของการแสดงละครเพลงซึ่งผู้ชมต่างให้ความสนใจในการแสดงทั้ง 2 อย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามผู้ชมนิยมชมการแสดงละครแบบชาวยุโรปมากขึ้น เพราะสื่อภาพยนตร์ยังคงถูกจำกัดตามคำสั่งของกองทัพญี่ปุ่นและมีเพียงภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นตามคำสั่งจอร์ัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเท่านั้นที่ยังคงสามารถผลิตออกมาฉายให้ประชาชนทั่วไปสามารถชมได้ ดังนั้นโรงภาพยนตร์หลายแห่งที่เว้นว่างจากการฉายภาพยนตร์จึงกลายเป็นเวทีละครในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาไปโดยปริยาย

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 223.

ในช่วงใกล้สิ้นสงครามได้ปรากฏคณะละครเวทีแบบชาวจริงหึงงัแท้ขึ้นมาอีกคณะหนึ่งคือ คณะผกาวัลี เป็นคณะละครเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2489 จากการร่วมทุนสร้างระหว่างสมาชิกภายในตระกูลศิลปบรรเลงและกลุ่มเพื่อนสนิท เนื่องจากในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง การแสดงละครเพลงในเมืองไทยกลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้ง ในขณะที่ภาพยนตร์จากต่างประเทศยังไม่สามารถกลับเข้ามาฉายภายในประเทศได้ คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลงและครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) จึงมีแนวคิดร่วมกันในการก่อตั้งคณะละครจีน โดยรวบรวมลูกศิษย์ที่เป็นเด็กในละแวกบ้านบาตรที่เข้ามาสมัครเรียนดนตรีไทยกับหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และเรียนละครกับครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) มาเป็นนักแสดงภายในคณะตั้งชื่อคณะว่า คณะศิษย์เก่าศิลปากร มีสมาชิกผู้ก่อตั้ง ดังนี้

1. คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง	รับหน้าที่ในการออกแบบและดูแลเครื่องแต่งกายละคร
2. คุณประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง	รับหน้าที่ในการประพันธ์ดนตรีและควบคุมการบรรเลงดนตรีประกอบละคร
3. คุณลัดดา ศิลปบรรเลง(สารดาชน)	รับหน้าที่ในการแสดงและกำกับการแสดง
4. คุณกฤษ จันทรเรือง	รับหน้าที่ในการแสดงและเขียนบทละคร
5. คุณสศ กุระมะโรหิต	รับหน้าที่ในการเขียนบทละคร

การแสดงละครเพลงเรื่องแรกของคณะศิษย์เก่าศิลปากร คือ การแสดงละครเรื่องผกาวัลี จากบทประพันธ์ของแสงทองหรือหลวงบุญขมานพพานิช ณ โรงละครกรมศิลปากร (หลังเดิม) ในปี พ.ศ. 2489 นำแสดงโดยอุโฆษ จันทรเรือง และอนงค์ พัฒนกุล (นาคสวัสดิ์)

ในขณะที่คณะศิวารมณัและคณะเทพศิลป์เป็น 2 คณะละครใหญ่ที่กำลังมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในช่วงระหว่างสงคราม พรานบุรพ์หัวหน้าคณะจันทโรภาส ยังคงนำการแสดงละครเพลงออกไปเปิดการแสดงทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ก่อนที่พรานบุรพ์จะยุบคณะจันทโรภาส ด้วยสาเหตุที่สััดตบยุบยัได้เขียนไว้ในหนังสืออนุสรณัพรานบุรพ์ ดังนี้

“...วันหนึ่งชาวเกาะสมุขมาติดต่อขอให้ไปแสดงให้ชม จึงสั่งให้ฝ่ายฉกชนของบรรทุกเรือเดินทางล่วงหน้าไปก่อนทันทีแต่ก่อนจะเดินทางเพียงวันเดียว...วันเดียวเท่านั้น ตัวเอกของเรื่องของคณะปฏิเศรที่จะเดินทางไปแสดง! โกรธและเจ็บช้ำเก็บ

ไว้ในใจ เมื่อเขาไปไม่ได้ก็เอาตัวรองแสดงแทน ผลที่ได้ชาวเกาะสมุยไม่ยอมให้การต้อนรับคนดูน้อยอย่างคาดคิด แค้นเสียยิ่งกว่าแค้น... พรานบุรุษสั่งเผาจากทั้งหมด ทั้งทันที ลาก่อนเกาะสมุย ลาก่อนละคร สิ้นสุดกันที่...⁵⁸

จากนั้นต่อมาพรานบุรุษจึงยุบคณะจันทโรภาสและได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประพันธ์เรื่องและเพลงให้กับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง จากการชักชวนของนายมานิต วสุวัตติ ผู้อำนวยการบริษัท

ตารางที่ 9 ผลงานการแสดงละครเพลงบางส่วนของคณะจันทโรภาส
ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484 - 2488

ลำดับที่	วัน เดือน ปีที่แสดง	ละครที่เรื่อง	สถานที่แสดง	เพลงเอกประจำเรื่อง
1	มีนาคม 2484	ขอบรวีมิวัง	พัฒนากร	น้ำค้างน้ำคำ
2	2485	พันธุ์ไม้เลื้อย	พัฒนากร	หวังอย่าให้เกินหวัง
3	2485	ต้นข้าวคอยฝน	พัฒนากร	ต้นข้าวคอยฝน
4	8 มกราคม 2485	อหาวรักสักครั้ง	พัฒนากร	อยากจะรัก
5	4 เมษายน 2488	คืนหนึ่งยังจำได้	พัฒนากร	คืนหนึ่งยังจำได้ หวนให้ใจหาย
6	22 เมษายน 2488	ขอนลายน้	พัฒนากร	ขอนลายน้

สรุปพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในประเทศไทยได้ว่า เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเข้าสู่ภาวะสงครามด้วยความจำยอมในการเซ็นสัญญาให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อทำสงครามยึดประเทศสิงคโปร์และพม่าซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเช่น อเมริกา และอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2484 ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นผู้ร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่นและตกเป็นเป้าหมายสำคัญของการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายสัมพันธมิตรในทันที

⁵⁸ สัตตบุษย์, “พรานบุรุษศิลปินผู้มีน้ำผึ้งในดวงใจ” ในอนุสรณ์พรานบุรุษ (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2519) หน้า 261.

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้นในประเทศไทยทำให้ประชาชนภายในประเทศพลอยได้รับผลกระทบอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต้องอยู่ภายใต้การหลบซ่อนจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ตลอดเวลาและภาวะสงครามได้ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมการแสดงภายในประเทศ ในเวลาเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวงการภาพยนตร์ เมื่อญี่ปุ่นสั่งห้ามไม่ให้มีการจัดฉายภาพยนตร์ที่นำเข้ามาจากอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส ทำให้เกิดการขาดแคลนภาพยนตร์และขาดแคลนฟิล์มวัตถุดิบในการผลิตภาพยนตร์ วงการภาพยนตร์ในประเทศจึงต้องหยุดชะงักลง โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ต้องหาทางแก้ไขเหตุการณ์เพื่อความอยู่รอดของกิจการด้วยการนำภาพยนตร์เก่าออกมาจัดฉายใหม่ซ้ำ ๆ โดยใช้การพากย์ไทยประกอบเพื่อสร้างอรรถรส ซึ่งในขณะนั้นผู้ที่มีชื่อเสียงในการพากย์ภาพยนตร์มากที่สุด คือ ทิดเขียว หรือ นายศิลป์ สีบุญเรือง นักพากย์ภาพยนตร์คนแรกของไทย

ในขณะที่โรงภาพยนตร์หลายแห่งไม่มีการจัดฉายภาพยนตร์ เวทีภายในโรงภาพยนตร์จึงกลายเป็นเวทีสำหรับการแสดงละครร้องและละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ที่กลับมาได้รับความนิยมขึ้นใหม่อีกครั้ง ละครร้องที่ยังคงมีบทบาทในช่วงสงคราม คือ ละครร้องคณะแม่เลื่อน และคณะจันทโรภาสของพรานบุรุษ ในขณะที่พัฒนาการการแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ที่ปรากฏคณะละครแบบชายจริงหญิงแท้คณะแรกคือ คณะนิยมไทยของประสาน ดันสกุลเจ้าของโรงละครเวียงนครเขมมในช่วงก่อนสงคราม ต่อมาเมื่อเกิดภาวะสงครามภายในประเทศการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้ก็เกิดขึ้นตามมาอีกหลายคณะนับตั้งแต่คณะวิจิตรเกษมของเชียวก๊กหรือนายบัณฑูร องค์กรวิศิษฎ์ อดีตผู้สร้างโรงภาพยนตร์คิงส์ ควีนส์ แกรนด์ ย่านวังบูรพา ที่ได้ร่วมทุนสร้างกับหม่อมหลวงรุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา และแก้วฟ้าหรือแก้ว อัจฉริยะกุลก่อตั้งคณะขึ้นมา เมื่อสงครามทวีความรุนแรงมากขึ้นประชาชนต่างต้องการหาความบันเทิงเพื่อปลอบขวัญตนเอง การแสดงละครเพลงจึงเป็นสิ่งบันเทิงประเภทใหม่ที่ได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ เพราะเป็นความบันเทิงชนิดเดียวที่ประชาชนสามารถหาความบันเทิงให้กับตนเองได้ในช่วงที่ภาพยนตร์จากต่างประเทศไม่สามารถฉายตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ

จากกระแสความนิยมในการชมการแสดงละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ในรูปแบบละครเพลงเพิ่มมากขึ้นในช่วงสงคราม จึงเกิดคณะละครเวทีขึ้นใหม่อีกหลายคณะ เช่น คณะศิวารมณี ในปี พ.ศ.2487 ภายใต้การนำของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรและหม่อมหลวงทรงสวางค์ ทิฆัมพร แห่งกองดุริยางค์ทหารอากาศ ผลิตละครเพลงเรื่องแรกคือ เรื่องนันทาทวี

จัดการแสดงที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ในปี พ.ศ. 2487 ติดตามด้วยการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ จากบทนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลในปีเดียวกัน

ละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ เป็นละครเพลงที่สร้างชื่อเสียงให้กับผู้ที่มีส่วนร่วมในการแสดงครั้งนั้นมาก กล่าวคือ ละครเพลงเรื่องนี้สร้างชื่อเสียงให้กับสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ที่รับบทพระเอกของเรื่องในการแสดงละครเวทีครั้งแรกของเขา และละครเรื่องนี้ยังทำให้สง่า อารัมภีร์ นักประพันธ์เพลงของคณะมีชื่อเสียงโด่งดังจากบทเพลง น้ำตาแสงใต้ ซึ่งเป็นเพลงเอกประกอบการแสดง

ในขณะที่ละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปในช่วงสงคราม ยังปรากฏมีศิลปินอีก 2 กลุ่มที่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมไม่น้อยไปกว่าการแสดงละครเพลง ศิลปินกลุ่มดังกล่าว คือ

1. ศิลปินจำพวก หรือเรียกอีกอย่างว่า ละครก๊อบ ซึ่งคณะจำพวกที่มีชื่อเสียงในช่วงสงครามได้แก่ คณะเมฆคำของลือต็อก คณะลูกไทยของจอก ดอกจันทร์ คณะของสุคนธ์ คิ้วเหลื่อม และคณะเบญจศิลป์ พงษ์มิตร ของสมพงษ์ พงษ์มิตร เป็นต้น

คณะจำพวกได้มีบทบาทในการแสดงร่วมกับการแสดงละครเพลงครั้งแรกในการแสดงเรื่องนางบุญใจบาปของคณะวิจิตรเกษม เมื่อจอก ดอกจันทร์ได้นำศิลปินตลกของคณะลูกไทยเข้าร่วมแสดงจนทำให้ผู้ชมเกิดความชอบใจ ต่อมาคณะละครเวทีที่จัดการละครเพลงจึงมีการนำศิลปินตลกตามพระตามนางเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงด้วยทุกครั้ง ในยุคสงครามศิลปินตลกที่มีชื่อเสียงได้แก่ จอก ดอกจันทร์, แจ๋ว ดอกจิก, ผล ขาตะเกียบ, สุคนธ์ คิ้วเหลื่อม, จุมพล ปัทมินทร์, สมบูรณ์ แวนตาโต, สนิธ เกษรณัง, สมพงษ์ พงษ์มิตร, สมควร กระจ่างศาสตร์, ลือต็อก ฯลฯ

2. นักร้องที่ขับร้องเพลงประกอบการบรรเลงดนตรีสตับภาพยนตร์ ซึ่งในช่วงสงครามการแสดงดนตรีเป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่มีความนิยมควบคู่ไปกับการแสดงละครเพลงและจำพวก นักร้องที่มีชื่อเสียงในช่วงสงคราม เช่น สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ ปิติ เปลี่ยนสายสืบ สถาพร มุกดาประกร สุพรรณ บูรณะพิมพ์ แห่งวงดนตรีทรพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มีครุณารถถาวรบุตร เป็นหัวหน้าวง ล้วน ควันธรรม, มัทนา โมรากุล, จูรี โอศิริ แห่งวงดนตรีกรม

โฆษณาการ หรือสุนทรภรณ์ มีครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง และวงดนตรีดุริยะโยธินของ ทหารบก มีจำปา เลี่ยมสำราญเป็นหัวหน้าวง สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมในช่วงสงครามก่อนที่วง ดนตรีทั้งสามวงจะลอบทบาทลงในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง

ภาพที่ 54 : สถาพร มุกดาประกร นักร้องนำวง ดนตรีทัพป์สิ้นส่วนพระมหากษัตริย์
ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเรื่อง กลิ่นยี่โจแดง พ.ศ. 2496 ของคณะศิวารมณ

ภาพที่ 55 : ล้วน ควันธรรม นักร้องวงกรมโฆษณาการ

ที่มา : ภาพจากหนังสือครุเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

ในขณะที่ละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้กำลังเป็นที่นิยมในช่วงสงคราม ละครร้อง คณะปรีดาลัยของพระนางเชลลักษ์มีลาวัน ก็ได้เปิดการแสดงตามโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง และ ศาลาเฉลิมนครอีกครั้งในปี พ.ศ.2486 ภายใต้การร่วมมือกันระหว่างพระนางเชลลักษ์มีลาวันกับ บริษัทสหสินีมา จำกัด การละครร้องคณะปรีดาลัยในครั้งนั้นแสดงเรื่องสรองงค์ นำแสดงโดย ทัด เอกทัต วสันต์ สุนทรปักษิน เดิม โมรากุล จากการสนับสนุนโดยนาวาเอกขุนสวัสดิ์ ทิมมพร

ผู้จัดการโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงและทีวี ณ บางช้าง หรือ ครูมารุตผู้กำกับภาพยนตร์กองภาพยนตร์ทหารอากาศ

ในช่วงเวลาเดียวกันที่วงการละครเพลงกำลังเริ่มกลับมาเฟื่องฟู กิจการภาพยนตร์ของไทยก็ปรากฏภาพยนตร์เพลงขึ้นอีก 2 เรื่อง คือเรื่อง บ้านไร่นาเรา และน้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง ของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงและกองภาพยนตร์ทหารอากาศ ซึ่งภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องเป็นเรื่องที่ได้รับบัญชาจากจอมพล ป. พิบูลสงครามผู้นำประเทศในขณะนั้น ให้ผลิตขึ้นเพื่อเผยแพร่แนวคิดของรัฐบาลที่หวังให้ประชาชนภายในประเทศมีทัศนคติในการประกอบอาชีพทำไร่ทำนา และเพื่อปลอบขวัญประชาชนที่ประสบภาวะจากภัยธรรมชาติน้ำท่วมกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2485 โดยรัฐบาลใช้สื่อภาพยนตร์เป็นสื่อกลางในการสื่อสารแนวคิดสู่ประชาชน ภาพยนตร์เพลงเรื่องน้ำท่วมดีกว่าฝนแล้งที่ผลิตขึ้นในปี พ.ศ. 2485 ถือเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้ายของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ก่อนที่บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจะปิดกิจการในเวลาต่อมา และภาพยนตร์เพลงเรื่องนี้ยังเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้ายของจรัส สุวคนธ์ พระเอกเสียงทอง ของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงก่อนที่เขาจะเสียชีวิตต่อมาในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2487 ในขณะที่ยังมีอายุเพียง 36 ปี

บุคคลที่มีบทบาทต่อวงการภาพยนตร์เพลงอีกคนหนึ่งของไทยในช่วงสงครามคือพรานบุรุษ หัวหน้าคณะจันทโรภาส ผู้ปฏิวัติเพลงไทยสากลในละครร้อง เขาได้รับการเชิญจากนายมานิต วสุวัต ผู้อำนวยการบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงให้เข้ามาช่วยในการประพันธ์เรื่องและเพลงให้กับภาพยนตร์เพลงของบริษัทเสียงศรีกรุงภายหลังจากที่เขายุบคณะจันทโรภาส

ในช่วงปลายสงครามใกล้สิ้นสุด การแสดงละครเพลงแบบชาวจริงหญิงแท้ได้รับความนิยมจากผู้ชมมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกิดคณะละครใหม่ขึ้นมาอีกหลายคณะ เช่น คณะเทพศิลป์ของคุณหลวงอรรดและคุณหญิงน้อมจิต อรรดไกรวัลลวที คณะผกาวัลลี ของสมาชิกตระกูลศิลป์บรรเลง

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์ เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 - 2488

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
1	2483	นายประสาน ดันสกุล เจ้าของโรงละครเวียงนครเขมมก่อตั้งคณะละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้น โดยใช้ชื่อว่า คณะนิมไทย	กองทัพญี่ปุ่นมีบทบาทต่อรัฐบาลไทยโดยขอให้ไทยยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศและสั่งไม่ให้มีการนำภาพยนตร์จากฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาฉายในประเทศไทย ฉายได้เฉพาะภาพยนตร์ญี่ปุ่นและเยอรมันเท่านั้น
2	8 ธันวาคม 2484		กองทัพญี่ปุ่นยกเลิกขึ้นบกผ่านประเทศไทยเพื่อทำสงครามกับสิงคโปร์และพม่า
3	2483	พลตรี (ยศขณะนั้น) เผ่า ศรียานนท์ ผู้บัญชาการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ก่อตั้งวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ขึ้น โดยมีครูনারด ถาวรบุตร เป็นหัวหน้าวงเปิดการแสดงดนตรีตามโรงภาพยนตร์ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในช่วงระหว่างสงคราม เช่น โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง โอเดียน แคปปิตอล เฉลิมบุรี	
4	2484	ลือต็อก สัมพันธ์ อุมากุล และเสน่ห์ โกมารชุน (ทหารอากาศ) ร่วมก่อตั้งคณะจำพวกเมฆคำแสดงตามโรงภาพยนตร์และแถวตลาดพลูฝั่งธนบุรี	
5	2484	ลือต็อก ร่วมกับจอก ดอกจันทร์ สมพงษ์ พงษ์มิตร ก่อตั้งคณะจำพวกลูกไทย แสดงตามโรงภาพยนตร์สลับการฉายภาพยนตร์และแสดงละครเพลงร่วมกับคณะจิตรเกษมของเชียวก๊ก	

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 – 2488 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
6	2484	เชียวก็กหรือนายบัณฑิต องควีสินธุ์ ร่วมกับ ม.ล. รุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา และแก้ว อัจฉริยะกุล จัดตั้ง คณะละครแบบชายจริงหญิงแท้ ชื่อ คณะวิจิตรเกษมจัดการแสดงละครเพลง เรื่องแรกเรื่องนางบุญใจบาป นำแสดง โดย ม.ล. รุจิรา และนารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา	
7	2484	กองทัพอากาศ จัดตั้งกองดุริยางค์ทหาร อากาศ ภายใต้การดำเนินการของพระ เจนดุริยางค์ที่ย้ายมาจากกรมศิลปากร และอำนวยการโดย นาวาอากาศเอกขุน สวัสดิ์ ทิมม้เร	
8	2485		กองภาพยนตร์ทหารอากาศผลิตภาพยนตร์ เรื่องแรกเรื่อง บ้านไร่นาเรา คำเรียงโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลิตเพื่อสนอง นโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมการทำ ไร่นาของประชาชนภายในประเทศ
9	2485		บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของพี่น้อง สกุลวสุวัต ผลิตภาพยนตร์เรื่อง น้ำท่วมดี กว่าฝนแล้ง โดยคำสั่งรัฐบาลเป็นเรื่องสุด ท้ายของบริษัทก่อนหยุดกิจการ ในเวลาต่อ มานำแสดงโดยจรัส สุวคนธ์

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์
เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 – 2488 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
10	2486	คณะปริศนาลักษณ์ของพระนางเรอลักษณ์มี ลาวัญย์ เปิดการแสดงละครร้องแบบ ชายจริงหญิงแท้ เรื่อง สรอนงค์ เพื่อ หารายได้การกุศลบำรุงขวัญทหาร ประชาชนในช่วงสงครามภายใต้การ สนับสนุนของนาวาอากาศเอกขุน สวัสดิ์ หิหมันพร ผู้จัดการโรงภาพยนตร์ ศาลาเฉลิมกรุงและทวี ณ บางช้าง หรือครุมาตุต นักแสดงนำละครเรื่องสร อนงค์ ประกอบด้วยเตมโมรากุล ทัด เอกทัต วสันต์ สุนทรปักษิณ	
11	2486	กองทัพอากาศเชิญมาตามสวัสดิ์ ธนบาล ครูสอนนาฏยศิลป์สากล จาก กรมศิลปากรให้มาเปิดโรงเรียนนาฏ ยศิลป์สากลทหารอากาศ และเปิดการ แสดงนาฏยศิลป์สากลขึ้นในช่วง สงคราม ณ ศาลาเฉลิมกรุง นักเรียน นาฏยศิลป์สากลทหารอากาศรุ่นแรก ประกอบด้วย ชูศรี มีสมมนต์ ถวัลย์ วรพิบูลย์ ยวนุช ฤกษ์ยามดี วันดี พุก ชาญค้า ฯลฯ และการแสดงของโรง เรียนนาฏยศิลป์สากล ณ ศาลาเฉลิม กรุงทำให้ลือลือมีชื่อเสียงโด่งดังครั้ง แรกในชื่อเสี้ยลือลือ จากการแสดง จำพวกเรื่อง ไกล่เกลือกินต่าง	

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์ เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 – 2488 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
12	2487	กองทัพอากาศได้รับคำสั่งจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีให้ผลิตมหาอุปรากรเรื่องคาร์ณี จากบทพระนิพนธ์ของเจ้าอาทิตย์ทิพอาภาผู้สำเร็จราชการเพื่อเผยแพร่สู่สายตาชาวต่างประเทศ ผู้รับผิดชอบในการผลิตคือ นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพร กองดุริยางค์ทหารอากาศ โรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศและโรงเรียนนาฏศิลป์สากลทหารอากาศแต่ในที่สุดการแสดงมหาอุปรากรเรื่องคาร์ณีต้องยุติลงเนื่องจากเกิดปัญหาทางการเมือง	
13	20 มกราคม 2487		จำรัส สุาคณธ์ พระเอกนักร้องนำของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจ ณ โรงพยาบาลศิริราช อายุได้ 36 ปี
14	24 กรกฎาคม 2487	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากแพ้มติในสภาเรื่องกฎหมาย 2 ฉบับ คือ พระราชกำหนดการบริหารนครบาล เพชรบูรณ์ (ย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปอยู่เพชรบูรณ์) และพระราชกำหนดพุทธบุรี (พระพุทธรูป จ. สระบุรี) รวมถึงกระแสความพ่ายแพ้สงครามของญี่ปุ่นทำให้สถาบันให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี	

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 – 2488 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
15	2487	ภายหลังจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทำให้พลตรีเผ่า ศรียานนท์ผู้รับใช้คนสนิทพ้นจากตำแหน่งราชการด้วย สงผลให้วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยุบลง นักดนตรี นักร้องแยกย้ายงออกไปประจำวงดนตรีและคณะละครอื่นๆ	
16	กลางปี 2487	นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์กิมพร ก่อตั้งคณะละครเวทีชื่อ ศิวารมณ จัดการแสดงละครเรื่องแรกเรื่อง นันทาทวี จากบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ณ ศาลาเฉลิมกรุง และต่อมาแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2487 ทำให้สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ โด่งดังบนเวทีละครเป็นครั้งแรกและสง่า อารัมภีร์ โด่งดังจากการประพันธ์เพลงน้ำตาแสงได้	
17	ปลายปี 2487	เกิดคณะละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้นโดยใช้ชื่อว่า คณะเทพศิลป์ อำนวยการโดย คุณหลวง อรรถ และคุณหญิง น้อมจิต อรรถไกร วัลลท์ กำกับการแสดงและนำแสดงโดยพันคำ ยูวดี จันทร์เรื่อง มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ฯลฯ	
18	2487	พรานบุรุษ ยุบคณะจันทโรภาส และเข้าร่วมงานกับนายมานิต วสุวัตี แห่งบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงผลิตภาพยนตร์เพลง	

ตารางที่ 10 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญในวงการละครเพลง วงดนตรี คณะจำพวกและภาพยนตร์เพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 – 2488 (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรีสากล/จำพวก	ภาพยนตร์เพลง
19	16 สิงหาคม 2488	14 สิงหาคม 2488 ญี่ปุ่นแพ้สงคราม มหาเอเชียบูรพา คณะรัฐบาลไทย ประกาศไม่เกี่ยวข้องกับสงครามเนื่องจากการเซ็นสัญญาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับกองทัพญี่ปุ่น พิสูจน์ได้ว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมายเนื่องจากการเซ็นสัญญาไม่ครบตามจำนวนบุคคลของทางรัฐบาล 3 คน ซึ่งหนึ่งในนั้นจะต้องมีนายปรีดี พนมยงค์ที่เดินทางไปปฏิบัติราชการต่างจังหวัดอยู่ในขณะนั้นด้วย รัฐบาลไทยโดย นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีจึงประกาศให้สัญญาการร่วมรบระหว่างรัฐบาลไทย กับกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามถือเป็นโมฆะทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศอาชญากรสงคราม	
20	2489	เกิดคณะละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ ขึ้นใหม่คณะหนึ่งชื่อ คณะศิษย์เก่า ศิลปากร ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นผกาวัลลี โดยสมาชิกตระกูลศิลปบรรเลงและเพื่อนสนิทมีชื่อเสียงโด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่องผกาวัลลี ของแสงทอง การแสดงละครเพลงเรื่องผกาวัลลีครั้งที่ 2 ณ โรงละครศิลปากร (หลังเดิม) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระอนุชาธิราช (รัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน) เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการแสดงด้วย	

2.2.3 การแสดงละครเพลงในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง (พ.ศ. 2490-2496)

กองทัพญี่ปุ่นแพ้สงครามในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2488 คณะรัฐบาลไทยโดย นายควง อภัยวงศ์ จึงประกาศสันติภาพในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทย อยู่ในสภาพบอบช้ำจากภัยสงคราม ทหารอเมริกันและอังกฤษ เริ่มเข้ามาจับกุมทหารเชลยศึกชาว ญี่ปุ่นในประเทศไทย ประชาชนเริ่มทยอยเดินทางกลับเข้ากรุงเทพมหานครไม่มีสิ่งบันเทิงใจชนิดใด ให้ความรื่นเริงปลอบขวัญหมู่ประชาชน ภายหลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง การแสดง “ละครเวทีประเภทชายจริงหญิงแท้เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมมากเนื่องจากภาวะสงครามทำให้อุปกรณ์ในการถ่ายทำภาพยนตร์ขาดแคลน ไม่มีภาพยนตร์ป้อน โรงภาพยนตร์จึงจัดแสดงละครเวทีแทน แม้เมื่อสงครามสงบแล้วก็ตามแต่ฮอลลีวูดไม่สามารถผลิตภาพยนตร์ป้อนตลาดทั่วโลกได้อย่างกว้างขวางและไทยเองก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ละครเวทีจึงมีบทบาทครอบคลุมสังคมไทย”⁵⁹ ในยุคหลังสงครามประกอบกับการแสดงดนตรีสลับหนังหรือภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่ได้รับ ความนิยมในช่วงระหว่างสงครามค่อย ๆ หดความนิยมลงไป “ดนตรีทุกวงจึงกระจัดกระจาย แยกย้ายกันไปตามทิศทางของแต่ละวง มีอยู่ 2 วงเท่านั้น คือ ดุริยะโยธินกับสุนทราภรณ์ไม่กระทบ กระเทือนสืบสู่สังกัดเดิมคือ กองดุริยางค์กองทัพบกและกรมโฆษณาการในช่วงนั้น การบันเทิงที่เข้ามาแทนที่วงดนตรีสลับหนังได้แก่ ละครเวที”⁶⁰

คณะละครต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนและหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ต่างกลับขึ้นมาผลิตละครกันอีกครั้งเมื่อสงครามสงบ การแสดงละครเพลงของคณะต่าง ๆ จะแสดงสลับกัน ไปรณรงค์ละ 14 วัน ตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ โรงภาพยนตร์ที่จัดการแสดงละครเพลงในขณะนั้น มีอยู่เพียง 2 แห่ง คือ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร และโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย

โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร เดิมชื่อโรงภาพยนตร์พัฒนารมณีย์ เป็นโรงภาพยนตร์แห่งหนึ่งที่อยู่ภายใต้การดูแลของบริษัทภาพยนตร์พัฒนารมณีย์ที่มีนายชองเชียวอ้วน เป็นผู้จัดการในยุคก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา ต่อมาเมื่อกิจการค้าภาพยนตร์ของบริษัทภาพยนตร์พัฒนารมณีย์

⁵⁹ คณะกรรมการจัดงาน “50 ปี เพ็ญศรี - รพีพร,” และมูลนิธิรพีพรเมื่อสวัสดิการนักเรียน, ชีวิตเหมือนละคร “50 ปี เพ็ญศรี - รพีพร 2 ศิลปินแห่งชาติ” (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2544), หน้า 123.

⁶⁰ สุวัฒน์ วรดิลก, “สุพรรณ บูรณะพิมพ์คิวกลุ่ม “ดาวดับ” เดือนตุลาคม” ใน สุพรรณ บูรณะพิมพ์ราชินีแห่งการละคร พัฒนเลิศ ชุมช่อม นันทิยา พิบูลย์วรกุล บัณฑิต อนรรฆมณี ชาย จารุโสภณ สุดาวดี สัจกุลวนิชย์ คัมภีระ บุญญาวัตร, กองบรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัยและอมรินทร์พรินต์ติ้ง, ม.ป.ป.), หน้า 117.

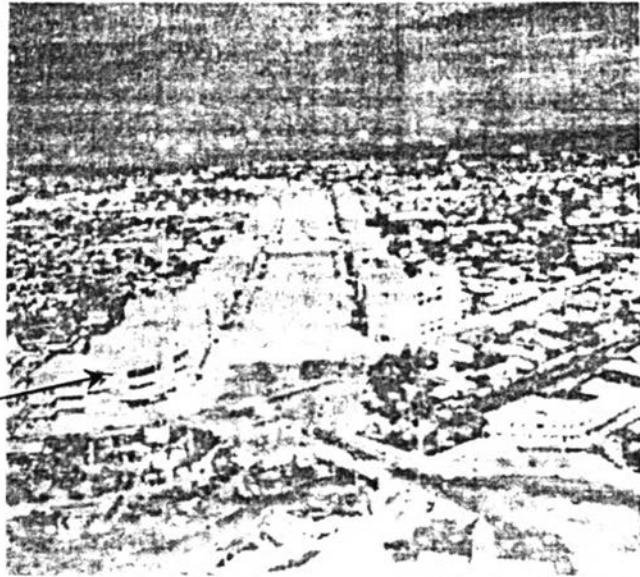
ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจจึงมีการควบกิจการกับบริษัทสหสินีมา จำกัด ที่ดูแลโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ในปี พ.ศ. 2476 โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือของบริษัทภาพยนตร์พัฒนากร (เดิม) จึงได้รับการเปลี่ยนชื่อใหม่ให้สอดคล้องกับชื่อของโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง โดยได้รับพระราชทานชื่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงภาพยนตร์พัฒนากรจึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นศาลาเฉลิมนครตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ตั้งอยู่บริเวณสี่แยก เอส.เอ.บี มีที่ตั้งที่เหมาะสมแก่การจัดการแสดงละครมากกว่าโรงภาพยนตร์แห่งอื่น เนื่องจาก “ศาลาเฉลิมนครมีพื้นที่เวทีขนาดใหญ่มีความลึกของเวทีมากกว่าโรงภาพยนตร์แห่งอื่น มีหลังทั้งสองข้างเวทีและมีสถานที่ตั้งอยู่ใจกลางย่านธุรกิจ การเดินทางสะดวกทั้งรถเมล์และรถรางที่วิ่งผ่าน”⁶¹ ทำให้คณะละครต่าง ๆ นิยมเปิดการแสดงที่ศาลาเฉลิมนคร คณะละครที่แสดงประจำอยู่ที่นั่นคือ คณะเทพศิลป์ ศิวารมย์ และ ผกาวิไล ในบางครั้งก็มีคณะละครอื่น ๆ เข้ามาจัดการแสดงสลับบ้างในบางโอกาส ส่วนโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยเป็นโรงมหรสพขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2483 ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมถนนราชดำเนินตัดกับถนนมหาไชย เป็นโรงมหรสพที่สร้างขึ้น “ด้วยความประสงค์ของ จอมพล ป. หิบลสงครามที่ต้องการสร้างโรงละครขึ้นเพื่อใช้แสดงละครสมัยใหม่แบบโอเปร่าไว้รอดชาวต่างชาติและเพื่อเป็นการปรับปรุงดนตรีและการละครของไทยให้เทียบเท่าต่างชาติ โดยมีบันทึกคำสั่งทางวัฒนธรรมและสังคมลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 ถึงกรมศิลปากร ให้รีบปรับปรุงแก้ไขการดนตรีและการละครของไทยให้เทียบเท่าต่างประเทศในปี พ.ศ. 2486 และให้กรมศิลปากรจัดการแสดงมหาอุปรากรให้จงได้ในปี พ.ศ. 2487”⁶²

⁶¹ สัมภาษณ์, สุรพล โทณะวณิก ผู้มีประสบการณ์ละครเพลงในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา, วันที่ 16 มกราคม 2546

⁶² อาสม สุทธิสาคร, “ศาลาเฉลิมไทยตำนานทองของละครเวทีไทย.” ไรศลาส 5, 51 (กรกฎาคม 2531), หน้า 94 – 101.

ที่ตั้งศาลาเฉลิมไทยในยุคก่อนการ
ปรับปรุงเป็นโรงภาพยนตร์ ในปี
พ.ศ. 2491

ภาพที่ 56 : ภาพถ่ายทางอากาศถนนราชดำเนินกลาง – สะพานผ่านฟ้าลีลาศวังสู่ถนนราชดำเนิน
นอก แสดงภาพอาคารกลุ่มไทยนิคม ในยุคก่อนการสร้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย
ที่มา : ภาพจากหนังสือ ศิลปวัฒนธรรม ปี 13 ฉบับ 12 ตุลาคม 2535

ศาลาเฉลิมไทยได้รับการออกแบบโดย นายจิตรเสน (หมีว) อภัยวงศ์ สถาปนิกไทย
รุ่นแรกที่จบการศึกษาจาก ECOLE DES BEAUX ARTS ในประเทศฝรั่งเศส ทำการก่อสร้าง
โดยบริษัทคริสเตียนนี่ แอนด์ เนลสันส์ ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 339,694 บาท โดยมีสำนัก
งานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ถือหุ้นและเป็นผู้ดูแล แต่เนื่องจากก่อสร้างศาลาเฉลิมไทยอยู่ใน
ช่วงที่ไทยเข้าสู่ภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา การใช้งานของอาคารศาลาเฉลิมไทยจึงใช้เก็บโกดัง
เก็บผ้าของ จ.ส.ล. (หน่วยราชการหนึ่ง) เท่านั้น ซึ่งในขณะนั้นศาลาเฉลิมไทยอยู่ในสภาพที่เป็นตึก
คอนกรีตที่เพิ่มก่อสร้างเสร็จ มีแต่ตัวโครงสร้างเปล่า ๆ ไม่มีแม้แต่วงกบ ประตูและประตูหน้าต่าง

ภายหลังต่อมาเมื่อสงครามสงบได้มีกลุ่มนักธุรกิจร่วมกันจัดตั้งบริษัทศิลป์ไทย
จำกัด มาขอเช่าอาคารสร้างโรงมหรสพศาลาเฉลิมไทยจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ในปี พ.ศ. 2491 ซึ่งกลุ่มนักธุรกิจบริษัทศิลป์ไทย จำกัด ในครั้งนั้น ประกอบด้วย⁶³

⁶³ ใหญ่ นภายน. บทความเรื่องละคร. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป., 2532 (อัดสำเนา)

1. พระยาศรีวิกรมมาทิตย์
2. นายพิสิฐ ตันสัจจา
3. นายเหม ตันธนะ
4. นายบัณฑิต องค์กรวิศิษฐ์
5. นายกมล สุโกศล
6. นายชิน อัสสกุล
7. นายโชติ คณะเกษม
8. นายธัญญา โกสินทร์วงศ์
9. นายเล็ก จุณณานนท์
10. นายอุเทน เตชะไพบูลย์

บริษัทศิลปะไทยจำกัด ได้ทำการก่อสร้างตบแต่งเพิ่มเติมตัวอาคารทั้งภายนอกและภายในให้เป็นโรงมหรสพที่สวยงาม โดยสถาปนิกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของไทยในขณะนั้นคือ อาจารย์ศิวะวงศ์กุญชร ณ อยุธยา ควบคุมการก่อสร้างตบแต่งเพิ่มเติม

“ศาลาเฉลิมไทยมีเวทีแสดงถึง 3 เวที สามารถสร้างฉากเตรียมพร้อมเลื่อนเข้า - ออกได้ 3 ฉากด้วยพลังไฟฟ้า คอกคนตรีหน้าม่านสามารถเลื่อนขึ้นลงได้ตามต้องการมีห้องแต่งกายผู้แสดงหญิงและชาย ตลอดจนสถานที่สร้างและเก็บรักษาฉากพร้อมสรรพ”⁶⁴

“เดิมบริษัทศิลปะไทยจะใช้ชื่อโรงว่า “เฉลิมชัย” ตามชื่อลูกชายเจ้าของ ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์อธิบายว่า โรงมหรสพที่มีชื่อนำหน้าว่าศาลานั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้สร้างเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน และทรงพระราชทานชื่อแล้ว 4 แห่ง คือ ศาลาเฉลิมกรุง ศาลาเฉลิมนคร ศาลาเฉลิมบุรี และศาลาเฉลิมเวียง ซึ่งแต่ละชื่อล้วนแปลว่าเมืองทั้งนั้น ศาลาเฉลิมไทยก็ควรจะสนองนโยบายนี้”⁶⁵

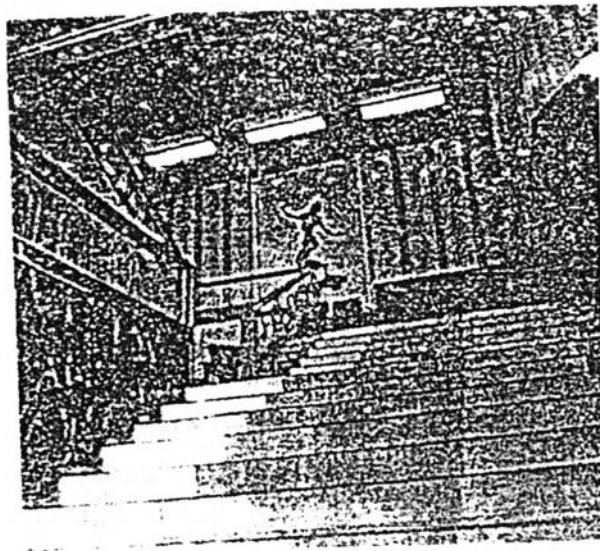
⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁵ สุภัค มหาวรรการ. ศาลาเฉลิมไทย ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ 13 หน้า 6267 - 6269. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

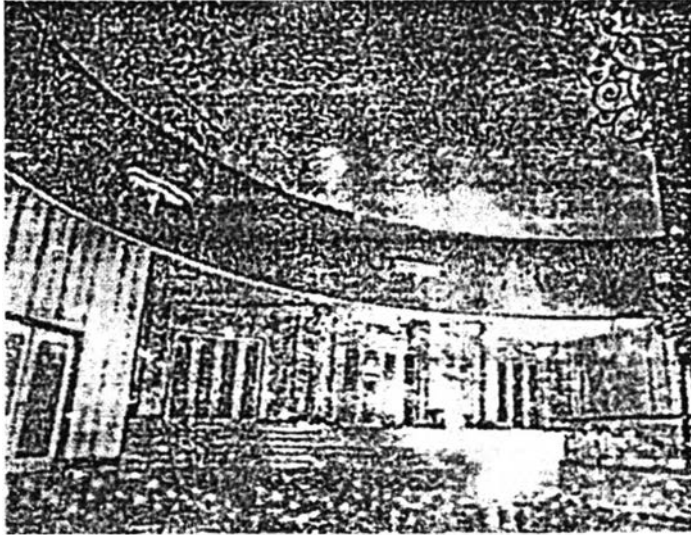
ภาพที่ 57 : ด้านหน้าศาลาเฉลิมไทย

ที่มา : ภาพจากหนังสือร้อยปีหนังสือ โดย โคม สุวงศ์และสวัสดิ์ สุวรรณปัทม์

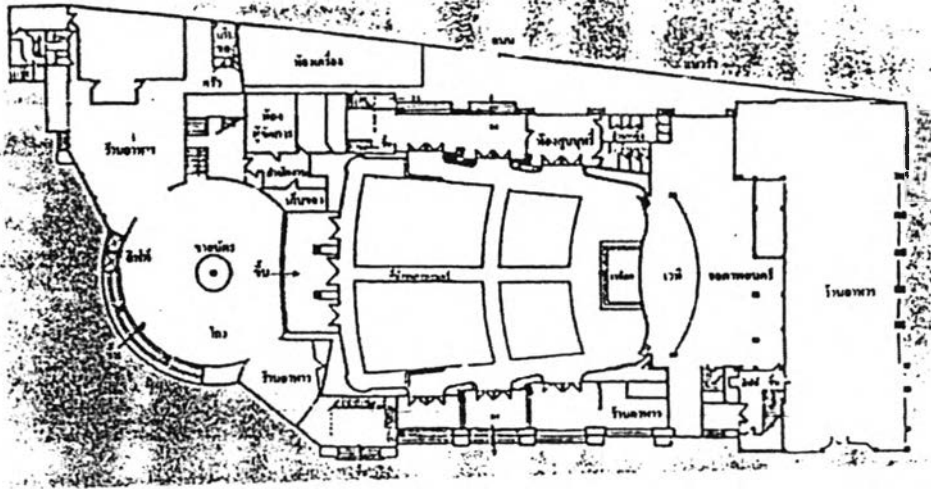

ภาพที่ 58 : บริเวณพื้นที่ภายในศาลาเฉลิมไทย

ที่มา : รายงานละครเฉลิมไทยระดับปริญญาโท สาขาวิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2542

ภาพที่ 59 : บริเวณพื้นที่ภายในศาลาเฉลิมไทย
 ที่มา : รายงานละครเฉลิมไทยระดับปริญญาโท สาขาวิชานาฏศิลป์
 คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2542

ภาพที่ 60 : แผนผังชั้นที่ 1 โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย
 ที่มา : ศาลาเฉลิมไทย จากหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลางเล่มที่ 13
 โดย สุภัค มหาวรรการ

บริษัทศิลป์ไทย จำกัด ได้มอบหมายให้นายบัณฑิต อองศ์วิศิษฐ์ เป็นผู้จัดการโรงละคร
 ระยะเวลา เขาจึงนำการแสดงละครเวทีคณะวิจิตรเกษมมาเปิดการแสดงละครเรื่องแรก ณ ศาลา
 เฉลิมไทยในเรื่อง ราชนัดผู้พิชิตจากบทละครของอิงอร “นำแสดงโดย ประภาพรรณ นาคทอง
 วสันต์ สุนทรปักษิณ ม.ล. รุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา สถาพร
 มุกดาประกร จินตนา มุกดาประกร เรณู พิบูลย์ภาณวัฒน์ (หรือต่อมาคือคุณเรณู ภรมนตรี
 มารดาของคุณชอคมานุ และคุณยุรนันท์ ภรมนตรี) กำกับการแสดงโดยแก้วฟ้า หรือแก้ว อัจฉริยะ
 กุล เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492

ขณะที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยเป็นโรงมหรสพแห่งใหม่ที่เป็นจุดศูนย์รวมของ
 ผู้รักความบันเทิงในช่วงหลังสงคราม โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ยังคงเป็นเวทีที่ผู้ชมให้ความ
 นิยมเดินทางไปชมการแสดงละครเพลงอยู่เป็นประจำเช่นเดิม ทำให้โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย
 ไม่ประสบความสำเร็จในระยะแรก เพราะประชาชนยังคงติดใจละครคณะศิวารมณ และเทพศิลป์ซึ่ง
 แสดงประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ทางผู้บริหารบริษัทศิลป์ไทย จำกัด จึงเปลี่ยน
 ผู้จัดการโรงละครคนใหม่โดยให้นายพิศิษฐ์ ดันสังจา หรือเสี้ยว เป็นผู้จัดการแทนและมอบให้
 ครูแก้ว อัจฉริยะกุลเป็นผู้จัดการด้านโฆษณาคนแรกของโรงละคร นายพิศิษฐ์ ดันสังจาจึงเริ่มโฆษณา
 ให้คณะละครเวทีคณะอื่น ๆ เข้ามาเปิดการแสดงที่ศาลาเฉลิมไทย ความรุ่งเรืองของการแสดงละคร
 เพลงจึงถ่ายเทมาสู่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยในยุคหลังสงคราม

ในช่วงหลังสงครามกิจการภาพยนตร์จากต่างประเทศเริ่มทยอยกลับเข้ามาใน
 ประเทศไทยอีกครั้ง โรงภาพยนตร์ที่เคยเป็นเวทีละคร เวทีดนตรี ในช่วงสงครามเปลี่ยนมาฉาย
 ภาพยนตร์แทน “สถานการณ์การค้าภาพยนตร์ต่างประเทศได้เข้ามาจัดตั้งสาขาขึ้นเพื่อจำหน่าย
 ภาพยนตร์ในประเทศไทยเอง ในช่วงนี้โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงได้เปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์ไทย
 เพียงอย่างเดียวแล้ว ด้วยความคิดแบบรัฐนิยมในยุคนั้น”^{๑๖} ในไม่ช้าโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครก็
 เปลี่ยนโปรแกรมการจัดแสดงละครเพลงมาฉายภาพยนตร์ ตามกระแสอิทธิพลของภาพยนตร์ต่าง
 ประเทศที่เริ่มทยอยกลับเข้ามาฉายในประเทศไทย ก่อนที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครจะยุบกิจการ
 ทำเป็นย่านธุรกิจการค้าในเวลาต่อมา การแสดงละครเพลงในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา จึง
 เกิดที่โรงภาพยนตร์ ศาลาเฉลิมไทยเพียงแห่งเดียว

^{๑๖} รมณีฉัตร แก้วกิริยา, ศาลาเฉลิมกรุง (กรุงเทพมหานคร : อินเทอร์เน็ตเนตเวิร์คพริ้นติ้ง, ม.ป.ป.),
 หน้า 80.

การแสดงละครเพลงในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา เป็นช่วงเวลาสำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่นักแสดงละคร นักประพันธ์ และนักดนตรีหน้าใหม่หลายคนบนเวทีละคร ควบคู่ไปกับการเติบโตของคณะละครต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายหลายคณะ คณะละครที่มีผลงานและชื่อเสียงโดดเด่นเป็นที่รู้จักกันทั่วไปมี 4 คณะใหญ่ ประกอบด้วย

1. คณะศิวารมณь อำนวยการโดย นาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพร และหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพร
2. คณะเทพศิลป์ อำนวยการโดยคุณหลวงอรรดและคุณหญิงน้อมจิต อรรดไกร-วัลลหิ
3. คณะพกาวัลิ อำนวยการโดย คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง, คุณประสิทธิ์ ศิลป-บรรเลง, คุณลัดดา ศิลปบรรเลง(สาราตายน), คุณกมุท จันทรเรืองและคุณสด ฐรมะโรหิต
4. คณะอัศวินการละคร อำนวยการโดย พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล

ในขณะที่การแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงหลังสงครามการแสดงจำอาวดหรือละครย่อย ก็ยังคงได้รับความนิยมจากผู้ชมอย่างต่อเนื่อง คณะละครย่อยนิยมเปิดการแสดงที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมบุรี และพัฒนากร ซึ่งในขณะเดียวกันกิจการภาพยนตร์ขนาด 16 มม. เริ่มกลับเข้ามาสู่ความสนใจของผู้ชมชาวไทยอีกครั้ง

ความโดดเด่นของการแสดงละครเพลงในยุคหลังสงครามสงบเกิดขึ้นจากคณะละครคณะใหม่ที่เกิดอีกคณะหนึ่งในปี พ.ศ. 2490 คือคณะอัศวินการละครของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ภายหลังจากที่พระองค์ได้ขายกิจการของบริษัทไทยฟิล์มทั้งหมดให้แก่กองทัพอากาศในปี พ.ศ. 2483

คณะอัศวินการละครมีนักแสดงหลักสำคัญได้แก่ ฉลอง สิมะเสถียร กัณหาธิษั สิมะเสถียร (นาคประภา) ปรีม บุนนาค สมพงษ์ พงษ์มิตร ฯลฯ แสดงประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย

คณะอัศวินการละครมีผลงานการแสดงละครที่โด่งดังหลายเรื่องและเรื่องหนึ่งที่ประสบความสำเร็จคือ เรื่องพันท้ายนรสิงห์ ที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลทรงนิพนธ์ให้กับคณะศิวารมณьจัดการแสดงเมื่อปี พ.ศ. 2487 ต่อมาจึงทรงนำละครเพลงเรื่องนี้กลับมา

ทำการแสดงใหม่อีกครั้ง โดยมอบให้คณะอัศวินการละครจัดการแสดงและทรงกำกับการแสดงด้วยพระองค์เอง การแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ของคณะอัศวินการละคร มีสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ ผู้ที่เคยประสบความสำเร็จในบทของนายสินจากการแสดงละครเพลงเรื่องดังกล่าวให้กับคณะศิวรมณ์กลับมารับบทเดิมอีกครั้งเมื่อแสดงละครเรื่องพันท้ายนรสิงห์ให้แก่คณะอัศวินการละคร

นักแสดงอีกคนหนึ่งที่น่าประหลาดใจคือเสียงโด่งดังจากการแสดงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ของคณะอัศวินการละคร คือ สมพงษ์ พงษ์มิตร ที่รับบทเป็น “ไอ้อ่อน” ทหารมหาดเล็กติดตามพระเจ้าเสือ ละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ทำให้สมพงษ์ พงษ์มิตร ได้รับฉายาว่า “ไอ้ตัวเล็กเสียงดัง” ละครเรื่องนี้ทำให้ชื่อเสียงของสมพงษ์ พงษ์มิตร ดังไปทั่วกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันก็ช่วยให้คณะละครอัศวินโด่งดังตามไปด้วย⁶⁷

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญในวงการการแสดงละครเพลงของไทยเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2490 เมื่อศักดิ์เกษม หุดากยหรืออิงอร นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทย ได้นำบทประพันธ์เรื่องดรชนินาง ที่เขาประพันธ์ไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 มาทำเป็นละครเพลงผลิตโดยคณะเกียรติเกษมภายใต้การอำนวยการของเขาเอง

คณะเกียรติเกษมจัดการแสดงละครเพลงเรื่อง ดรชนินาง ขึ้น ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร โดยมีนักแสดงนำคือ ส. อาสนจินดา นักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์หนุ่มที่กำลังอยู่ในภาวะตกงานในขณะนั้น รับบทเป็นหม่อมเจ้าจันทร์ฤทธิธำรง คู่กับบรรณาฎ (ไม่ทราบนามสกุล) ภายหลังต่อมาเป็นภรรยาของนักประพันธ์ “พวงพยอม”) รับบทเป็นดรชนิน

การแสดงละครเพลงเรื่อง ดรชนินาง ของอิงอรเป็นการชักนำให้ ส. อาสนจินดา ปรากฏตัวบนเวทีการแสดงครั้งแรกในชีวิตและทำให้เขามีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของผู้ชมทั่วไป ภายหลังจากที่เขาได้พบอิงอรที่โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์เอกราช อิงอรจึงได้ชักชวนให้ ส. อาสนจินดา แสดงละครเรื่องดรชนินาง จากการแนะนำให้รู้จักกันโดยอิสรา อมันตกุล หัวหน้าโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์เอกราช

⁶⁷ สมพงษ์ พงษ์มิตร, ดลกหลวงของแผ่นดิน ประวัติชีวิตและผลงานของสมพงษ์ พงษ์มิตร, ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสมพงษ์ พงษ์มิตร จ.ก., หน้า 142, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภาพใจ,

“นั่นไง อิงอร พระเอกของคุณมาแล้ว” อิงอรเห็นเหมาะสมจึงชวน ส. อาสนจินดา เล่นละคร ส. อาสนจินดา ก็ตอบไปว่า “ไปเล่นไม่ได้หรอกต้องไปบวช” อิงอรก็ถามว่า “บวชเมื่อไร” ส. อาสนจินดา ก็ตอบว่า “อีกเดือนหนึ่งจะบวช” อิงอรก็บอกว่า “อีกเจ็ดวันละครเล่นแล้ว แสดงแค่สองอาทิตย์เท่านั้น ยังมีเวลาอีกตั้งอาทิตย์ที่จะเตรียมตัวไปบวช ถ้าเล่นละครให้ผม ผมจะให้เงินสองพันบาท ส. อาสนจินดา จึงตกลงใจจะเล่นละครโดยแสดงเป็น “หม่อมเจ้าวันรัตน์รุทธรังษิ์” ในละครเวทีเรื่อง วรรณีนางคู่กับวรรณานู อดีตนางเอกละครชื่อดังแสดงกับคณะ “เกียรติเกษม” ของ สักดิ์เกษม หุตาคมหรืออิงอร”⁶⁸

ละครเพลงเรื่องวรรณีนาง ประพันธ์บทโดยอิงอร กำกับการแสดงโดย เฉลิม บุญเกียรติ นำแสดงโดย ส. อาสนจินดา (หม่อมเจ้าวันรัตน์รุทธรังษิ์) วรรณานู (วรรณีนาง) สมจินตนา มุกดาประกร (ศิริบุคล)

ภาพที่ 61 : อิงอรหรือศักดิ์เกษม หุตาคม

นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงในช่วงปลายสงครามมหาเอเชียบูรพา
ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเพลงเรื่อง กลิ่นขี้ไถแดง
ของคณะศิวารมณั์ พ.ศ. 2496

⁶⁸ กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, “ประวัติชีวิตและผลงานของสมชาย อาสนจินดา (ส. อาสนจินดา)” อ้างถึง คอนเสิร์ตเด็วยกัลิ้ม (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพาราแลกซ์ดีวี จำกัด, 2536), หน้า 108 - 109.

บทประพันธ์เรื่องพรรณานาง ของอิงอร มีความแปลกไปกว่าบทละครเรื่องอื่นๆ ของเขาเนื่องจากบทประพันธ์เรื่องนี้ได้นำเค้าโครงเรื่องมาจากจินตนาการผสมผสานฉากสถานที่ ๆ มีอยู่จริงซึ่งแตกต่างจากนวนิยายเรื่องเดิมที่เขา มักนำมาจากประสบการณ์ชีวิตที่เขาประสบนำมาสร้างสรรค์เป็นบทประพันธ์ ดังบทสัมภาษณ์ที่อิงอรได้ให้ไว้ในนิตยสารรายปักษ์ลลนา เมื่อ พ.ศ. 2527 ดังนี้⁶⁹

- แทนเงา : เมื่อเขียนแรก ๆ เขียนเรื่องของตัวเองก่อนทั้งนั้นนะคะ
- อิงอร : เรื่องรักของตัวเอง ตอนนั้นเป็นคนจะพูดง่าย ๆ ก็เป็นคนเจ้าชู้ เจ้าชู้ด้วยอารมณ์นะอะ ยังคนปากหวานพูดกับผู้หญิงที่ไหนก็ติดเกี้ยว สิ่งที่เขียนโคธมากก็เอามาจากที่พูดนี้เอง แล้วก็จดหมายโต้ตอบเขาบ้างก็มันอยู่ในหัวนะ
- แทนเงา : เลขเวลารักก็เขียนลำบากซีคะ
- อิงอร : ตอนหลังมาประดิษฐ์เขียน ก็เป็นซัณฑสกรไปแล้ว ใช้นั้นน้ำผึ้งแท้ เลขอารมณ์อะไรต่าง ๆ บางที่เราโกรธ เราเกลียด เราหึง เราหวงอยู่ในนั้นทั้งนั้น เรื่องในรวมนิยายรัก – เรื่องสั้นทุกเรื่อง แต่ไม่ได้เอาตัวเองไปเขียน เอาอารมณ์เท่านั้น แต่คิดพล็อตขึ้น
- แทนเงา : พล็อตส่วนใหญ่จะได้จากไหน
- อิงอร : เกิดอารมณ์ตัวเองไง พอมีพับก็ – หาพล็อต เลขเหมือนกับเรื่องพรรณานาง ได้แปลจากที่นี้ว – มีแปลที่นี้วนี่

คุณอิงอรอวครอยแปลเป็นรายนกแน่น

- แทนเงา : มีแปลเป็นเพราะอะไรคะ
- อิงอร : กินลูกตาล แล้วไปบาดมือ ถึงกระดูกเมื่อเด็ก ๆ ก็เลยเป็นแผลเป็นติดมา ที่นี้มีวันหนึ่งก็จะเขียนเรื่อง ผาเงิบ ประกาศจะพิมพ์เป็นเล่ม คนจองมาเต็มแล้วเขียนไม่ออกเพราะเกิดไปหึงแฟน ไปมีเรื่องกระเทือนใจเขียนไม่ออกที่นี้จะทำยังไง หนังสือเขาก็จองหมดแล้ว คนจองส่งดังค์ไปให้แล้ว ใ้อเราก็เขียนไม่ได้ มีคืนหนึ่งก็นั่งดูทีวีของตัวเอง - เอนี่

⁶⁹ นิตยสารลลนา. (ม.ป.ป., 2527) : ไม่ปรากฏเลขหน้า. อ้างอิงในแทนเงา (นามแฝง) บทสัมภาษณ์อิงอร. เรียงไชย พุทธาโร. นักเขียนไทย 2 (กรุงเทพมหานคร : บี เอ พลัส โปรเซสเซอร์, 2542).

แผลอะไร – อ้อ แผลได้มาจากคอนกินลูกตาล ก็เลขนี่ถึงอ่าวสงขลา
 นึกถึงเตลมา นึกถึงฟิลลิป เออร์ลิงตัน ที่นี่พอดีในช่วงนั้น วรรณสิทธิ์
 – เป็นจิตรกรนะ เป็นเพื่อนกัน เขาก็บอกว่า อิงอร เขียนหนังสือนี้
 ระวังอย่าเขียนเรื่องของตัวเอง ถ้าเขียนเรื่องของตัวเอง ถ้ามีอะไรคิด
 ชัด มันจะเขียนไม่ออก เขียนจากอารมณ์ของตัวเองที่เรายังพันถึงคน
 อื่นนี่ก็ได้มากับตัวอ้อ – เขียนไม่ออกจริงๆ คือ นางในจินตนาการ
 สลายหมดแล้ว ที่นี่นั่งดูนี้ตัวเองก็คิด จะต้องฝันทำอะไรซักอย่างไม่
 ฝันสำนักพิมพ์พังแน่ คนพังแน่

แพนเงา : สำนักพิมพ์อะไร

อิงอร : ตอนนั้นสำนักพิมพ์บรรณาศรม จะเขียนเรื่อง ผาเงา - ที่นี่ลองซักที
 จะเขียนเรื่องใหม่ ไม่เกี่ยวกับตัวเอง

แพนเงา : ก่อนหน้านั้นเรื่องตัวหมด

อิงอร : เรื่องเกี่ยวกับตัวเองหมด - ลองตามที่วรรณสิทธิ์ว่าซีเพราะว่ามันเห็น
 จริงซะแล้ว ก็เขียนเรื่องดรรรชนีาง ซึ่งไม่เกี่ยวกับตัวเองเลย พอผ่าน
 ไปแล้วก็เอ๊ะ - ไซ้ได้เหมือนกัน คนก็ฮือฮาเหมือนกัน - นิทรสาธน์
 ก็ยังเป็นเรื่องของตัวเองมาเหมือนหนังสือที่เขียนแปลสปีดเปอร์เซ็นต์ -
 ประหลาดมากบุคคลในเรื่องคือตัวพระนางเหมือนอย่างที่เราเขียน เว้น
 ไว้ตอนจบเท่านั้นที่ไม่เหมือน แต่นี่ถือว่าเป็นหนี้บุญคุณคนที่เราพบ
 กันแล้วพรากกันนะ เพราะถ้าไม่มีบุคคลเหล่านี้ก็ไม่มีอิงอร ตอนช่วง
 แรกนะชะ แต่พอตอนช่วงหลัง พอเราปีกกล้าขาแข็งคือ เราชกเมื่อ
 ก่อน เราชกโดยไม่เป็นมวยนะพอเราเป็นมวยเข้า ตอนหลังเราถึงได้
 พาตัวเองหลุดออกมาจากอันนี้ได้ แต่ว่าส่วนมากเราก็ได้มาจากบุคคล
 ที่อยู่ในวงชีวิต เพราะฉะนั้นเวลานึกถึงบรรดาเรื่องเหล่านี้ก็นึกถึงด้วย
 ความกตัญญู

อิงอรเขียนดรรรชนีาง โดยได้รับแรงบันดาลใจจากเตลมา (Thelma) ของแมรี
 คอเรลลี ซึ่งเป็นนามปากกาของแมรี แมคเคย์ นักประพันธ์สตรีชาวอังกฤษ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมาก
 ต่อวงการวรรณกรรมไทยมาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของนวนิยายไทยสมัยใหม่⁷⁰ ส่วนเตลมา (Thelma)

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

ฉบับฟิลลิป เฮอร์ลิ่งตัน เกาะแก่งและพอร์ดจากนวนิยายบันลือโลกบันดาลใจได้ “อิงอร” สร้าง
 วรรณิงานขึ้น โดยใช้ทิวทัศน์อันสวยงามของสงขลา – แผ่นดินเกิดเป็นฉากของเรื่องหวานรักหวาน
 ซึ่งระหว่างหม่อมเจ้าวันศรีศรัทธาธำรง นายทหารเรือกับครรรชนี สาวชาวเกาะ ที่ดำเนินเรื่องและ
 จบด้วยความเศร้าสะเทือนใจ

การแสดงละครเพลงเรื่อง ครรรชนีนาง ของคณะเกียรติเกษม มีเพลงเอกประจำเรื่อง
 ที่โด่งดังมากคือเพลงครรรชนีใจไกล ผู้ประพันธ์คำร้องคือ อิงอร เมื่ออิงอรประพันธ์คำร้องขึ้นมาแล้ว
 เขาจึงได้ขอให้ครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง คีตกวีผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทยในขณะนั้นเป็นผู้
 ประพันธ์ทำนองเพลงประกอบคำร้องเพลงครรรชนีใจไกลให้ภายหลัง ต่อมาเมื่อคณะเกียรติเกษมเปิด
 การแสดงละครเพลงเรื่องครรรชนีนางสู่สายตาประชาชน เพลงประกอบการแสดงเรื่องนี้ก็ได้รับการ
 บรรเลงจาก “วงดนตรีชาลูนโดยมีนักดนตรีชั้นหัวกระทิงของกรมศิลปากรมาร่วมตั้งวงบรรเลงทั้ง
 เพลงร้องและเพลงบรรเลงดนตรีประกอบเรื่อง”⁷¹ ขับร้องโดย ปรีชา บุญยเกียรติ อยู่ด้านในโรง
 ละครในขณะที่ ส. อาสนจินดาทำการแสดงด้านหน้าเวที เนื่องจาก ส. อาสนจินดาไม่สามารถขับ
 ร้องเพลงได้เขาจึงทำท่าขับร้องเพลงในลักษณะขยับปากประกอบคำร้อง (lipsink) โดยที่ปรีชา
 บุญยเกียรติเป็นผู้ขับร้องแทน แต่อย่างไรก็ดีบทเพลงครรรชนีใจไกลก็กลายเป็นเพลงที่โด่งดังมากที่สุด
 เพลงหนึ่งในยุคนั้นและกลายเป็นบทเพลงอมตะเพลงหนึ่งในวงการละครเพลงของไทยจนถึง
 ปัจจุบัน

ภาพที่ 62 : ปกครรรชนีนาง ออกแบบ กุล สุวันนี

สำนักพิมพ์บรรณาศรม ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 20 มีนาคม พ.ศ. 2489

ที่มา : ภาพจากหนังสือนักเขียนไทย 2 โดย เรืองไชย พุทธาโร

⁷¹ วรา วรรณ. เบื้องหลังเพลงดัง (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สยาม ออฟเซ็ท จำกัด, 2526), หน้า 92.

ภาพที่ 63 : ปรีชา บุญยเกียรติ ผู้ขับร้องเพลง ครรชนิไลไล แทน ส. อาสนจินดา
ในปี พ.ศ. 2490 ณ. ศาลาเฉลิมนคร จากการแสดงละครเพลงเรื่อง ครรชนินางของอิงอร
ที่มา : ภาพจากหนังสือสารคดี ศิศกวีลูกทุ่งไฟบุคลิก บุตรจันทร์ โดย วัฒน์ วรรณขางกูร

ครรชนิไลไล

ทำนอง ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง

คำร้อง อิงอร

- ช. ครรชนิไลไล นามนี้อยู่กลางใจที่ดวงเดียว รักน้องสุดใจจริงใจจริง รักครรชนิไลไลคนเดียว จงเชื่อใจ
- ญ. รักน้องถนอมน้องเรื่อยไป ขอมอบชีพไว้ให้พี่ช่วงใช้จนนิรันดร
- ช. โอ้... โอจอมขวัญ รักน้องเหมือนอย่างดวงตะวัน รักทิวอันอำไพ
- ช. ครรชนิไลไล นามนี้อยู่กลางใจที่ดวงเดียว รักน้องสุดใจจริงใจจริง รักครรชนิไลไลคนเดียว จงเชื่อใจ
- ญ. ขอให้กระท่อมนี้เป็นพยาน รักเราชัณนาน ไม่เหือดแห้งหายเลือน
- ช. ที่จักสาบานเทพไท ที่รักครรชนิไลไล หัวใจมอบน้องนางเดียว

ภาพที่ 64 : ส. อาสนจินดา นักแสดงนำจากบทหม่อมเจ้าวิภาวดีรังสิต
ในละครเพลงเรื่องดรชนินาง (ขณะนั้นอายุ 25 ปี)

ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเพลงเรื่อง เกียรติศักดิ์ทหารเสือ ของคณะศิวารมณ

ภาพที่ 65 : อิงอรและเฉลิม บุญเกียรติ กำลังปรึกษาเรื่องการประพันธ์เพลง ดรชนินาง ใจไกลกับ
ครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลงและครูถนัดดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง ที่บ้านพักตำบลบ้านบาตร

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของครูถนัดดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง

หลังจากที่ละครเพลงเรื่อง ดรชนินาง ประสบความสำเร็จบนเวทีละครอย่างสูง ต่อมา
ละครคณะเทพศิลป์จึงขอซื้อบทละครเรื่อง ดรชนิน้อยหรือดรชนินางภาคจบของอิงอร มาทำเป็น
ละครเพลงแสดงเมื่อวันที่ 4 - 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2493 ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยความ
โด่งดังของบทประพันธ์เรื่อง ดรชนินาง ได้ถูกนำไปผลิตเป็นภาพยนตร์ ภายใต้การอำนวยการของ
ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นำแสดงโดย ส. อาสนจินดา และสวลี ผกาพันธุ์ ออกฉายที่โรง
ภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย ในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2596

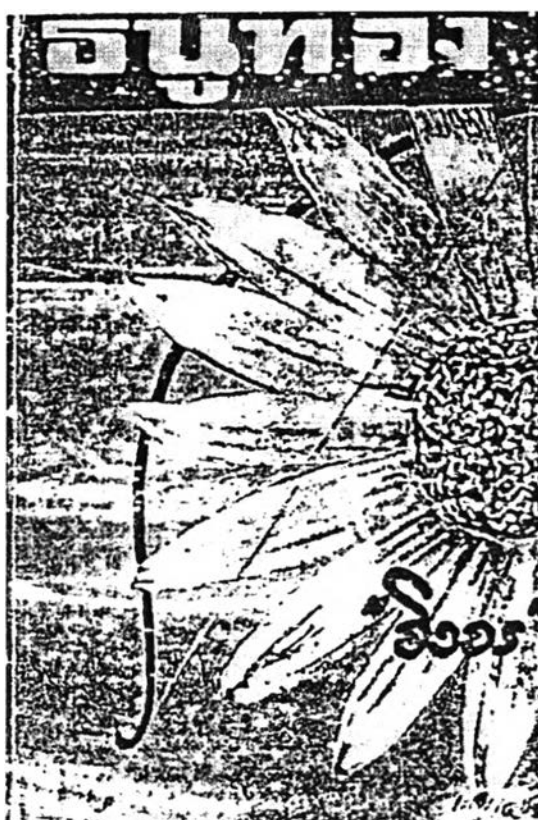

ภาพที่ 66 : ภาพประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์เรื่อง ดรชรนีนาง
 โดยม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปี พ.ศ. 2496
 ที่มา : จากภาพหนังสือนักเขียนไทย 2 โดยเริงไซ พุทธาโร

ภาพที่ 67 : ภาพปกละครเพลงเรื่อง ดรชรนีน้อย (ดรชรนีนางภาคจบ)
 จากหนังสือประชาสัมพันธ์ละครของคณะเทพศิลป์
 แสดงที่ ศาลาเฉลิมไทย ตั้งแต่วันที่ 4 - 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2493
 ที่มา : ภาพจากหนังสือ นักเขียนไทย 2 โดย เริงไซ พุทธาโร

ผลงานการแสดงละครเพลงในช่วงปี พ.ศ. 2490 ที่มีชื่อเสียงโด่งดังนอกจากเรื่อง วรรณิมาของคณะเกียรตินิยมแล้วยังมีละครเพลงเรื่องธนูทอง จากบทละครของอิงอร โดยคณะ เทพศิลป์ จัดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ในปี พ.ศ. 2490 เป็นละครเพลงอีกเรื่อง หนึ่งที่ “ประสบความสำเร็จอย่างมโหฬารทำรายได้สูงสุดของวงการละครด้วยเงินจำนวนสองหมื่น บาท คนดูหลังไหลเข้าไปสะอึกสะอื้นให้กับอวสานอันเศร้าหมองเมื่อ “พันคำ” (พร้อมสิน สีบุญ เรือง) ผู้รับบทฆัตรีภักมลสิงห์ เหนี่ยวธนูทองปลิดชีพศิริกัลยาณี ซึ่งแสดงโดย มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ก่อนจะนำธนูคอกนั้นมาปักอูระปีศาจชีวิตตามไปด้วย”⁷²

ภาพที่ 68 : ภาพปก ธนูทอง ประยูร หอมวิไล แห่งโรงพิมพ์ไทยพานิช ดีพิมพ์เป็นเล่ม (ปกแข็ง) ครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2490 เหม เวชกร เขียนภาพปกและภาพประกอบ
ที่มา : ภาพจากหนังสือนักเขียนไทย 2 โดย เรืองชัย พุทธาโร

ความสำเร็จของการแสดงละครเพลงเรื่องธนูทอง ของคณะเทพศิลป์ ในปี พ.ศ. 2490 ณ ศาลาเฉลิมนคร ทำให้คณะเทพศิลป์ต้องนำละครเพลงเรื่อง ธนูทอง ไปเปิดการแสดงต่อที่เวทีศิริ

⁷² เรืองชัย พุทธาโร, นักเขียนไทย 2 (กรุงเทพมหานคร : บี เจ เพลส โปรเซสเซอร์, 2542) หน้า 64.

เขาวราชและศาลาเฉลิมไทย ซึ่งการแสดงละครเรื่องธนูทองของคณะเทพศิลป์ ณ โรงภาพยนตร์ ศาลาเฉลิมไทย “ได้สร้างประวัติศาสตร์ให้กับวงการละครโดยทำรายได้สูงถึงหนึ่งล้านบาท”⁷³ การแสดงในครั้งนั้นอิงอรได้เขียนบทละครเพลงธนูทองเป็นภาคสมบูรณ์หรือใช้ชื่อเรียกว่า ปกาศิด กมลสิงห์เปิดการแสดงระหว่างวันที่ 24 ตุลาคม ถึง 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492

ภาพที่ 69 : ภาพปก “ปกาศิด กมลสิงห์” (ธนูทอง ภาคสมบูรณ์)

ซึ่งเป็นละครของคณะเทพศิลป์ อำนวยการโดย อรรถ อรรถไกรวัลลวที แสดงที่ศาลาเฉลิมไทย

ตั้งแต่วันที่ 24 ตุลาคม ถึง 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492

ที่มา : ภาพจากหนังสือนักเขียนไทย 2 โดย เรืองไชย พุทธธาโร

กล่าวถึงคณะศิวารมณีนของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพรและหม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพร ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2487 จากการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ คณะศิวารมณียังคงผลิตผลงานละครเพลงอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การนำของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิฆัมพร หม่อมหลวงทรงสอางค์ ทิฆัมพร ครูเนรมิต ครูมารุต สง่า อารัมภีร์ และสุนทรียา ณ เวียงกาญจน์ โดยมีสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ ฉลอง สิมะเสถียร ขุนชู ฤกษ์ยามดี และวันดี พุกชาญคำ เป็นนักแสดงนำฝ่ายชาย - หญิงในช่วงแรกของคณะ ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 สุพรรณ บูรณะพิมพ์

⁷³ เรื่องเดียวกัน .

อดีตนักร้องวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้มีโอกาสดำเนินการร่วมงานแสดงกับคณะศิวารมณ ภายหลังจากที่วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยุบวงใน ปี พ.ศ. 2487 จากการแนะนำของประสิทธิ์ ยูวะพุกกะหัวหน้าฝ่ายฉากประจำคณะศิวารมณ ซึ่งเป็นสามีของเธอ

สุพรรณ บุรณะพิมพ์ เข้าทำงานกับคณะศิวารมณครั้งแรก ด้วยการร้องเพลงสลับฉากละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ในครั้งที่คณะศิวารมณนำละครเพลงเรื่องดังกล่าวกลับมาแสดงใหม่อีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2489 ณ โรงละครศิลปากร (หลังเดิม) นำแสดงโดยสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ และวันดี พุกชาญคำ

ลักษณะการคัดเลือกผู้แสดงของคณะศิวารมณในครั้งที่สุพรรณ บุรณะพิมพ์ เข้าทำงานกับคณะศิวารมณครั้งแรกนั้น คณะกรรมการของคณะต้องทดสอบความสามารถและพิจารณาความเหมาะสมของรูปร่าง หน้าตาด้วยแบบทดสอบดังที่สุพรรณ บุรณะพิมพ์ ได้กล่าวไว้ดังนี้

“...ดิฉันยืนท่ามกลางคณะกรรมการซึ่งต่างก็ใช้สายตาดูตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน อาจารย์ หม่อมสวัสดิ์ธรรมาบาล ให้ดิฉันยกกระโปรงขึ้นเหนือเข้าเพื่อดูช่วงขา ครูตรี (สุนทรียา ณ เวียงกาญจน์) ให้ร้องเพลงโดยมีสง่า อารัมภีร์เล่นเปียโน และครูอำนวยให้อ่านหนังสือให้ฟัง...”⁷⁴

สุพรรณ บุรณะพิมพ์ แสดงละครเพลงเรื่องแรกกับคณะศิวารมณในเรื่องอาบุลกา เข็มต่อจากเรื่อง “พันท้ายนรสิงห์” “แสดงเป็นนางเอกคู่กับสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ สมพงษ์ พงษ์มิตร เป็นตลก อบ บุญติด เป็นพระเจ้ากาหลิบ”⁷⁵

⁷⁴ สุพรรณ บุรณะพิมพ์, “38 ปี ในชีวิตการแสดงสุพรรณ บุรณะพิมพ์.” อ้างถึง สุพรรณ บุรณะพิมพ์ ราชนิพนธ์การละคร (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัยและอมรินทร์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 21.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 70 : ละครเพลงเรื่องอาบุตกาเซ็ม ที่ศาลาเฉลิมไทย
ที่มา : ภาพจากหนังสือสุพรรณ บวรณะพิมพ์ราชินีแห่งการละคร

สุพรรณ บวรณะพิมพ์ ประสบความสำเร็จสูงสุดจากการแสดงละครเพลงเรื่องราชินี บอดและเปลวสุริยา จากบทประพันธ์ของรพีพรหรือสุวัฒน์ วรดิลก นักประพันธ์ที่เข้าร่วมงานกับคณะศิวารมณ ในปี พ.ศ. 2491 ต่อมาคณะศิวารมณได้สร้างนางเอกประดับวงการละครไทยขึ้นอีกหนึ่งคนในปี พ.ศ. 2490 เมื่อคณะศิวารมณจะผลิตละครเพลง เรื่องเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ และคณะกรรมการบริหารคณะต้องการนางเอกที่มีหน้าตาลักษณะเข้ายวน พลเรือโทโรจน์ หงษ์ประสิทธิ์ ซึ่งทำหน้าที่กำกับบทละครให้แก่คณะศิวารมณในขณะนั้น จึงแนะนำให้ชักชวน กัณทรีย์ นาคประภา เพื่อนคนหนึ่งของสุพรรณ บวรณะพิมพ์ที่เคยร้องเพลงด้วยกันอยู่วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มาทดสอบ จึงทำให้คณะศิวารมณมีนางเอกแสดงประจำอยู่ที่คณะในช่วงปี พ.ศ. 2490 จำนวน 3 คน คือ สุพรรณ บวรณะพิมพ์ กัณทรีย์ นาคประภา และจุฑารัตน์ จินรัตน์ (ภายหลังจากที่นางเอกคนแรกของคณะ คือ ขุนนุช ฤกษ์ยามดี ออกจากคณะในปี พ.ศ. 2489)

คณะศิวารมณได้นักแสดงฝ่ายชายฝีมือเยี่ยมเพิ่มขึ้นอีก 2 คน คือ ส.อาสนจินดา ในปี พ.ศ. 2492 และสมควร กระจ่างศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2494

ภาพที่ 71 : กัณฐกรีย์ นาคประภา

ที่มา : ภาพจากสตูดิโอประสาสัมพันธ์ละครเพลงเรื่องกลิ้งยี่โถแดง

ภาพที่ 72 : จุฑารัตน์ จินตรัตน์ นางเอกประจำคณะละครศิวารมณ

ที่มา : ภาพจากสตูดิโอประสาสัมพันธ์ละครเพลงเรื่อง กลิ้งยี่โถแดง พ.ศ. 2496 ของคณะศิวารมณ

คณะศิวารมณยุติกิจการลงในปี พ.ศ. 2496 ภายหลังจากการแสดงละครเพลงเรื่องสี่สิงห์สมุทรจากบทประพันธ์ของ ศ. อาสนจินดา ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยรวมเวลาในการผลิตผลงานการแสดงละครเพลงของคณะศิวารมณเป็นเวลาทั้งสิ้น 10 ปี

ภาพที่ 73 : หน้าปกสูจิบัตรละครเพลงเรื่องสี่สิงห์สมุทร

ละครเพลงเรื่องสุดท้ายของคณะศิวารมณีนุช ศาลาเฉลิมไทย พ.ศ. 2496

ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรประชาสัมพันธ์ละครเพลงเรื่อง สี่สิงห์สมุทร ของคณะศิวารมณีนุช พ.ศ. 2496

ขณะที่คณะศิวารมณีนุชและเทพศิลป์ กำลังโด่งดังบนเวทีศาลาเฉลิมนครและศาลาเฉลิมไทย ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น คณะศิวารมณีนุชก็เป็นคณะละครอีกคณะหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในวงการละครเพลงของไทยในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง นับตั้งแต่การแสดงละครเพลงเรื่องศิวารมณีนุช ของแสงทองหรือหลวงบุญมานพพานิชในปี พ.ศ. 2489 นำแสดงโดยอุโฆษจันทร์เรือง และอนงค์ นาคสวัสดิ์

การแสดงละครเพลงเรื่องศิวารมณีนุช จัดการแสดงขึ้น ณ โรงละครศิลปากร (หลังเดิม) ถึง 2 ครั้ง และในครั้งที่ 2 นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระอนุชาธิราชหรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการแสดงด้วย “ภายหลังการแสดงเสร็จสิ้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช หรือพระอนุชาธิราชในขณะนั้น โปรดเกล้าฯ ให้คุณหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง เข้าเฝ้าเป็นการส่วน

พระองค์และทรงชักถามเพลงประกอบการแสดงละครเพลงเรื่อง ผกาวัลี จากครูประสิทธิ์ ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์เพลงด้วยความสนพระทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงลมหนาว”⁷⁶

ภาพที่ 74 : อุโฆษ จันทรเรือง พระเอกประจำคณะผกาวัลี
อยู่ในเครื่องแต่งกายละครเพลงเรื่อง มนต์นาคราช (2492)
ออกแบบเครื่องแต่งกายโดยคุณหญิง ชื่น ศิลปบรรเลง
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของกรุ๊ตดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน)

การแสดงละครเพลงของคณะผกาวัลีมีความโดดเด่นแตกต่างจากการแสดงละครเพลงของคณะละครอื่น ๆ ในด้านดนตรีประกอบละคร เนื่องจากรูปแบบบรรเลงดนตรีประกอบละครของวงดนตรีประจำคณะผกาวัลีอยู่ในลักษณะวงออเคสตรา (Orchestra) หรือจุดดุริยางค์ที่มีครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง เป็นผู้ควบคุมวงและประพันธ์ดนตรีประกอบการแสดงละครที่มีคีตลักษณ์ในแนวคลาสสิกแบบตะวันตก ซึ่งเป็นความรู้ที่ท่านได้รับมาเมื่อครั้งที่เดินทางไปศึกษาวิชาการประพันธ์เพลงจากสถาบัน อิมพีเรียล อะคาเดมี ออฟ มิวสิก มหาวิทยาลัยเคโด ประเทศญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2477.

คณะผกาวัลีจัดการแสดงเป็นประจำที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครและศาลาเฉลิมไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2491 – 2493 และในบางโอกาสก็จัดการแสดงที่โรงละครศิลปากร (หลังเดิม) ละครเพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่คณะผกาวัลีมีหลายเรื่อง เช่น ผกาวัลี ความพยายาม

⁷⁶ สัมภาษณ์ , ักดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง อดีตผู้กำกับการแสดงคณะผกาวัลี, 24 มิถุนายน 2545.

มนต์นาคราช ขบวนการเสรีจีน สร้อยไข่มุก ชีสก้า เงาะป่า คาราวัลย์ เวียงฟ้า เจ็อกน้อย
ธิดาเจ้าสมุทร ซาซาดิซัว แผ่นดินแห่งความฝัน เกียรติศักดิ์รักของข้า และแม็คเบธ ซึ่งเป็นบท
ละครที่เขียนขึ้นโดย สด กุรมะโรหิตและกุมท จันทรเรื่องเป็นส่วนใหญ่ คณะภาวาลีผลิตผลงาน
การแสดงละครเพลงอย่างต่อเนื่องจนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2493 จึงยุติกิจการในที่สุด

คณะภาวาลีได้สร้างศิลปินนักแสดงประดับวงการละครเพลงของไทยหลายคนใน
ช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา เช่น อุโฆษ จันทรเรื่อง อติเรก จันทรเรื่อง พรรณี สำเร็จ
ประสงค์ สวลี ผกาพันธุ์ ปิติ เปลี่ยนสายสืบ วสันต์ สุนทรปักษิณ วลิต สนธิรัตน์ และชูศรี
มีถมนนต์ (โรจนประดิษฐ์)

ภาพที่ 75 : การฝึกซ้อมละครเพลงเรื่อง แม็คเบธ (Mecbech) ของคณะภาวาลี
นำแสดงโดย ลัดดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง (ยืนกลาง) และวสันต์ สุนทรปักษิณ (ซ้ายมือ)
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของครูลัดดา (สารดาชน) ศิลปบรรเลง

ครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นในการเข้าวง
การละครเพลงของสวลี ผกาพันธุ์และวลิต สนธิรัตน์ ได้ว่า

“ตอนนั้นครูมยุรี จันทรเรื่อง ครูสอนขับร้องที่โรงเรียนวัดมหาพฤฒาราม ที่เซอร์เขา
เรียนอยู่ได้พาเซอร์ ซึ่งขณะนั้นอายุประมาณ 17 ปี มาหาป่าที่บ้านบาตร ป่าจึงให้เซอร์
ลองร้องเพลงพระราชนิพนธ์สายฝนของในหลวง แต่ร้องยังไม่ทันจบก็บอกให้หยุด
แล้วบอกให้เซอร์เข้ามาร้องเพลงสลับหน้ามาก่อน ป่าจึงให้เขาร้องเพลงสลับหน้า

ม่านละครเรื่องมณฑลนครราชสีมา เป็นครั้งแรก พอจะขึ้นเวทีออกร้องเพลงนี้ก็ขึ้นได้ว่า เซอร์ยังไม่มีชื่อภาษาไทย ทันใดนั้นก็นึกคำว่า “สวลี” ขึ้นมาได้ จึงกระซิบให้พิธีกรประกาศชื่อเซอร์ว่า สวลี และเธอก็ใช้ชื่อนั้นตลอดมา ส่วนคำว่า ผกาพันธุ์ คุณสด เป็นคนตั้งให้ภายหลัง ส่วนวลิต เขาเข้ามาอยู่กับคณะผกาวัลลี พร้อม ๆ เซอร์เมื่อเซอร์เข้ามาแล้ว ก็ต้องหัดร้องเพลงหน้าม่าน ซึ่งขณะฝึกขับร้องเพลงอยู่ที่บ้านบาตรอยู่นั้น นายวลิต ก็เดินเข้ามาเล่นภายในบ้านบาตร ป้าจึงเรียกให้เขาเข้ามาซ้อมร้องเพลงเป็นเพื่อนคู่กับเซอร์ ตอนนั้นฝึกซ้อมร้องเพลงหวานรื่น จากละครเรื่องคาราวัลย์ เซอร์ก็ขึ้นเวทีแสดงละครเรื่องแรก คือ เรื่องความพยายามของคุณสด ฤๅมระโรหิต ตอนนั้นตัวละครเอกของเรื่องเป็นฝรั่งและดำเนินเรื่องแบบฝรั่ง เราจึงต้องการนางเอกที่มีเค้าหน้าแบบฝรั่ง และป้าเห็นเซอร์เขามีความเหมาะสมทั้งรูปร่างหน้าตาและน้ำเสียงในการร้องเพลง จึงได้ผลักดันให้เซอร์ขึ้นเวทีแสดงรับบทนี้มาคู่กับ ส.อาสนจินดาที่ทางคณะเราได้เชิญให้เขามาแสดงในบทพระเอกคือ ฟ่าบีโอ และวลิต เขาก็ขึ้นเวทีละครเรื่องนี้เป็นเรื่องแรกของเขาเหมือนกันในบทกวีโคซุ๊กของนี่นา”⁷⁷

ภาพที่ 76 : สวลี ผกาพันธุ์ ในเครื่องแต่งกายแสดงการขับร้องเพลงสลับหน้าม่านครั้งแรก

บนเวทีศาลาเฉลิมนคร ในปี พ.ศ. 2492

ที่มา : ภาพจากหนังสือคอนเสิร์ตสุเทพ-สวลี คู่ชีวิตรักฉันนาน ๆ

⁷⁷ สัมภาษณ์, ถัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตผู้กำกับการแสดงคณะผกาวัลลี, 12 กรกฎาคม 2545

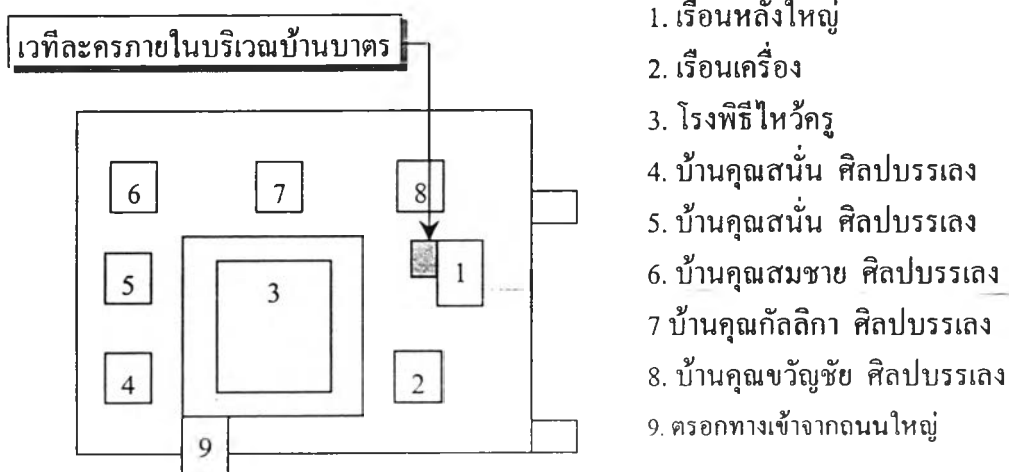

ภาพที่ 77 : สวตี ผกาพันธุ์และวลิต สนธิรัตน์

ในละครเพลงเรื่อง ความพยายาม พ.ศ. 2492 ณ ศาลาเฉลิมนคร

ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของคุณสวตี ผกาพันธุ์

เมื่อคณะผกาวัลลภชุดกิจการลงในปี พ.ศ. 2493 ครูถัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) ครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง และคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนสอนนาฏยศิลป์ไทยขึ้น โดยใช้ชื่อเดิมของคณะชื่อว่า โรงเรียนผกาวัลลภดุริยางค์ เปิดสอนนาฏยศิลป์ไทยและจัดการแสดงนาฏยศิลป์บริการให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศบนเวทีการแสดงที่สร้างขึ้นภายในบริเวณบ้านพักของตระกูลศิลปบรรเลง ตำบลบ้านบาตร และดำเนินกิจการการสอนนาฏยศิลป์ไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494-2525 จึงยุติกิจการลง

ภาพที่ 78 : ผังบ้านพักตระกูลศิลปบรรเลง ณ ตำบลบ้านบาตร

ที่มา : ภาพจากหนังสือศิลปวัฒนธรรมในปีที่ 22 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2544

เมื่อผกาวัลลภละครเวทีหยุดกิจการลง นักแสดงละครภายในคณะหลายคนจึงได้แยกย้ายกันออกไปประกอบอาชีพทางการแสดงต่อไป โดยย้ายไปอยู่ประจำตามคณะละครต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น เช่น สวลี ผกาพันธุ์ และชูศรี มีสมมนต์ ย้ายไปอยู่กับคณะอัศวินการละคร วัลิต สนธิรัตน์ วงษ์ ศรีสวัสดิ์ พรรณี สำเร็จประสงค์ ย้ายไปอยู่กับศิวารมณ และเทพศิลป์

คณะละครที่ปรากฏขึ้นมาในช่วงท้ายยุคที่ละครเพลงกำลังเจริญรุ่งเรือง คือ คณะอัศวินการละครของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล อดีตเจ้าของบริษัทภาพยนตร์เสียงไทยฟิล์มที่หยุดกิจการด้านภาพยนตร์ของตนเองในปี พ.ศ. 2483 และหันมาตั้งคณะละครเวทีในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา คณะอัศวินการละครมีพระเอกนางเอกประจำคณะหลายคน เช่น สวลี ผกาพันธุ์ ที่โด่งดังมาจากละครเพลงเรื่อง ความพยายามของคณะผกาวัลลภ กัณทริย์ นาคประภา มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ฉลอง สิมะเสถียร สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ พันคำ ฯลฯ

เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลนำบทประพันธ์เรื่องพันท้ายนรสิงห์ที่เขนิพนธ์ไว้มอบให้คณะอัศวินการละครจัดการแสดง พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลทรงให้สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ พระเอกละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ของคณะศิวารมณกลับมารับบทเดิมอีกครั้งแสดงคู่กับสุพรรณ บูรณะพิมพ์

การแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ในครั้งนั้นทำให้สมพงษ์ พงษ์มิตร โด่งดังเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นอย่างยิ่งในบททองอ่อน ทหารมหาดเล็กติดตามพระเจ้าเสือจนได้รับฉายา “ตัวเล็กเสียงดัง”

คณะอัศวินการละครเป็นคณะละครขนาดใหญ่ที่รวบรวมนักแสดงละครที่มีชื่อเสียงในยุคหลังสงครามเข้ามาอยู่ด้วยกันมากที่สุด เช่น สวลี ผกาพันธุ์ ฉลอง สิมะเสถียร สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ จอก ดอกจันทร์ สมพงษ์ พงษ์มิตร ล้อต๊อก ชูศรี มีสมมนต์ สมควร กระจ่างศาสตร์ สุพรรณ บูรณะพิมพ์ ทัด เอกทัต กัณทริย์ สิมะเสถียร (นาคประภา) สถาพร มุกดาประกร มนต์ บุญเกียรติ พรรณี สำเร็จประสงค์ พันคำ สมจิตร ทรัพย์สำรวย และดอกคิน กัญญามาลย์ เป็นต้น

การแสดงละครเพลงยุคหลังสงครามสงบได้รับความนิยมมากจนทำให้มีผู้ก่อตั้งคณะละครเวทีขึ้นมากมาย นอกเหนือจาก 4 คณะใหญ่ที่เป็นที่นิยมของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานครแล้วยังมีคณะอมรพิมานและชุมนุมศิลปินของสุวัฒน์ วรรดิกล คณะเทพไท ของสาหัส บุญหลง

คณะละครของสุพรรณ บุรณะพิมพ์ คณะชั้นชุมชนศิลป์ของสวลิ ผกาพันธ์ และ อติศักดิ์ เสวदनันท์ คณะวิจิตรเกษมของบัณฑิต อังค์วิสิษฐ์ เป็นต้น

ขณะที่ละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้กำลังได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงหลังสงคราม ภาพยนตร์ต่างประเทศซึ่งเป็นสื่อบันเทิงประเภทหนึ่งที่คนไทยนิยมมาตั้งแต่ยุคก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้เริ่มทะยอยกลับเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้ง โดยเฉพาะภาพยนตร์จากอเมริกา (ฮอลลีวูด) ครั้นเมื่อสงครามสงบลงฮอลลีวูดจึงนำภาพยนตร์กลับเข้ามาฉายในประเทศไทยใหม่อีกครั้ง ส่วนวงการภาพยนตร์ไทยก็เริ่มผลิตภาพยนตร์ให้ประชาชนได้ชมบ้าง “มีการฉายภาพยนตร์ไทยในปี พ.ศ. 2489 คือ เรื่อง ชายชาติเสือและชอนกาเหว่า ซึ่งเรื่องชอนกาเหว่า เป็นภาพยนตร์ของบูรพาศิลป์ภาพยนตร์ พรานบุรพ์กำกับการแสดง ทิดเขียวพากย์นำ แสดงโดย กมล นรพัฒน์ คมคาย ทรัพย์เทมา วิเชียร แพทย์ดี โชติ พุคะพันธ์ ศรี นฤนาท ฯลฯ ฉายตั้งแต่วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2489 ที่ศาลาเฉลิมบุรี”⁷⁸

ภาพยนตร์ไทยเรื่องหนึ่งที่ได้รับคามนิยมสูงสุดในช่วงหลังสงครามคือภาพยนตร์เรื่องพันท้ายนรสิงห์ เป็นภาพยนตร์ 35 มม.เสียง สี โดย อัครวิณภาพยนตร์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล กำกับการแสดง โดยมารุต ถ่ายภาพโดยรัตน์ เลสปีนยี สร้างเพลงโดยสง่า อารัมภีร์ นำแสดงโดย ชูชัย พระบรมรักษ์ (สิน) สุพรรณ บุรณะพิมพ์ (นวล) ทัด เอกทัต ออบ บุญติด สมพงษ์ พงษ์มิตร ฉายที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง

ภาพที่ 79 : โปสเตอร์ ประชาสัมพันธ์ภาพยนตร์เรื่อง พันท้ายนรสิงห์

ที่มา : ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทย

ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจำเรณูลักษณ์ ธนะวังน้อย

⁷⁸ จำเรณูลักษณ์ ธนะวังน้อย, ประวัติศาสตร์ภาพยนตร์ไทยตั้งแต่สมัยแรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 224.

ภาพที่ 80 : ชูชัย พระขรรค์ชัย และสุพรรณ บูรณะพิมพ์
 ในบทสื่อนและนวนลในภาพยนตร์เรื่อง พันท้ายนรสิงห์
 ที่มา : ภาพจากหนังสือสุพรรณ บูรณะพิมพ์ราชินีแห่งการละคร

ลักษณะเรื่องราวในการแสดงละครเพลงยุคหลังสงครามสงบเป็นเรื่องราวที่นำมาจากบทนวนิยายของนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงในช่วงปลายและหลังสงครามหลายคนได้ประพันธ์และจัดตีพิมพ์เป็นหนังสือให้นำมาเผยแพร่ในหมู่นักอ่านจนเป็นที่นิยมกันทั่วไป ขณะละครเวทีต่างๆ จึงขอซื้อลิขสิทธิ์บทประพันธ์และขอให้นักประพันธ์เขียนบทละครเพลงเรื่องนั้นๆ ให้แก่คณะด้วย เช่น เรื่องดรชนินาง ซ้องนาง หรือธนูทองของอิงอร เรื่องราชินีบอด เปลวสุริยา ของสุวัฒน์ วรดิลก เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏรูปแบบเนื้อหาการแสดงละครเพลงในแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ และแนวประโลมโลก โดยคณะจิตรศิลป์ของหลวงวิจิตรวาทการ อดีตอธิบดีกรมศิลปากรที่ได้ก่อตั้งคณะละครจิตรศิลป์ขึ้นในปี พ.ศ. 2490 ภายหลังจากลาออกจากราชการในปี พ.ศ. 2483

ภาพที่ 81 : หลวงวิจิตรวาทการ ผู้อำนวยการละครคณะจิตรศิลป์ (2490-2493)
 ที่มา : ภาพจากหนังสือ ครูเพลง โดย ถ. สุรภาพประดิษฐ์

คณะวิจิตรศิลป์ดำเนินการผลิตละครในช่วงปี พ.ศ. 2490-2492 โดยหลวงวิจิตรวาทการได้รวบรวมลูกศิษย์เก่า ๆ มาร่วมงาน มีหลานสาวของท่านเป็นตัวชูโรง”⁷⁹ คณะวิจิตรศิลป์ผลิตละครได้ 10 เรื่อง ก็ต้องหยุดกิจการเนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำและอิทธิพลของภาพยนตร์ต่างประเทศ

ภาพที่ 82 : ละครคณะวิจิตรศิลป์ คุณจิราภาพ รัตโนทัย

พระเอกแสดงละครเรื่อง กรรณิการ์เทวี พ.ศ. 2490

ที่มา : ภาพจากหนังสือเรื่องร้อยถ้อยชีวิตวิจิตรวาทการ โดยวิจิตร รัชสิยานนท์

ความเจริญรุ่งเรืองของการแสดงละครเพลงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2496 เมื่อภาพยนตร์จากต่างประเทศและในประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ผู้ชมหันมาให้ความสนใจในการชมภาพยนตร์มากกว่าละครเพลง โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ จึงยุติกิจการการแสดงละครเพลงเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์แทน ซึ่งในขณะนั้นเวทีละครที่สำคัญเหลืออยู่เพียง 2 แห่ง คือ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร และศาลาเฉลิมไทย ก็ไม่สามารถด้านกระแสของวงการภาพยนตร์ได้ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบนเวทีศาลาเฉลิมนครก่อนเมื่อศาลาเฉลิมนครเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์จีน คณะละครเวทีจึงต้องย้ายวิกมาเปิดการแสดงร่วมกันบนเวทีโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยเป็นแห่งสุดท้าย ก่อนที่ศาลาเฉลิมไทยจะปิดเวทีละครเพื่อฉายภาพยนตร์จอยักษ์หรือซีเนมาสโคปในปี พ.ศ. 2496 ตามนโยบายนายพิสิษฐ์ ดันสังจา ผู้จัดการโรงภาพยนตร์ในขณะนั้น

⁷⁹ วิจิตร รัชสิยานนท์, เรื่องร้อยถ้อยชีวิตวิจิตรวาทการ (กรุงเทพมหานคร : ชีระการพิมพ์ , 2543), หน้า 31.

การแสดงละครเพลงเรื่องสุดท้ายบนเวทีโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย ก่อนที่จะเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์ คือ ละครเพลงเรื่องซ็องนางจากบทประพันธ์ของอิงอร ที่สามารถทำรายได้ถึง เก้าแสนสามหมื่นห้าพันสี่บาท ภายหลังจากการแสดงละครเพลงเรื่อง ซ็องนาง จบลงอิงอรเจ้าของบทประพันธ์จึงได้ขึ้นเวทีกล่าวอำลาวงการละครต่อหน้าผู้ชมภายในโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย ดังนี้

“...ในชีวิตนี้ข้าพเจ้าไม่ลืมชั่วโมงสุดท้ายและนาทีสุดท้ายที่มานเวทีละครศาลานี้ถูกปิดและรื้อทิ้งในขณะที่ประชาชนคนดูละครนับจำนวนแสนในกรุงเทพมหานครถูกโรงละครหันหลังให้ กระแสคลื่นประชาชนที่เข้ามาแออัดกันอยู่ในศาลานี้รอบแล้วรอบเล่า นับตั้งแต่โปรแกรม “สี่สิงห์สมุทร” เฉลิมฉลองปีใหม่ จนถึงโปรแกรม “ซ็องนาง” อำลาเวทีศาลาเฉลิมไทยเป็นมติที่แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า เวทีละครอาจจะเกิดแล้วก็ตายตามอำนาจเงินตรา และอารมณ์ของคนสองสามคนได้แต่ศิลปะละครไทยและอาชีพของศิลปินจะตายไปไม่ได้... เพราะว่าศิลปะและศิลปินไม่ได้มีชีวิตแขวนอยู่กับศาลาทรสพ แต่แขวนอยู่กับประชาชนคนดูผู้ให้ความอุปการะเหนี่ยวนะหนักทั้งร่างกายและหลาย ๆ อย่าง คินวันนั้น ด้วยน้ำตาที่รินไหลอยู่ในหัวใจ... ทั้งอารมณ์และอาลัย ข้าพเจ้าจบด้วยกระบอกลาความเป็นนักประพันธ์ละครชั่วคราวเพื่อซ่อมแซมสังขารและหัวใจที่ทรุดโทรมเต็มที่ ขอไปพักอยู่ในโลกนวนิยายบ้านเกิดของข้าพเจ้าดั้งเดิม... พร้อมกล่าวคำอวยชัยให้แก่โลกใหม่ของมิตรสหายศิลปินของข้าพเจ้า “ศรีอยุธยา”^{๓๐}

^{๓๐} อิงอร, “ลาก่อน.. ศาลาเฉลิมไทย” สวัสดิ์มีชัย... “ศรีอยุธยา” ในสูจิบัตรละครเรื่องกลิ่นยี่โถงแดงของอิงอร (พระนคร : โรงพิมพ์ ร.ศ.พ. ,2496) , หน้า 5.

ภาพที่ 83 : อิงอร เจ้าของบทประพันธ์เรื่อง ช้องนาง เดินออกจากศาลาเฉลิมไทย
 ภายหลังละครเพลงเรื่องช้องนาง ซึ่งเป็นละครเรื่องสุดท้าย
 ก่อนที่ศาลาเฉลิมไทยจะเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2496
 ที่มา : ภาพจากสูจิบัตรการแสดงละครเพลงเรื่อง กลิ่นยี่โถแดง คณะศิวารมณั พ.ศ. 2496

ศิลปินที่พยายามต่อสู้เพื่อให้วงการละครเพลงขึ้นหัตต์ต่อไป ได้ย้ายคณะของตนเองไปเปิดการแสดงต่อที่โรงละครศรีอยุธยาของเจ้าพระยาอนิรุทธเทวาแถวสี่กั๊กพระยาศรีเป็นแห่งสุดท้ายเป็นเวลา 6 ปี ซึ่งผู้ที่เป็นตัวหลักสำคัญในการขึ้นหัตต์ต่อสู้กับอิทธิพลของภาพยนตร์ในครั้งนั้น คือ ส. อาสนจินดา และ พันคำ ดังที่ ส. อาสนจินดา ได้นำคณะศรีศิลปินเปิดการแสดงละครเพลงเรื่อง สี่สิงห์สมุทร และคณะดาวศิลปินที่นำโดย พันคำ เปิดการแสดงละครเพลงเรื่อง กลิ่นยี่โถแดงของอิงอร

ในที่สุดกระแสความนิยมภาพยนตร์ของผู้ชมทำให้การแสดงละครเพลงของไทยเสื่อมความนิยมลงและหมดไปจากเวทีละคร นักแสดงละครเวทีหลายคนหันไปเป็นนักแสดงภาพยนตร์แทนเนื่องจากมีรายได้ที่ดีกว่า และผู้ชมเริ่มหันมาชมภาพยนตร์มากกว่าชมการแสดงละครเพลง ความเสื่อมของละครเพลงจึงเกิดขึ้นจากอิทธิพลของวงการภาพยนตร์เป็นหลัก

สุพรรณ บุรณะพิมพ์ อดีตนางเอกละครคณะศิวารมณัได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความเสื่อมของการแสดงละครเพลงไว้ดังนี้

สำหรับละครเวทีก็จากพวกเรากันเองนั่นแหละ อย่าไปโทษคนอื่นเขาเลย พวกเรามันเบื่อละครเห็นอย่างอื่นมันมีค่ามากกว่า หนังสือเข้ามา หนังสือได้เงินเป็นก้อนใหญ่ ก็ไปเล่นหนังเสีย เล่นหนังแล้วกลับมาเล่นละครไม่ทัน บางคนลืมนึกว่าตัวเองมีแฟน คือ

ละครเวทีแต่ละคนไม่ว่าตัวตลกหรือตัวยืนเสาแต่ละคนมีแฟนประจำ ถ้าหากเขาตั้งใจ
มาดูใครเขาก็จะมาดู มาดูผู้ร้าย มาดูพระเอก ถ้าเขามาดูผู้ร้ายเขาคิดผู้ร้ายนี้คุณคนนี่
แหละถึงจะมันดีพระเอก ดีดพระรองหรือตัวรอง ๆ ทุกคนมีแฟนประจำของตัวเอง...⁸¹

สุวัฒน์ วรดิลก สรุปสาเหตุที่ทำให้ละครที่ศาลาเฉลิมไทยเสื่อมไวดังนี้⁸²

1. โรงละครไม่มีนายทุนสำหรับยึดเหนี่ยวไว้เป็นหลัก
2. นายทุนละครปราศจากความหมาย เมื่อศิลปินทำกันเองและคิดที่จะแข่งขันกันดั่ง
เก่าก่อนไม่มีเสียแล้ว
3. ศิลปินขาดความสามัคคีต่อกัน ศิลปินกับนักประพันธ์รวมกันไม่ได้ และศิลปิน
ปกครองตัวเองและหมุ่คณะด้วยอารมณ์ ที่ควรสงวนไว้แสดงบนเวที จึงขาดระเบียบการทำงานและ
พลังที่จะสร้างสรรค์ความดีงามในงานนั้น ๆ ขาดความคิดใหม่ ๆ ที่จะสร้างสรรค์ละครให้ก้าวหน้า
กว่าที่เป็นอยู่
4. การส่งเสริมละครประเภทนี้ไม่เกิดขึ้นจากข้อมูลหรือนโยบายของรัฐบาลทั้งที่
ละครเป็นแขนงสำคัญของวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. เศรษฐกิจการค้าตกต่ำเมื่อสามปี (ประมาณ พ.ศ. 2493) ผู้ดูละครส่วนมากมีฐานะดี
และส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า การใช้จ่ายเที่ยวเตร่ผ่อนคลายอารมณ์ของผู้ดูละครจึงขึ้นกับกระแสของเงิน
ตรา

ชูศรี มีสมมนต์ได้แสดงทัศนคติถึงการเสื่อมความนิยมในการชมการแสดงละคร
เพลง ในช่วงหลังสงครามไว้ในหนังสือ กว่าจะได้เป็นชูศรี โดยกล่าวถึงสาเหตุของความเสื่อมของ
การแสดงละครเพลงสรุปความได้ว่า มีสาเหตุมาจากอิทธิพลของวงการภาพยนตร์ที่กลับเข้ามาฉาย
มากขึ้นประกอบกับในปี พ.ศ. 2498 เกิดสถานีโทรทัศน์แห่งแรกขึ้นในประเทศ คือ สถานีโทรทัศน์
ช่อง 4 บางขุนพรหม ประชาชนจึงหันมาชมโทรทัศน์มากขึ้นเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่
ประกอบกับมีคณะละครเวทีจัดการแสดงละครเวทีในโทรทัศน์เป็นเหตุให้ผู้ชมเกิดความสะดวก

⁸¹ สุพรรณ บูรณะพิมพ์, “ตำนานนักแสดงในยุค “ละครเวทีรุ่งเรือง คอลัมน์ “สัมภาษณ์พิเศษ” นิตยสาร
สารบันเทิงไม่รู้โรย (พฤศจิกายน 2528) อ้างถึงใน สุพรรณ บูรณะพิมพ์ ราชินีแห่งการละคร (กรุงเทพมหานคร : ,
ม.ป.ป.) หน้า 182.

⁸² สุวัฒน์ วรดิลก, “โฉมใหม่ของละครไทยตอนที่ 2 ยุคละครเสื่อม” , ผดุงศิลป์ ปีที่ 47 ฉบับที่ 21
(กันยายน 2497) หน้า 10-13.

สบายในการชมการแสดงโดยไม่ต้องเดินทางไปชมละครตามโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ การแสดงละครเพลง ณ ศาลาเฉลิมไทยหรือศรีอยุธยาจึงค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลง ไม่มีผู้ชมเดินทางไปชมการแสดงละครในที่สุดการแสดงละครเพลงจึงหมดไปจากเวทีละครของไทย

2.2.4 การแสดงละครเพลงของไทยในยุคเสื่อมความนิยม (พ.ศ. 2496 – 2532)

ภายหลังจากที่การแสดงละครเพลงเสื่อมสลายไป เพราะประชาชนหมดความนิยมในการชมการแสดงในปี พ.ศ. 2496 การแสดงละครเพลงก็ปรากฏขึ้นบ้างประปราย แต่ไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าที่ควร ต่อมา เมื่อรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เล็งเห็นความสำคัญในการสนับสนุนกิจการด้านวิทยุโทรทัศน์ภายในประเทศเพื่อส่งเสริมการศึกษา การแพทย์ การอุตสาหกรรมและการสื่อสารอื่น ๆ ให้แก่ประชาชน ซึ่งจะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงนำแนวคิดด้านกิจการวิทยุโทรทัศน์เสนอต่อคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 และคณะรัฐมนตรีรับหลักการในการจัดให้มีการบริการกิจการส่งวิทยุโทรทัศน์ขึ้นในประเทศไทย

กิจการวิทยุโทรทัศน์เกิดขึ้นครั้งแรกภายใต้การดำเนินการของบริษัทเอกชนร่วมหุ้นกับรัฐบาลจัดตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัดขึ้น ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2495 โดยมีคณะผู้เริ่มจัดตั้งจำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย

1. พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์
2. พ.อ. หลวงสารานุประพันธ์ (นवल ปาจิณพักษ์)
3. พ.อ. เล็ก สงวนชาติสรไกร
4. พล อ. โท. หม่อมหลวงขาบ กุญชร
5. พล อ. โท. มุณี มหาสันตนะเวชยันต์รังสฤษฎ์
6. นายเลื่อน พงษ์โสภณ
7. นายประสงค์ หงส์นันท์

บริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด ได้เปิดสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 เพื่อแพร่ภาพออกอากาศเป็นทางการเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นประธานในพิธีเปิดสำนักงานและที่ทำการสถานีวิทยุโทรทัศน์ในทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม

นายจ่านง รังสิกุล หัวหน้ากองการต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายจัดการประจําสถานีคนแรก เมื่อกิจการของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 เปิดดำเนินการ ต่อมาเมื่อสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ดำเนินกิจการได้ 1 ปี นายจ่านง รังสิกุล จึงมีแนวคิดในการนำรายการแสดงละครเวทีเข้าสู่วงการโทรทัศน์

ภาพที่ ๒4 : นายจ่านง รังสิกุล

หัวหน้าฝ่ายรายการประจําสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 คนแรก

ที่มา : ภาพจากหนังสือตำนานโทรทัศน์ไทย โดย จ่านง รังสิกุล

นายจ่านง รังสิกุล ได้ชักชวนให้ผู้รักการสร้างสรรค์งานบันเทิงมาร่วมกันจัดการแสดงของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 ในระยะแรกไม่ว่าจะเป็น กาญจนาคพันธุ์ อาจินต์ ปัญงะพรหม อิงอร ฉลอง สิมะเสถียร ส. อาสนจินดา ทัด เอกทัต สุพรรณ บูรณะพิมพ์ กัณทริย์ สิมะเสถียร (นาคประภา) บ.ร.ว. สีกฤทธิ ปราโมช หรือแม้แต่ในบางโอกาสพลโทพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ก็เสด็จมาร่วมการแสดงบ่อยครั้ง

คณะชั้นชุมนุมศิลปินของสวลิ ผกาพันธุ์ และอดิศักดิ์ เสวตนันท์ ได้รับการชักชวนจากนายจ่านง รังสิกุลให้นำละครเวทีที่เคยได้รับความนิยมในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา มาแสดงทางโทรทัศน์ สวลิ ผกาพันธุ์ จึงนำละครเพลงเรื่องความพยายามที่เลขสร้างชื่อเสียงให้กับตนเองในครั้งที่แสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครเมื่อปี พ.ศ. 2492 กลับมาแสดงใหม่อีกครั้งทางโทรทัศน์ โดยเชิญครุฑัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตผู้กำกับการแสดงละครคณะผกาวัลลี และผู้กำกับการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามในปี พ.ศ. 2492 กลับมากำกับการแสดงอีกครั้งพร้อมกับเชิญ ส. อาสนจินดาและนักแสดงชุดเดิมทั้งหมดมาเปิดการแสดงในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2499 และประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

ต่อมาคณะเซ็นซอร์มูมิลปินจึงได้นำการแสดงละครเพลงอีกหลายเรื่องมาจัดการแสดง เช่น ละครเรื่องเงาะป่า บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5, บ้านทรายทอง ของ ก. สุรางคนางค์ แผ่นดินของเราของแม่อนงค์, เคาหาสน์สีแดง ของดวงดาว, วนิดาของวรรณศิริ, ซลาถัยของสีฟ้า ลดาวัลย์ หนึ่งในร้อย ของคอกไม้สด เป็นต้น”⁸³

สวลี ผกาพันธุ์กล่าวถึงการแสดงละครเพลงในยุคโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 4 บางขุนพรหม ไว้ดังนี้

“...ดิฉันได้ไปชวน ‘ได้’ ไปพูดขอความกรุณาให้ผู้ใหญ่และเพื่อน ๆ ในวงการละครเวทีให้มาแสดง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า ไม่มีใครยอมมาแสดงหรือออกรายการโทรทัศน์ เพราะถือว่าเป็นคู่แข่งของภาพยนตร์ ซึ่งพวกเรากำลังบุกเบิกกันอยู่ หลังจากโรงละครปิดแล้ว แต่ก็ด้วยความรัก – นับถือ ชอบพอและเอ็นดูกันก็มาแสดงให้ เช่น คุณฉลอง สิมะเสถียร คุณกัญเทริย์ นาคประภา คุณสมจิตต์ ทรัพย์สำรวย คุณมนัส บุญเกียรติ คุณทัต เอกทัต คุณสาหัส บุญ – หลง คุณชูศรี สมมนต์ และอีกเกือบทุกคนที่ว่าได้เราแสดงกันสดๆแบบละครเวทีที่ไม่มีการบันทึกเป็นเทปอย่างในปัจจุบัน ที่ถ้าแสดงผิดก็จะแสดงใหม่ได้ ตัดต่อภาพได้ หรือการแสดงในสมัยนั้นต้องอาศัยฝีมือจริง ๆ บางเรื่องแสดง 2 คืนจบ ‘ไม่ใช่’ 2 เดือน จบเหมือนปัจจุบัน...”

การแสดงละครเพลงทางโทรทัศน์ที่นำโดยคณะเซ็นซอร์มูมิลปิน ได้ผลิตละครเพลงออกอากาศสดในช่วงแรกของทางสถานีโทรทัศน์ทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งในยุคนั้นยังไม่มี การบันทึกเทปโทรทัศน์ จึงเป็นที่น่าเสียดายแก่นุชนรุ่นหลังที่ไม่สามารถศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงของไทยที่เคยรุ่งเรืองในอดีตได้

การแสดงละครเพลงปรากฏขึ้นอีกครั้งเมื่อจำนง รังสิกุลเสนอให้วงดนตรีสุนทราภรณ์ของครูเอื้อ สุนทรสนาน ผลิตละครเพลงออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ไทยทีวีช่อง 4 ครูเอื้อ จึงได้เชิญอาจารย์สุกร นูนาค ประพันธ์บทละครเพลงเรื่องเพียงแต่ขอบฟ้า ประมาณปลายปี พ.ศ.

⁸³ สวลี ผกาพันธุ์, “สวลี ผกาพันธุ์เกิดที่นี่ทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม,” ใน ตำนานโทรทัศน์ไทยกับจำนงรังสิกุล (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป.) , หน้า 130.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน.

2506 โดยมีนักแสดง เช่น กำธร สุวรรณปิยะศิริ ,อารีย์ นักดนตรี, ซาดิ (สักกะ) จารุจินดา, ศรีสุดา รัชตะวรรณ, ชวลี ช่วงทิพย์และประกอบ ไชยพิพัฒน์

การแสดงละครเพลงของไทยในยุคโทรทัศน์ทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม เป็นพัฒนาการ ช่วงสุดท้ายของการแสดงละครเพลงที่ยังปรากฏสู่สายตาประชาชน โดยผ่านสื่อโทรทัศน์ภายใต้การ สนับสนุนของนายจ้าง รังสิกุล หัวหน้าฝ่ายจัดการคนแรกของทางสถานี ละครเพลงที่ปรากฏ ในช่วงสุดท้ายของโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 ก่อนที่นายจ้าง รังสิกุลจะพ้นจากตำแหน่งในเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2511 คือ ละครเพลงเรื่อง ขอบรั้วริมวัง ของพรานบุรพ์

ภาพที่ 85 : การแสดงละครเรื่องขอบรั้วริมวัง จากบทประพันธ์ของพรานบุรพ์

ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม

ที่มา : จากหนังสือตำนานโทรทัศน์ไทย โดย จ้างง รังสิกุล

ละครเพลงเรื่องขอบรั้วริมวังผลิตโดยคณะ 67 การละคร เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2511 “นางเอกประจำคือ นวลักษณ์ โรจนพรณ และมนัส รามโยธิน , วลิต สนธิรัตน์, ทนงศักดิ์ ภัคดีเทวา ส่วนผู้ช่วยฝึกซ้อมคือ พระเอกเก่ายุคละครร้องคุณสงศรี จันทรประภา”⁸⁵

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องเจ้าลอ ของพรานบุรพ์ ซึ่งแต่เดิมพรานบุรพ์ใช้ชื่อเรื่องว่า “พระ เพื่อน – พระแพง” แต่จ้างง รังสิกุล ได้ขออนุญาตพรานบุรพ์เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น เจ้าลอ การแสดง ละครเพลงเรื่องนี้ ใช้เวลาในการแสดง 2 ชั่วโมงมีตัวละครหลัก 4 ตัวประกอบด้วย

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 219.

ตัวพ่อ	แสดงโดย	สมศักดิ์ เทพานนท์
พระเอก (เจ้าลอ)	แสดงโดย	ชรินทร์ นันทนาคร
พระเพื่อน (พี่สาว)	แสดงโดย	สุพรรณิ ปิยะศิริานนท์
พระแพง (น้องสาว)	แสดงโดย	ฉันทนา ธาราจันทร์

ต่อมาเมื่อกิจการโทรทัศน์ขยายกิจการมากขึ้น รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงจัดตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 2500 ณ บริเวณสนามเป้า คือ สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 7 (ภายหลังต่อมาในปี พ.ศ. 2511 จึงเปลี่ยนมาเป็นสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 กองทัพบก) โดยมีผู้การถาวร ประสิทธิ์ เป็นผู้ดำเนินการ

คณะละครเวทีจึงเริ่มนำการแสดงละครเวทีไปเผยแพร่ ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 มากขึ้น คณะละครที่เปิดการแสดง ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 เช่น คณะชั้นชุมนุมศิลปป็น คณะของสุพรรณ บูรณะพิมพ์และนักแสดงละครเวทีหลายคนเริ่มเปลี่ยนมาแสดงละครโทรทัศน์และจัดรายการโทรทัศน์ แทนการแสดงละครเวทีแบบเดิมมากขึ้น

ภาพที่ 86 : การแสดงละครเรื่อง เตี้ยวเสียน หญิงผู้พลิกแผ่นดิน
ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 โดยคณะชั้นชุมนุมศิลปป็น
ที่มา : ภาพจากหนังสือตำนานโทรทัศน์ไทย โดย จำนง รังสิกุล

นักแสดงละครเพลงหลายคนได้ผันตัวเองมาเป็นนักแสดงละครทีวีควบคู่ไปกับการแสดงภาพยนตร์เมื่อทีวี ช่อง 4 และช่อง 7 ผลิตละครโทรทัศน์ในช่วงแรก ๆ เช่น ฉลอง สิมะเสถียรกัณฑ์ สิมะเสถียร (นาคประภา) สุพรรณ บูรณะพิมพ์ เป็นต้น

คณะซันซุมนุมนศิลป์ เป็นคณะละครเวทีเอกชนคณะเดียวที่นำการแสดงละครเพลงที่เคหะรุ่งเรืองบนเวทีศาลาเฉลิมนคร และศาลาเฉลิมไทย มาเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 ก่อนที่ในปี พ.ศ. 2505 “คณะซันซุมนุมนศิลป์เริ่มเบนเข็ม จากการนำละครเก่า ๆ มาเล่น หันไปทำละครนวนิยายจากนักประพันธ์รุ่นหนุ่มสาว”⁸⁶

ภาพที่ 87 : ละครเพลงเรื่อง แผ่นดินแห่งความฝัน ของแม่อนงค์ บทละครโดย สด กุระมะโรหิต โดยคณะซันซุมนุมนศิลป์ ทางโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 บางขุนพรหม (พ.ศ. 2500)
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของคุณสวลี ผกาพันธุ์

ภาพที่ 88 : ละครเพลงเรื่อง แผ่นดินแห่งความฝัน ของแม่อนงค์ โดยคณะซันซุมนุมนศิลป์ ทางโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 บางขุนพรหม
ที่มา : ภาพถ่ายส่วนตัวของคุณสวลี ผกาพันธุ์

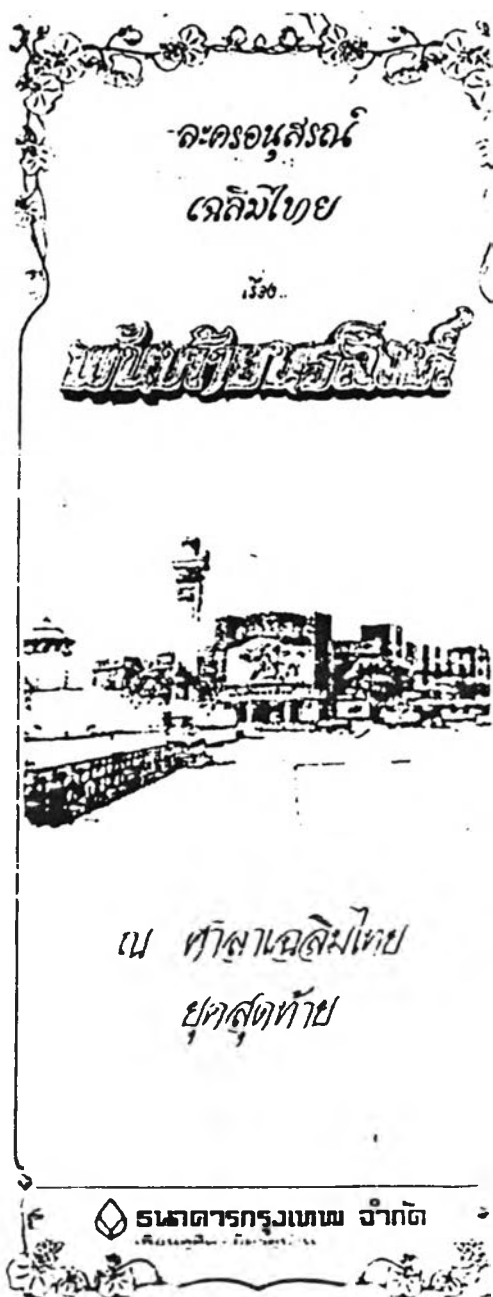
⁸⁶ อารีย์ นักดนตรี, “รากฐานการผลิตและฟื้นฟูละครของกานง รังสิกุล”, ใน ตำนานโทรทัศน์กับกานง รังสิกุล, หน้า 201. ม.ป.ป.

ที่กำลังมีผลงานลงในนิตยสารสกุลไทยคือ เรื่องของศรีฟ้า ลดาวัลย์ เช่นเรื่องชลาถัย นำแสดงโดย ฉลอง สิมะเสถียร , สวลี ผกาพันธุ์, บุศรา, กัณทรีย์ นาคประภา, อติศักดิ์ เสวदनันท์⁸⁷

การแสดงละครเพลงของไทยปรากฏวาระสำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อโรงมหรสพศาลาเฉลิมไทย ซึ่งเคยเป็นเวทีแห่งสุดท้ายของการแสดงละครเพลงของไทยต้องถูกรื้อถอนตามมติของคณะรัฐมนตรีเพื่อปรับปรุงพื้นที่บริเวณโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยให้เป็นลานสาธารณะจัดสร้างพระราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และจัดสร้างพลับพลาต้อนรับราชอาคันตุกะ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2530

กลุ่มศิลปินนักแสดงทั้งรุ่นอาวุโสและรุ่นปัจจุบันจึงร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัด “ละครอนุสรณ์เฉลิมไทย” ขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงความรุ่งเรืองของการแสดงละครเพลงบนเวทีโรงมหรสพแห่งนี้ในอดีตก่อนที่จะถูกรื้อถอน การจัดงานในครั้งนั้นกำหนดให้มีการแสดงละครเวทีเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ จากบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล โดยมีศรีบุญชู วงศ์กระจ่าง เป็นพระเอก นาดชา แดงมูหงา เป็นนางเอก มานพ อัสวะเทพ และพิศาล อัครเศรณี เป็นพระเจ้าเสือ สมควร กระจ่างศาสตร์ เป็นพระยาราชบังสรร และสมพงษ์ พงษ์มิตร เป็นทองอ่อน (ทหารมหาดเล็กติดตามพระเจ้าเสือ) บทละครโดย สุวัฒน์ วรดิลก คนตรีโดย สง่า อารัมภีร์ กำกับการแสดงโดยอำนาจ กลัสนิมิหรือครูเนรมิต อดีตผู้กำกับการแสดงละครคณะศิวารมณและผู้กำกับการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ คนแรกเมื่อครั้งที่คณะศิวารมณเปิดการแสดงละครเรื่องนี้ในปี พ.ศ. 2487 ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง

⁸⁷ อารีย์ นักดนตรี, “รากฐานการผลิตและฟื้นฟูละครของคุณจำนง รัวสิกุล,” ในตำนานโทรทัศน์ไทย กับงาน รังสิกุล (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป.), หน้า 201.

กำหนดการแสดง
ละครอนุสรณ์ "เฉลิมไทย"
เรื่อง

พันท้ายนรสิงห์

สัปดาห์ที่ 1

วันศุกร์ที่ 24 กุมภาพันธ์ 2532 เวลา 17.00 น.
วันเสาร์ที่ 25 กุมภาพันธ์ 2532 เวลา 14.00 น. และ 19.00 น.
วันอาทิตย์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2532 เวลา 14.00 น. และ 19.00 น.

สัปดาห์ที่ 2

วันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2532 เวลา 19.00 น.
วันเสาร์ที่ 4 มีนาคม 2532 เวลา 14.00 น. และ 19.00 น.
วันอาทิตย์ที่ 5 มีนาคม 2532 เวลา 14.00 น. และ 19.00 น.

สัปดาห์ที่ 3

วันศุกร์ที่ 10 มีนาคม 2532 เวลา 19.00 น.
วันเสาร์ที่ 11 มีนาคม 2532 เวลา 14.00 น. และ 19.00 น.
วันอาทิตย์ที่ 12 มีนาคม 2532 รอบพิเศษ เวลา 14.00 น.

ภาพที่ 89 : หน้าปกสูจิบัตรละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์

ในงานละครอนุสรณ์เฉลิมไทย พ.ศ. 2532

ที่มา : สูจิบัตรละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ ในงานละครอนุสรณ์เฉลิมไทย พ.ศ. 2532

การแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ เปิดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2532 และจบลงพร้อมกับตำนานโรงมหรสพแห่งสุดท้ายของวงการการแสดงละครเพลงไทยที่มีอายุยืนยาวคู่กับสังคมไทยตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา

การแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ได้รับความนิยมสูงสุด ในช่วงหลังสงครามเนื่องจากการแสดงละครเป็นสิ่งบันเทิงประเภทเดียวที่ประชาชนสามารถหาความบันเทิงให้แก่ตนเองได้ คณะละครเวทีจึงเกิดขึ้นมากมาย โดยมีคณะละครที่มีผลงานและชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปอยู่ 4 คณะคือ คณะศิวารมณั คณะเทพศิลป์ คณะผกาวัลีและคณะอัศวินการละคร

คณะละครทั้ง 4 คณะ แสดงประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร บริเวณสี่แยกเอส.เอ.บี. และโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย บริเวณถนนมหาไชยตัดกับถนนราชดำเนิน

การแสดงละครเพลงของคณะละคร 4 คณะใหญ่มีผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้แก่นักแสดงและนักประพันธ์ มากมายหลายคน ผลงานที่มีชื่อเสียงของคณะศิวารมณั เช่น การแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ผลงานที่มีชื่อเสียงของคณะผกาวัลี เช่นการแสดงละครเพลงเรื่องผกาวัลี ความพยายาม แม่คเบธ ผลงานที่มีชื่อเสียงของคณะอัศวินการละคร เช่น การแสดงละครเรื่องพันท้ายนรสิงห์ กลิ่นยี่โถแดง ช้องนาง และผลงานที่มีชื่อเสียงของคณะเทพศิลป์ เช่น การแสดงละครเพลงเรื่อง ธนุทอง อาณาจักรกลมเป็นต้น

การแสดงละครเพลงของไทยของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2490 – 2496 เป็นช่วงเวลาที่เกิดศิลปินนักแสดงหน้าใหม่ประดับวงการละครไทยหลายคน เช่น ส. อาสนจินดา โด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่องดรชนินาง ในปีพ.ศ. 2490 สวดี ผกาพันธุ์ และวลิต สนธิรัตน์ โด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ในปี พ.ศ. 2492 สุพรรณ บูรณะพิมพ์ โด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่อง ราชนีบอด และเปลวสุริยา ฉลอง สิมะเสถียร โด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่องพระลอ สมพงษ์ พงษ์มิตร โด่งดังจากการแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ โดยคณะอัศวินการละคร

ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องของการแสดงละครเพลงในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาถึงจุดเสื่อมเมื่ออิทธิพลของภาพยนตร์จากต่างประเทศและภายในประเทศกลับมาได้รับความนิยมใหม่อีกครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ จึงหันกลับมาเปิดฉายภาพยนตร์ใหม่อีกครั้ง รวมถึงโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครที่เคยใช้เป็นเวทีสำหรับการแสดงละครเพลงตั้งแต่ยุคสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์จีน ทำให้คณะละครเวทีต้องย้ายวิมาเปิดการแสดงที่ศาลา

เฉลิมไทยเป็นเวทีแห่งสุดท้ายก่อนที่ศาลาเฉลิมไทยจะเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์ในเดือน
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2496 เช่นเดียวกัน

เมื่อคณะละครเวทีไม่มีสถานที่ในการแสดงประกอบกับประชาชนหันไปนิยมชม
ภาพยนตร์มากกว่าชมการแสดงละครเพลง การแสดงละครเพลงจึงค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลง บาง
คณะต้องยุติกิจการ นักแสดงละครเวทีหลายคนหันไปประกอบอาชีพเป็นนักแสดงภาพยนตร์บ้าง
หรือไปประกอบอาชีพในกิจการวิทยุโทรทัศน์ที่กำลังเริ่มต้นตัวขึ้นจากแนวคิดของจอมพล ป. พิบูล
สงครามผู้นำประเทศในขณะนั้นบ้าง เป็นเหตุให้ศิลปะการแสดงละครเพลงของไทยค่อย ๆ สูญหายไป
ไปจากสังคมไทยในที่สุด

สรุปพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในยุคเสื่อมความนิยม พ.ศ. 2496 –
2532 ได้ว่า

ในปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งงานด้านวิทยุโทร
ทัศน์ขึ้นในรูปของรัฐวิสาหกิจโดยมอบหมายให้บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด เปิดกิจการสถานีโทร
ทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2494 โดยมี
นายจางง ริงสิกูล เป็นหัวหน้าฝ่ายจัดรายการคนแรกของทางสถานี

นายจางง ริงสิกูล เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อวงการละครไทยในสื่อโทรทัศน์ยุคแรกโดย
เขาเป็นผู้ริเริ่มให้มีการแสดงละครเวทีที่เคยได้รับความนิยมในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา
กลับได้รับการเผยแพร่อีกครั้งโดยชักชวนให้คณะซิ่นซุ่มนุมนิลปินของสวลี ผกาพันธุ์ และอดีตกวี
เสวตฉันทน์ นำการแสดงละครเพลงและนักแสดงมาเปิดการแสดงละคร ณ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวี
ช่อง 4 บางขุนพรหม เป็นคณะแรก คณะซิ่นซุ่มนุมนิลปินจึงนำผลงานการแสดงละครเพลงเรื่อง
ความพยายาม ของแม่วัน ที่เคยสร้างชื่อเสียงให้แก่สวลี ผกาพันธุ์ เมื่อปี พ.ศ. 2492 มาเปิดการ
แสดงอีกครั้งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2499 และประสบความสำเร็จด้วยดี

การแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามของคณะซิ่นซุ่มนุมนิลปินใช้นักแสดงชุดเดิม
ที่เคยแสดงบนเวทีที่ศาลาเฉลิมนคร เช่น ส. อาสนจินดา วลิต สนธิรัตน์ วงษ์ ศรีสวัสดิ์
กำกับการแสดงโดย ลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตผู้กำกับการแสดงคณะผกาวัลี

การแสดงละครเพลงเริ่มปรากฏในสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 มากขึ้นจากการนำโดยคณะ ชื่นชมนุมนศิลป์ เช่น ละครเพลงเรื่อง บ้านทรายทอง เทหาสถีสีแดง วนิดา และหนึ่งในร้อย เป็นต้น

การแสดงละครเพลงปรากฏขึ้น ณ สถานี โทรทัศน์ช่อง 4 ในปีพ.ศ. 2511 เป็นครั้งสุดท้าย จากการแสดงละครเรื่อง ขบขรรค์วิมวังและเจ้าลอ โดยคณะ 67 ละคร ก่อนที่การแสดง ละครเพลง ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมจะหายไปจากรายการของทางสถานีตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา

ขณะที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมกำลังได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปภายในประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 ในรัฐบาลยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งชาติ 2 ขึ้นใช้ชื่อว่า สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 สนามเป้า (ต่อมาเปลี่ยน มาเป็นสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 กองทัพบกในปี พ.ศ. 2511) ทำให้การแสดงละครเพลงมีการถ่ายเท คณะแสดงและผลงานการแสดงจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมสู่สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 สนามเป้าระยะหนึ่งก่อนที่จะสูญหายไปจากรายการของทางสถานีเช่นเดียวกันกับสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งถือเป็นการยุติพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในที่สุด

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
1	2490	พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลก่อตั้งคณะอัศวินการละคร จัดการแสดงละครเพลงเป็นประจำที่ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย		
2	2490	- คณะเกียรติกษม ภายใต้การอำนวยการของอิงอร จัดการแสดงละครเพลงเรื่องดรชนิาง ณ ศาลาเฉลิมนคร นำแสดงโดย ส. อาสนจินดา และวรนาฏ การแสดงละคร		

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
		เพลงเรื่องนี้ทำให้ ส. อาสนจินดา มีชื่อเสียงโด่งดังบนเวทีละครเป็นครั้งแรกในชีวิตและประสบความสำเร็จในทางการแสดงละครเวทีตลอดระยะเวลาที่การแสดงละครเพลงเจริญรุ่งเรือง ณ ศาลาเฉลิมนคร และศาลาเฉลิมไทย - เพลงครรชนใจโล เป็นเพลงเอกเรื่องครรชนินางที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมที่ชมการแสดงละครเพลงเรื่องครรชนินางประพันธ์ทำนองโดยอิงอร ประพันธ์ดนตรีโดยประสิทธิ์ ศิลปบรรเลงขับร้องคนแรกโดย ปรีชา บุญเกียรติ		
3	2491	บริษัทศิลป์ไทยจำกัด โดยนายบัณฑิต อวงศ์วิสัยฐ์ หรือเขียวก็ร่วมหุ้นกับนักธุรกิจ เข้าอาคาร โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ก่อสร้างตกแต่งอาคารศาลาเฉลิมไทยให้เป็นโรงแรมสรรพ จัดการแสดงละครในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง ออกแบบตกแต่งภายในโดย นายจิตรเสน (หมิว) อภัยวงศ์		

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
4	2490	คณะเทพศิลป์ จัดการแสดงละครเพลง เรื่อง ธนูทองของอิงอร ที่ศาลาเฉลิม นคร ทำรายได้สูงสุดในประวัติศาสตร์ ละคร ในขณะนั้นด้วยเงิน 20,000 บาท นำแสดงโดย พันคำ และมารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา		
5	24 ตุลาคม - 6 พฤศจิกายน 2492	คณะเทพศิลป์จัดการแสดงละครเรื่อง ปกาศิดกมลสิงห์ (ธนูทองภาคสมบูรณ์) ของอิงอร ทำรายได้สูงสุดในประวัติศาสตร์การแสดงละครเพลง ด้วยเงินหนึ่งล้านบาท		
6	2490	สุพรรณ บูรณะพิมพ์ อดีตนักร้องนำ วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เข้าร่วมสังกัดละครคณะศิวารมณีสแสดงละครเรื่อง อาบุลกาเซ็ม ณ ศาลาเฉลิมไทยแสดงคู่กับสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ เป็นเรื่องแรก		
7	2490	กัญจรัญ นาคประภา อดีตนักร้องนำ วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เข้าร่วมสังกัดละครคณะศิวารมณีสแสดงละครเรื่อง เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ เป็นเรื่องแรก		

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
8	2491	ชูศรี มีสมมนต์ เริ่มมีชื่อเสียงโด่งดังในบทตลกตามนาง จากการแสดงละครเรื่องสามจูสง หรือเกียรติศักดิ์รักของข้าของคณะผกา วลี จัดแสดง ณ โรงละครศิลปะากร (หลังเดิม) นำแสดงโดย ลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาขน)		
9	2492	สวลิ ผกาพันธุ์ขึ้นเวทีแสดงละครเพลงเรื่องแรกในชีวิตเรื่องความพยายามโดยคณะผกา วลี บทละครโดย สด กุวมะโรหิต ณ ศาลาเฉลิมนคร แสดงคู่กับ ศ. อาสนจินดา สวลิ ผกาพันธุ์ประสบความสำเร็จสูงสุดและกลายเป็นนางเอกละครคนใหม่ของวงการละครเวทีของไทย		
10	2492		พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคลผลิตภาพยนตร์เรื่องพันท้ายนรสิงห์ นำแสดงโดย ชูชัย พระขรรค์ชัย และ สุพรรณ บูรณะพิมพ์ สมพงษ์ พงษ์มิตร ทัด เอกทัต	

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
11	2490	หลวงวิจิตรวาทการ ก่อตั้งละคร คณะวิจิตรศิลป์แสดงประจำที่ศาลา เฉลิมนคร		
12	10 กุมภาพันธ์ 2492	เชียวก๊ก นำคณะวิจิตรเกษมเปิด การแสดงละครเรื่องแรกบนเวที ศาลาเฉลิมไทยด้วยเรื่องราชันต์ผู้ พิชิตจากบทประพันธ์ของอิงอร กำกับการแสดง โดยแก้วฟ้า		
13	4 - 16 กรกฎาคม 2493		ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผลิตภาพยนตร์ เรื่องกรรมนินางของ อิงอร นำแสดงโดย ส. อาสนจินดาและสาวก ฉกาพันธ์	
14	2492	คณะผกาวัลลีผลิตละครเพลงเรื่อง เงือกน้อยขบทะเลคร โลกกุมท จันทร เมือง ณ. ศาลาเฉลิมไทยมีการนำ หลอดไฟสะท้อนแสงมาใช้ ประกอบการแสดงเป็นครั้งแรก สร้างความตื่นตาให้แก่ผู้ชม		
15	2493	จอก ดอกจันทร์ ศิลปินตลกตาม พระของคณะอัศวินการละครเสียด ชีวิตขณะกำลังแสดงละครเพลง เรื่อง ขุนเหล็ก บนเวทีศาลาเฉลิม ไทย		
16	2495	โรงภาพยนตร์หลายแห่งเปลี่ยนมา ฉายภาพยนตร์แทน การจัดการ แสดงละครเพลง เช่น โรงภาพ ยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ฯลฯ	ภาพยนตร์จากต่าง ประเทศและในประเทศ เพิ่มจำนวนในการผลิต และฉายมากขึ้นส่งผล กระทบต่อละครเวที	

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล
ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
17	2493	คณะมหากวีลีหุคกิจการละครเวที		
18	2496	คณะศิวารมณห์หุคกิจการละครเวที ด้วยการแสดงละครเพลงเรื่องสี่ สิงห์สมุทร ณ ศาลาเฉลิมไทยเป็น เรื่องสุดท้าย		
19	กุมภาพันธ์ 2496	คณะอัศวินการละครหุคกิจการ ละครเวทีด้วยการแสดงละครเพลง เรื่อง ซ้องนางของอิงอร ณ ศาลา เฉลิมไทยเป็นเรื่องสุดท้าย		
20	กุมภาพันธ์ 2496	โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย เปลี่ยนจากเวทีแสดงละครมาฉาย ภาพยนตร์แทนในภาพยนตร์เรื่อง รุ่งสวรรค์ (Rainbow Round my Shoulder)		
21	2496 - 2497	ศิลปินนักแสดงละครเวทีพยายาม ต่อสู้กับกระแสภาพยนตร์ด้วยการ เปิดการแสดงละครเพลง ณ โรง ละครศรีอยุธยาแถวสี่กั๊กพระยาศรี นำโดย ส. อาสนจินดา และพันคำ		
22	24 มิถุนายน 2498			สถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 บางขุนพรหม เปิด การแพร่ภาพเป็นครั้ง แรกในประเทศไทย และเอเชีย

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล

ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
23	มีนาคม 2499			คณะชั้นชุมนุมศิลป์ ของสวลิ ผกาพันธุ์ และอดิศักดิ์ เสวต นันทน์ นำคณะนักแสดง ชุดเดิมจากการ แสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายามในปี พ.ศ. 2492 มาเปิดการ แสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายามอีกครั้ง ณ สถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 บางขุนพรหม จากการชักชวนของ นายจ่านิ่ง รังสิกุล ผู้ จัดการฝ่ายรายการ ประจำสถานี กำกับ การแสดงโดยลัดดา ศิลป์บรรเลง (สาร ดาชน)
24	2500 - 2507			รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนรัตน์ก่อตั้งสถานี โทรทัศน์ช่อง 7 สนาม เป้า คณะละครเวที ทยอยเปิดการแสดง ละครเพลง ณ สถานี โทรทัศน์ ช่อง 7 สลับ กับสถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 บางขุนพรหม

ตารางที่ 11 ตารางสรุปเหตุการณ์สำคัญของพัฒนาการละครเพลง วงดนตรีสากล
ภาพยนตร์และโทรทัศน์ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงครามสงบลง (ต่อ)

ลำดับที่	พ.ศ.	ละครเพลง/วงดนตรี	ภาพยนตร์	โทรทัศน์
25	12 มีนาคม 2832	มีการจัดงานละครอนุสรณ์เฉลิมไทยเปิด การแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้าย นรสิงห์จากบทประพันธ์ของพระเจ้า วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ก่อนที่ศาลาเฉลิมไทยจะถูกรื้อถอนเพื่อ ปรับปรุงพื้นที่เป็นสวนสาธารณะและ ก่อสร้างพลับพลาพิธีและก่อสร้างพระ ราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 5 ซึ่งถือเป็นการ สิ้นสุดของการแสดงละครเพลงของไทย เป็นเรื่องสุดท้ายในประวัติศาสตร์การ แสดงละครเพลงของไทย		